

T.C.

BATMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BÖLGESEL KALKINMADA KADININ ROLÜ:
TRC2 BÖLGE ÖRNEĞİ

HAZIRLAYAN

Nesrin FİDANTEN

DANIŞMAN

Doç. Dr. Halil İbrahim AYDIN

HAZİRAN-2020
BATMAN
Her Hakkı Saklıdır

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

İmza

Nesrin FİDANTEN

Tarih:

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BÖLGESEL KALKINMADA KADININ ROLÜ: TRC2 BÖLGE ÖRNEĞİ

Nesrin FİDANTEN

**Batman Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı**

Doç. Dr. Halil İbrahim AYDIN

2020, 117 Sayfa

Jüri

**Doç. Dr. Halil İbrahim AYDIN
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Vahit EREN
Dr. Öğr. Üyesi Mücahit ÇAYIN**

Her ülkenin kalkınmışlık seviyesi diğer ülkelere göre farklı olmaktadır. Çünkü ülkeler birbirlerinden farklı zaman dilimlerinde kalkınma süreçlerini başlatmıştır. Bu da ülkeler arasındaki kalkınma farklılıklarını beraberinde getirmektedir. “Kalkınma olgusu” Sanayi Devrimi’ni yaşamış olan ülkelerle ortaya çıkmıştır. Bu ülkeler Sanayi Devrimi’ni yaşadktan sonra bu devrimi yaşamayan ya da bu devrimden etkilenmeyen ülkelere gelişmişlik konusunda daha ilerde yer almaya başlamışlardır. Sanayi Devrimi’ni yaşayan ülkeler bu noktada “gelişmiş ülke” olarak küreselleşme ve büyüme olguları üzerinde çalışmalar yürütürken diğer taraftan Sanayi Devrimi’ni yaşamayan “az gelişmiş ülkeler” kalkınma olgusu üzerinde durup bu konuda çalışmalar yürüterek, gelişmiş ülkelerle aralarında açılan farkı kapatmaya çalışmaktadırlar. Bu kapsamda kalkınma hem ekonomik hem kültürel hem de sosyal alandaki gelişmeleri içinde barındırmaktadır. Ülkeler arasında olduğu kadar bölgelerarasında da gelişmişlik farkları mevcut olmaktadır. Ülke bünyesindeki bazı bölgelerin kaynakları aktif olarak kullanılmakta ve diğer bölgelere göre daha çok yatırım çekmekte, nitekim bölgeler arasındaki dengesizliği büyötmektedir. Ancak ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesinin yolu bölgelerarasındaki eşitsizliğin azaltılması ya da ortadan kaldırılmasından geçmektedir.

Dünya nüfusunun yarısı kadınlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal olmak üzere birçok alanda, gelişmenin gerçekleşmesi için erkekler ile beraber kadınlar da aktif rol almalıdırlar. Ancak genellikle iş hayatı sahnesinde birçok engele rağmen boy gösteren kadınlar, bu konuda tarih boyunca oldukça emek sarf etmiş olmakla beraber hâlâ istenilen konuma yerleşememektedirler. Özellikle kalkınma konusunda kadın işgücünün etkisi oldukça kayda değer olmaktadır.

Bu çalışma ile kalkınma ve bölgesel kalkınma konuları kavramsal olarak ele alınmıştır. Buradan hareketle kadın ve kalkınma arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmakta ve bu doğrultuda TRC2 (Şanlıurfa- Diyarbakır) Bölgesinde genelde atıl durumda olan kadın işgücünün bölge

kalkınması ve gelişmesinde güçlü bir potansiyel halinde olduğu, bu potansiyelin kullanılmasıyla beraber bölgedeki kalkınma sürecinin hızlanacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Kalkınma, Ekonomik Kalkınma, Kadın ve Kalkınma İlişkisi, TRC2 Bölgesi

ABSTRACT
MASTER’S THESIS

**ROLE OF WOMEN IN REGIONAL DEVELOPMENT: TRC2 REGIONAL
EXAMPLE**

Nesrin FİDANTEN

Batman University Institute of Social Sciences

Department of Economicus

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Halil İbrahim AYDIN

2020, 117 Pages

Jury
Assoc. Prof. Dr. Halil İbrahim AYDIN
Assist, Dr. Öğr. Mehmet Vahit EREN
Assist. Dr. Öğr. Mücahit ÇAYIN

The development level of each country varies countries because each country undergoes its own developmental process at different periods. This results in an inequality of development among countries. “The notion of development” was emerged by countries having experienced the Industrial Revolution. After having gone through the Industrial Revolution, these countries have managed to outdo other countries which have not experienced or not influenced by the Industrial Revolution. Therefore, while countries experienced the Industrial Revolution called as “developed countries” conduct researches on the notions of globalization and growth countries not experienced the Industrial Revolution called as “developing countries” have tried to close this gap by focusing and conducting researches on the notion of development. In this context, the concept of development is used in terms of economic, cultural, and social progress. There are discrepancies across regions, as well as across countries, regarding the level of development. Resources of some regions within countries are being utilized and some regions have the potential to attract more investment compared to other regions. This further increases the imbalance across regions. However, the path towards economic development lies at decreasing or eliminating this interregional imbalance.

Half of the world’s population is women. Therefore, the conditions regarding development in many fields including economic, social, cultural, and political domains, depend on women as much as men. However, women, doing their best in business life, have not yet been able to be positioned in the desired area even though they exerted great efforts throughout the history. The impact of women laborforce is remarkable especially in the development issue.

It is observed that the fact that women are of secondary importance compared to men poses an obstacle to both regional and national development. The aim of the study is to demonstrate that activating women, currently underestimated and inactive, in the labor market has a great potential in terms of development and progress in the example of TRC2 region encompassing provinces of Şanlıurfa and Diyarbakır.

Keywords: Economic Development, Regional Development, , Women and Development Relationship. TRC2 Region.

BÖLGESEL KALKINMADA KADININ ROLÜ: TRC2 BÖLGE ÖRNEĞİ

ORIJINALLIK RAPORU

% 11	% 8	% 3	% 6
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	tr.wikipedia.org İnternet Kaynağı	% 1
2	www.oka.org.tr İnternet Kaynağı	% 1
3	acikerisim.selcuk.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
4	www.sp.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
5	Submitted to Ege Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
6	Submitted to Batman University Öğrenci Ödevi	<% 1
7	dergipark.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
8	Submitted to Canakkale Onsekiz Mart University Öğrenci Ödevi	<% 1

ÖNSÖZ

“Ekonomik Kalkınmada Kadının Rolü: TRC2 Bölge Örneği” isimli bu çalışma, Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı’nda yaptığım lisansüstü eğitimimin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu çalışma ile günümüzde ekonomik kalkınma ve bölgesel kalkınma kapsamında kadın işgücünün potansiyel durumu ele alınarak TRC2 Bölgesi üzerinde analiz yapılmıştır.

Bu çalışmada öncelikle lisansüstü eğitimimde hiçbir zaman manevi desteğini eksik etmeyen, yönlendirmeleri ile akademik çalışmama değer katan, enerjisi ve çalışma titizliğiyle her zaman motivasyon kaynağım olan, tez danışmanım Doç. Dr. Halil İbrahim AYDIN’a müteşekkir olduğumu belirtmeliyim. Ayrıca iş yerinde çalışma arkadaşlarım olan Ayşegül BOZ ve Baran KAYA’ya bu süreçte bana son derece yardımcı oldukları için teşekkür ederim. Edinmiş olduğu tecrübelerle bana rehberlik eden değerli arkadaşım Yavuz ASLAN’a ve birçok konuda benden desteklerini esirgemeyen çok değerli yakın arkadaşım Ruken EFE’ye teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Hayatım boyunca her alanda yanımda olan, bütün çalışmalarımda ve attığım her adımda beni yüreklendiren, desteklerini hiç esirgemeyen çok değerli annem Yıldız FİDANTEN’e, babam Ferzande FİDANTEN’e ve kardeşlerime ömür boyu minnettar olduğumu belirterek, lisansüstü eğitimimin somut örneği olan bu tezi onlara atfetmekteyim.

Son olarak, Virginia WOOLF’un dediği gibi “*düz bir kadın ya da düz bir erkek olmak ölümcüldür. Önemli olan kadın gibi erkek olmak, erkek gibi kadın olmaktır*” sözleriyle, bireylerin cinsiyet temelinde ayrıldığı tüm eşitsiz uygulamaların kaldırılmasını ümit etmekteyim.

Nesrin FİDANTEN
BATMAN-2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	viii
TABLolar DİZİNİ.....	xii
GRAFİKLER	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
1.KALKINMA VE BÖLGESEL KALKINMA	5
1.1. Kalkınmanın Tarihsel Arka Planı.....	5
1.2. Kalkınmanın Kavramsal Çerçevesi.....	10
1.3. Kalkınma ve Büyüme Kavramları Arasındaki Farklılıklar	14
1.4. Kalkınmanın Amacı ve Kalkınmadan Beklentiler	16
1.5. Kalkınmanın Göstergeleri	17
1.5.1. Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	17
1.5.2. İnsani Kalkınma Endeksi	18
1.5.3. Fiziksel Yaşam Kalite Endeksi	19
1.6. Kalkınmanın Belirleyenleri.....	20
1.6.1. Doğal Kaynaklar	20
1.6.2. Yatırım ve Sermaye Birikimi	21
1.6.3. Dış Ticaret.....	21
1.6.4. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları.....	22
1.6.5. Teknoloji	23
1.6.6. Altyapı.....	23
1.6.7. Gelir Dağılımı	24
1.7. Kalkınmanın Diğer Etkenlerle İlişkisi	25
1.7.1. Kalkınma ve Nüfus Arasındaki İlişki.....	25
1.7.2. Kalkınma ve Eğitim Arasındaki İlişki.....	27
1.7.3. Kalkınma ve İşgücü, İşsizlik ve İstihdam Arasındaki İlişki.....	29
1.7.4. Kalkınma ve Siyaset Arasındaki İlişki	34
1.8. Kalkınmanın Türleri.....	36
1.8.1. Sürdürülebilir Kalkınma.....	36
1.8.2. Kırsal Kalkınma	37
1.8.3. Sosyal Kalkınma	38
1.8.4. Bölgesel Kalkınma	39
1.9. Bölgesel Kalkınmanın İlkeleri	40
1.9.1. Halkın Katılımı İlkesi.....	40

1.9.2. Kalkınma Kutbu İlkesi	40
1.9.3. Sosyal Fayda/ Sosyal Kârlılık	40
1.10. Bölgesel Kalkınmanın Amacı ve Önemi.....	41
1.11. Bölgesel Kalkınmanın Araçları.....	42
1.11.1. Bölge Plânlaması.....	43
1.11.2. Kamu Yatırımları	43
1.11.3. Mali ve Vergisel Teşvik Önlemleri.....	44
1.11.4. Girişimciliğin Teşvik Edilmesi	44
İKİNCİ BÖLÜM.....	45
2. KADINA EKONOMİK AÇIDAN BAKIŞ	45
2.1. Bir Kimlik Grubu Olarak Kadın	45
2.2. Endüstriyel Toplumda Kadın İşgücü	47
2.3. İş Dünyasındaki Cinsiyet Eşitsizliği	48
2.3.1. Eğitimde Cinsiyet Temeline Dayandırılan Ayrımcılık	49
2.3.2. İşe Alım ve Terfi Konusunda Cinsiyet Temeline Dayandırılan Ayrımcılık	50
2.3.3. Ücretlendirmede Cinsiyet Temeline Dayandırılan Ayrımcılık	52
2.3.4. Sosyal Haklardan Yararlanmada Cinsiyet Temeline Dayandırılan Ayrımcılık	52
2.4. Türkiye’de Kadın Profili	53
2.4.1. Türkiye’de Kadına Ekonomik Açidan Bakış	55
2.4.2. Türkiye’de Kadın İşgücünün Ülke Kalkınmasına Etkisi	58
2.5. Bölgesel Kalkınmada Kadının Rolü.....	61
2.5.1. TRC2 Bölgesinde Kadın Profili	63
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	65
3.KADININ EKONOMİK KALKINMADAKİ ROLÜ: TRC2 (ŞANLIURFA DİYARBAKIR) BÖLGE ÖRNEĞİ	65
3.1. Kalkınma ve Kadın: Literatür Açısından Bir Bakış	65
3.2. Yeni Bölgesel Sınıflandırma	69
3.3. TRC2 Bölgesinin Düzey Bölgeleri Arasındaki Yeri.....	71
3.3.1. Düzey 2 Bölgeleri Kişi Başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Sıralaması ve TRC2 Bölgesinin Bu Sıralamadaki Yeri.....	71
3.3.2. Düzey 2 Bölgeleri İstihdam Sıralaması ve TRC2 Bölgesinin Bu Sıralamadaki Yeri 73	
3.3.2. Düzey 2 Bölgeleri İş Kayıtlarına Göre Girişim Sıralaması ve TRC2 Bölgesinin Bu Sıralamadaki Yeri.....	74
3.3.4. Düzey 2 Bölgeleri Yüksekokul ve Fakülte Mezunları Sıralaması ve TRC2 Bölgesinin Bu Sıralamadaki Yeri.....	78
3.3.5. Düzey 2 Bölgeleri Hastane Verileri Sıralaması ve TRC2 Bölgesinin Bu Sıralamadaki Yeri.....	79

3.3.6. Düzey 2 Bölgeleri Kültür Faaliyetleri Sıralaması ve TRC2 Bölgesinin Bu Sıralamadaki Yeri.....	80
3.4. TRC2 Bölgesi Kapsamında Diğer Etkenler ve Kadın.....	84
3.4.1. TRC2 Bölgesinde Nüfus ve Kadın.....	84
3.4.2. TRC2 Bölgesinde Eğitim ve Kadın.....	86
3.4.3. TRC2 Bölgesinde İşgücü, İşsizlik, İstihdam ve Kadın	94
SONUÇ	101
KAYNAKÇA.....	104
ÖZ GEÇMİŞ	117

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo.1. Kalkınmanın Farklı Zaman Dilimlerinde Anlamları	13
Tablo.2. 2012-2019 Yaş Gruplarına Göre İşsizlik Verileri (15 Yaş ve Üzeri)	32
Tablo.3. 2012-2019 Yaş Gruplarına Göre İşsizlik Oranları (15 Yaş ve Üzeri)	32
Tablo.4.İstihdam Edilenlerin Yıllara ve Cinsiyete Göre İktisadi Faaliyet Kolları (2005 ve 2017)	57
Tablo.5.Türkiye’de İBBS ya da NUTS’a Göre Sınıflandırılmış Bölgeler	70
Tablo.6. TRC2 Bölgesi İllere ve Cinsiyete Göre Nüfus Dağılımı (2012-2018)	85
Tablo.7. TRC2 Bölgesi Cinsiyete Göre Okuma Yazma Bilmeyen Oranları (2012-2018).....	87
Tablo.8. TRC2 Bölgesi Cinsiyete Göre Okuma Yazma Bilmeyen Sayıları (2012-2018).....	87
Tablo.9.Türkiye-Diyarbakır-Şanlıurfa Okuma-Yazma Bilen Oranları (2014-2018)	88
Tablo.10. TRC2 Bölgesi İllere ve Cinsiyete Göre Lise Mezunları Sayıları (2012-2018).....	89
Tablo.11. TRC2 Bölgesi İllere ve Cinsiyete Göre Lise Mezunları Oranları (2012-2018).....	89
Tablo.12. Şanlıurfa ve Diyarbakır İlleri Cinsiyete Göre Yükseköğretim Mezunları Sayıları (2012-2018).....	90
Tablo.13. TRC2 Bölgesi Toplam Cinsiyete Göre Yükseköğretim Mezunları Sayıları (2012- 2018)	90
Tablo.14. Şanlıurfa ve Diyarbakır İlleri Cinsiyete Göre Yükseköğretim Mezunları Oranları (2012-2018).....	91
Tablo.15. TRC2 Bölgesi Toplam Cinsiyete Göre Yükseköğretim Mezunları Oranları (2012- 2018)	91
Tablo.16. Şanlıurfa ve Diyarbakır İlleri Cinsiyete Göre Yüksek Lisans Mezunları Sayısı (2012- 2018).....	92
Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler.	92
Tablo.17. TRC2 Bölgesi Toplam Cinsiyete Göre Yüksek Lisans Mezunları Sayısı (2012-2018)	92
Tablo.18. Şanlıurfa ve Diyarbakır İlleri Cinsiyete Göre Doktora Mezunları Sayısı (2012-2018)	93
Tablo.19. TRC2 Bölgesi Toplam Cinsiyete Göre Doktora Mezunları Sayısı (2012-2018).....	93
Tablo.20. TRC2 Bölgesinde Cinsiyete Göre İşgücü Dağılımı (2012-2018).....	94
Tablo.21.TRC2 Bölgesinde Cinsiyete Göre İstihdam Edilenlerin Dağılımı (2012-2018).....	95
Tablo.22.TRC2 Bölgesinde İktisadi Faaliyet Kollarında İstihdam Edilenlerin Sayıları-15 Yaş ve Üzeri (2012-2018).....	96
Tablo.23.TRC2 Bölgesinde İktisadi Faaliyet Kollarında İstihdam Edilenlerin Oranları-15 Yaş ve Üzeri (2012-2018).....	96
Tablo.24.TRC2 Bölgesinde İstihdam edilen Okuryazar Olmayan Sayısı-15 Yaş ve Üzeri (2012- 2018)	97
Tablo.25.TRC2 Bölgesinde İstihdam edilen Lise Altı Eğitimlilerin Cinsiyete Göre Dağılımı (2012-2018).....	98
Tablo.26.TRC2 Bölgesinde İstihdam Edilen Lise ve Dengi Mezunların Cinsiyete Göre Dağılımı (2012-2018).....	99
Tablo.27.TRC2 Bölgesi İstihdam Edilen Yükseköğretim Mezunlarının Cinsiyete Göre Dağılımı (2012-2018).....	99
Tablo.28.TRC2 Bölgesindeki İşsizliğin Cinsiyete Göre Dağılımı (2012-2018).....	100

GRAFİKLER

Grafik.1. Düzey 2 Bölgeleri Kişi Başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Sıralaması	72
Grafik.2. Düzey 2 Bölgeleri İstihdam Sıralaması	74
Grafik.3. Düzey 2 Bölgeleri İş Kayıtlarına Göre Girişim Sıralaması (2017).....	75
Grafik.4. Düzey 2 Bölgeleri Mesleki Bilimsel ve Teknik Faaliyetleri Sıralaması (2017)	76
Grafik.5.Düzey 2 Bölgeleri Bilgi ve İletişim Girişim Faaliyetleri Sıralaması (2017)	77
Grafik.6.Düzey 2 Bölgeleri İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri Sıralaması (2017)	78
Grafik.7. Düzey 2 Bölgeleri Yüksekokul ve Fakülte Mezunları Sıralaması (2018)	79
Grafik.8. Düzey 2 Bölgeleri Hastane Verileri Sıralaması (2017)	80
Grafik.9.Düzey 2 Bölgeleri Sinema Salonu ve Seyirci Sayısı Sıralaması	81
Grafik.10.Düzey 2 Bölgeleri Tiyatro Salonu ve Seyirci Sayısı Sıralaması.....	82
Grafik.11. Düzey 2 Bölgeleri Müze ve Ziyaretçi Sayısı Sıralaması	83
Grafik.12.Düzey 2 Bölgeleri Halk Kütüphaneleri ve Ziyaretçi Sayısı Sıralaması.....	84

GİRİŞ

Geçmişten günümüze kadar insanlar ve çevre, sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisinde olmaktadır. Tarihsel tecrübeler kalkınmanın özellikle İkinci Dünya Savaşı Sonrası dönemde önem kazandığını göstermektedir. Bu kapsamda devletler sanayinin rotasını belli stratejik planlarla yöneterek ülkelerinin kalkınmasını sağlamaya çalışmaktadırlar. Özellikle Sanayi Devrimi'nin gerçekleştiği ülkeler kalkınma süreçlerini önemli ölçüde gerçekleştirerek kendilerine “gelişmiş” ülke dedirtmeyi başarmaktayken, Sanayi Devrimi'nin dışında kalan ülkeler “az gelişmiş” olarak nitelendirilmektedirler. Bu kapsamda az gelişmiş ülkeler için “kalkınma olgusu” oldukça önem taşımakta ve bu ülkeler günümüzde hâlâ bu çaba doğrultusunda plan ve projeler üretmeye devam etmektedirler.

Tarihteki önemli teknolojik olaylara şahit olan ülkeler küreselleşmeye önem vermekteyken, bu ülkelere göre geri kalmış ülkeler de aradaki gelişmişlik farkını azaltmak için kalkınmaya daha çok önem vermektedir. Teknolojik gelişimlerini ilerletmiş ülkeler, küreselleşmenin etkisiyle, oluşmasında öncülük ettikleri uluslararası kuruluş ve platformlar aracılığıyla kendilerine göre geri kalmış ülkelere bir ölçüde kalkınma konusunda rehberlik etmektedirler. Bunu yapmalarındaki amaç uluslararası arenada rekabet edilebilirliği yüksek ölçülerde tutarak kendi üretimlerini de destekleyecek ticari adımları gerçekleştirmektir. Dolayısıyla az gelişmiş ülkeler de kalkınma programlarını oluştururken uluslararası kuruluş ve platformların rehberliklerini dikkate değer bularak uygulamalarını onların belirlediği şekillerde hayata geçirmektedirler. Buradan da anlaşılabildiği gibi “kalkınma olgusu” yönetilebilir bir olgu olmaktadır.

Dünya üzerinde var olan ülkeler arasındaki gelişmişlik farklılıkları gibi ülkelerin bünyelerinde bulunan bölgelerarasında da gelişmişlik farklılıkları mevcuttur. Küreselleşme ve rekabet etmenin git gide önemini arttırdığı günümüz dünyasında bölgeler oldukça önem kazanmaya başlamış olmakta ve kalkınmanın anahtarı olarak en küçükten en büyüğe doğru giden kalkınma sürecinde adeta bir köprü görevi üstlenmektedir. Bu noktada bölge planlamalarının etkenliği ve geride kalan bölgeler için kamu yatırımlarının arttırılmasıyla bölgeye özel yatırımları

çekme çabaları ve hükümetler tarafından yapılan mali ve vergisel teşviklerle, girişimciliği artırma hareketleri kapsamında bölgeler canlandırılmaya çalışılarak bölgelerarasındaki dengesizliklerin giderilmesi amaçlanmaktadır.

Ülke içindeki bölgelerarasındaki dengesizliklerle mücadele etmek hemen hemen her ülkenin politikalarından biri olmaktadır. Ülke içerisinde geride kalan bölgelerin canlandırılması makroekonomik açıdan ülkenin kalkınmasını destekleyici niteliktedir. Bu açıdan bölgesel kalkınma önemini yitirmeyen ve her zaman güncel kalan konulardan biri olmaktadır.

Türkiye’de de son yıllarda özellikle AB Uyum Süreci kapsamında bölgeler arasındaki dengesizliklerin azaltılması ve tüm yatırımların belli bölgelerde toplanması engellenerek diğer bölgelerin aktifleşerek kalkınma sürecine dahil olması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu nedenle daha önceki yıllarda 7 coğrafi bölgeye ayrılan Türkiye, AB Uyum Süreci’nde 1999 yılında Helsinki Zirvesi ile “aday ülke” statüsü kazanmış ve bu statünün gereklerinden biri olan bölge sınıflandırmasını İktisadi Bölge Birimleri Sınıflandırmasına göre yapmıştır. Bu noktada Türkiye 12 Düzey 1 bölgesi, 26 Düzey 2 bölgesi ve 81 il ile bir sınıflandırmaya gitmiştir.

Bireyler dünyaya geldikleri andan itibaren içine doğdukları toplumun şeklini almaya başlamıştır. Bu nedenle onlar daha doğmadan, toplum tarafından onlar için cinsiyet temelinde hazırlanmış bir gömlek mevcut olmuştur. Bu gömlek, bireylerin biyolojik cinsiyetleri için düşünülmüş ve uygun görülmüş geleneksel kalıplardan oluşturulmuştur. Bu kapsamda toplumun insanları cinsiyet temelinde ayırdığı ve ayırdığı kategoriye göre görevler yüklediği kaçınılmaz bir gerçektir. “Toplumsal cinsiyet” kisvesi altında gerçekleştirilen kategoriye ayırmanın temeli ilk zamanlarda avcılık ve toplayıcılık döneminde atılmıştır. Bireylere sahip oldukları fiziksel kuvvet doğrultusunda görevler yüklenen avcılık-toplayıcılık döneminde kadınlara göre daha fazla fiziksel kuvvete sahip erkeğe avcılık, erkeğe göre daha az fiziksel güce sahip olan kadına da toplayıcılık görevleri verilmiştir. Bu nedenle erkekler daha çok dışardaki görevleri yerine getirmiş, kadınlar da ev işleri ve çocuk bakma görevlerini yerine getirmiş ve bu da zamanla kronik bir durum haline gelmiştir.

Temeli avcılık-toplayıcılık döneminde atılan iş bölümü çerçevesinde kadın ve erkek arasında ciddi bir görev ayrımı meydana gelmiştir. Avcılık-toplayıcılık

dönemi itibariyle kadınlar zamanla sadece geçimlik üretim olan tarımda aile işçisi olarak çalışmakta ancak bunun karşılığında bir ücret alamamıştır. Daha sonra Sanayi Devrimi ile üretime katılan kadınlar, bu dönemde teknolojinin gelişmesiyle ve makineleşmenin artmasıyla, fiziksel gücün bir ölçüde önem kaybettiği dönemde bir ücret karşılığında çalışma hayatına dahil olmaya başlamıştır. Ancak kadınların dahil oldukları koşullar oldukça ağır olmakla beraber bu dönemde erkeklere göre daha düşük ücretlerle çalıştırılmışlardır. 1929 ekonomik buhran sebebiyle kadınlar evlerine gönderilmekte olup erkeklere bağımlı şekilde yaşamaya devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle savaşa gönderilen ya da ağır savaş sanayide çalıştırılan erkeklerin normal işlerdeki sayısı azalmış ve kadınlar tekrar iş hayatına dahil olmuştur. Bu da iş hayatında kadınların ikinci planda olduğunu ve alternatif emek grubu oluşturduklarını göstermiştir.

Modernleşen toplumda hâlâ geleneksel toplumun belirlediği “toplumsal cinsiyet” adı altında kadınlara daha çok ev işleri, çocuk ve yaşlı bakımı gibi görevler uygun görülürken, erkeklere dışarda çalışarak eve para getirme görevi uygun görülmektedir. Sadece erkeklerin üretime katıldığı, kadınların da tüketici ve bağımlı konumda bulunması toplumun gelişimi açısından negatif etki uyandırmaktadır.

Dünya nüfusunun yarısını kadınlar oluşturmaktadır. Dolayısıyla hemen hemen her ülkenin yarısı da kadınlardan oluşmaktadır. Kadın işgücünün üretime katılmadığı ülkelerde kalkınmışlık seviyesi oldukça düşük olmaktadır. Bu nedenle kalkınma için önemli ölçütlerden biri de kadın işgücünün aktif hale getirilmesi ve kadınların eğitim alarak nitelikli mesleklerde var olması gerekmektedir. Bu, kalkınmak isteyen ülkelerin önünde gerçekleştirmesi gereken en önemli adım olmaktadır.

Bu çalışmanın, kadın ve bölgesel kalkınma ilişkisi ele alınarak, kadının ve sahip olduğu işgücü potansiyelinin, ülkelerin kalkındırılabilmesi için önemli ölçüde değerli olduğu ve bu perspektifle yaklaşıldığında, kadının işgücü dünyasına kazandırılması sonucu ile ülke refah seviyelerinde artış olması ve gelecek nesiller üzerinde önemli ölçülerde olumlu sonuçlar yaratması sonucuna varılarak literatüre bu anlamda katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Bölgesel kalkınma konusunda kadını TRC2 Bölgesi bağlamında ele alan bu çalışmanın birinci bölümünde, kalkınma ve bölgesel kalkınma kavramları ele alınmakta, kalkınmanın ve bölgesel kalkınmanın anlamı, niteliği ve tarihi tahlil edilmektedir. Bu çalışma yapılırken kalkınmanın ve bölgesel kalkınmanın amacı ve önemini vurgulayan açıklamalara gidilmekte, kalkınmanın göstergeleri ve belirleyicileri ile konu şeffaf hale getirilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca kalkınmanın diğer etkenlerle ilişkisi de anlatılmaya çalışılmakta ve kapsamı vurgulanmaktadır. Bölgesel kalkınmanın araçları ile kalkınmanın gerçekleşmesi için yapılması gerekenler de açıklanmaya çalışılmaktadır.

İkinci bölümde kadının Dünya ve Türkiye'deki profili ele alınmakta, kadının iş hayatına dâhil olmaya çalışırken karşılaştığı zorluklar ve tarihi süreçler açıklanmaya çalışılmaktadır. Bunun yanı sıra kadının eğitim, ücretlendirme, sosyal haklarda, işe alım ve terfilerde yaşadığı zorluklar ele alınmaktadır. Ardından bölgesel kalkınmada kadının rolüne ve düzey 2 bölgelerinden TRC2 Bölgesindeki kadın profili de açıklanmaktadır.

Üçüncü ve son bölümde kadın ve kalkınma arasında literatür çalışması kaleme alınmış olup, yeni bölgesel ayrımlar çerçevesinde düzey 2 bölgeleri arasında yerini alan TRC2 bölgesinin diğer bölgeler arasındaki yeri grafiklerle ele alınmaya çalışılmaktadır. Buradan hareketle TRC2 bölgesinde nüfus, eğitim, İşgücü, işsizlik ve istihdam perspektifiyle kadınların bölgedeki durumu tablolarla anlatılmaya çalışılmaktadır. Son olarak da sonuç ve politika önerilerine yer verilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.KALKINMA VE BÖLGESEL KALKINMA

Kalkınma ve bölgesel kalkınma günümüzün en önemli konularından bazılarını oluşturmaktadır. Çalışmanın anlaşılabilmesi açısından bu bölümde kalkınmanın ve bölgesel kalkınmanın temelini ilgilendiren konulara değinilmektedir. Dolayısıyla öncelikle tarihsel serüven ve kavramsal çerçeve ele alınmaktadır.

1.1. Kalkınmanın Tarihsel Arka Planı

Geçmişten bugüne kadar gelen gelişim, bütün insanların ve grupların; toplumsal, kültürel ve iktisadi bakımdan farklı seviyede bulundukları, gelişmelerini ve değişimlerini birbirlerinden farklı gösterdikleri kabul edilen bir gerçektir. Sanayi Devrimi gerçekleşene kadar ülkeler ve bölgelerin kalkınma imkânları ve risklerinin önemi bugüne oranla daha düşüktür. Çünkü geçmişten bugüne kadar gelen süreç içerisinde, Sanayi devrimi başlayıncaya kadar, ekonomik uygulamalar sürekli tarımsal alanlarda gerçekleşmiş ve işletmecileri aileler olmuştur. Bunların çoğu ailelerin kendi ihtiyaçlarını karşılamak için yaptığı ve herhangi bir pazar amacı gütmeyeceği uygulamalardır (Danışoğlu, 2015, s. 4).

Ekonomik kalkınma gereksiniminin büyük ivme kazandığı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönem kapitalizmin en etkili olduğu dönemdir. Bu dönem İkinci Dünya Savaşından sonraki çeyrek yüzyılı kapsamaktadır (Mert, 2017, s.10). Kalkınma olgusunun ekonomik literatürde sahnelenmesi, İkinci Dünya Savaşı sonrasına dayanmasına rağmen, kalkınmanın ne olduğuna dair anlatımların asrı aşan bir geçmişe sahip olduğu bilinmektedir. Kapitalizmin yükselişiyle bütünleşen kalkınma olgusunun geçmiş kökeninde Sanayi Devrimi ve ardından izlenen gelişmeler önemli oranda rol oynamaktadır (Yıldız, 2019, s. 4).

Kalkınma iktisadı en parlak yıllarını 1950 ve 1970 yılları arasında yaşamış olup, aynı zamanda kalkınma iktisadı dönemin ekonomistleri tarafından iktisadi kalkınmanın motoru olarak nitelendirilen sermaye birikimine önem vermiştir. Kalkınmanın ana adımı olarak nitelendirilen hızlı sermaye birikiminin sanayileşmeyi beraberinde getirmesi ve bunun da işsizliği ortadan kaldıracığı düşünülmüştür. Yurtiçi kaynaklar yetersiz kaldığında bu açığın dış yardımlar tarafından kapatılacağına dair beklentiler oluşmuştur (Kaynak, 2014, s. 43).

Kalkınma iktisadı düşünürleri az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için çıkış yollarını ararken en çok değindikleri ve geliştirilmesi gerektiğini düşündükleri faktörler şunlardır (Karaçay ve Çakmak, 2003, s. 51-52);

Sanayileşme: Kalkınmayı tanımlamaya çalışan birçok çalışmada, kalkınmanın sanayileşme olduğuna dair görüşler mevcuttur. Azgelişmiş ve gelişmiş ülkelerin ekonomik durumları karşılaştırıldığında gelişmiş ülkelerin sanayileşme süreçlerini yaşamış oldukları yadsınamaz bir gerçektir. Öbür taraftan gelişmemiş ülkelerin de ekonomilerinin tarıma dayalı olması aradaki farkı görmeye yetmektedir. Kalkınmanın gerçekleşmesi için sanayileşmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca sanayi sektörü dışında diğer sektörlerin gelişiminde de sanayi ürünlerine ihtiyaç duyulduğu için sanayileşme kalkınmanın önündeki en önemli aşamalardan biri olmaktadır (TMMOB Sanayi Kongresi Oda Raporu, 2007, s. 9).

Emeğin Hareketliliği: Kalkınmanın sağlanabilmesi için sanayileşmenin gerçekleşmesi gerekmektedir ve bu durum da ancak sermaye yoğun teknolojilerle olabilmektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin istihdam sorunu düşünüldüğünde bu ülkelerdeki nüfusun yarısına yakını veya daha fazlasının kırsal bölgelerde yaşaması ve tarımsal faaliyetlerle uğraşması işsizlik sorununu, kalkınmanın ortaya çıktığı ilk yıllarda gizlemiştir (Şahin, 1987, s.338-339). Kısaca kalkınmanın gerçekleşmesi için başta tarım sektöründe var olan gizli işsizlik sorunu ortadan kaldırılarak buradaki emek faktörünün sanayi sektörüne yönlendirilmesi önem arz etmektedir.

Hızlı Sermaye Birikimi: Geleneksel Kalkınma İktisadı düşünürleri sermaye birikimine de ayrıca önem vermişlerdir. Sermaye stokunun arttırılarak buradan elde edilen net gelirin bir kısmının tasarruf edilerek yatırıma dönüştürülmesinin kalkınmayı destekleyeceğini düşünmüşlerdir (Karaçay ve Çakmak, 2003, s.51-52).

Aktif ve Planlamacı Devlet: 1945’lerden sonra kalkınmanın gerçekleşmesi için aktif ve planlamacı devletin gerekliliği savunulmaktadır. Bu noktada devletin “idari reform” adı altında sürekli yenilikler yapmasıyla kalkınma sürecine öncü olabileceği anlayışı hâkim olmuştur. 1980’lere gelindiğinde bu anlayış yerini özgür piyasaların öncü olması gerektiğine bırakmıştır (Özalp, 2017, s.1230).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Refah İktisadı ve Keynesyen görüşlere dayanan müdahaleci anlayış dünyada önemli başarılar yakalamıştır. Müdahaleci devlet anlayışı adı altında uygulanan politikalar başlıca şöyledir (Mert, 2017, s.10);

- Eksik istihdamın giderilmesi ve sonrasında ekonominin tam istihdam seviyesine çıkarılması,
- Talep koşullarının iyileştirilmesi ve yönetilmesi,
- Bağımsızlıklarını yeni kazanan ülkelerin siyasi bağımsızlıklarıyla birlikte ekonomik bağımsızlıklarını da kazanmaya yönelik devlet kontrolünde sanayileşme politikalarının uygulanması,
- Azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin hammadde ve mamul üretimini bırakıp imalat sanayide kullanılacak ürünleri kendisi için üretmesine yönelik politikaların uygulanması.

Refah İktisadı ve Keynesyen politikaların temel fikri, devlet müdahalesi olmadan piyasanın kendiliğinden işleyişi sonucunda rekabetçi bir dengenin oluşamayacağı bu yüzden piyasaya müdahalenin zorunlu olduğudur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında savaştan etkilenen ülkelerin yeniden güçlerini toplaması için ABD tarafından verilen Marshall Yardımları ile başlayan süreç ve ondan önce Sovyetler Birliği’nin ekonomik planlamalarını uygulayarak elde ettiği performans, bundan sonraki süreç için pek çok ülkenin gelişmesinde ekonomik

plânlamanın etkili olmasını sağlamıştır. Ayrıca Latin Amerika Uzak Doğu Asya ülkeleri ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler planlı kalkınma modelini kabul etmiş ve uygulamaya geçmiştir (Aydın, 2016, s.7).

Kısacası, Geleneksel Kalkınma İktisatçıları az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin hızlı bir sermaye birikimi yaparak sermayelerin çoğunu sanayi sektörüne aktarmakla ve kalanını da tasarruf ederek yatırıma dönüştürmekle birlikte, tarımda gizli işsizliği oluşturan emeğin de sanayi sektörüne transferiyle kalkınmanın mümkün olabileceğini öngörmüşlerdir. Dolayısıyla bunları yaparken de olmazsa olmazlardan biri olan kontrolcü, aktif ve planlamacı bir devlet mekanizmasına gerek duyacağını belirtmişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin en önemli özelliği kalkınmanın iktisadî büyümeyle eş tutulup, kalkınma seviyesinin kişi başına düşen gelirle ölçülmesidir (Kaynak, 2014, s.43). 1950 ve 1970 arasındaki süreçte “kalkınma” adı altında gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkelerin izledikleri yollardan geçmesi ve sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik anlamda onları takip etmesi hedef alınmış ve ekonomik toplumsal dönüşüm çalışması başlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan ve 1970’li yılların ortalarına kadar geçerliliğini koruyan kalkınma iktisadı bu tarihten sonra geçerliliğini yitirmeye başlamıştır. Bu dönemde kalkınma kavramıyla özdeşleştirilen “büyümenin nimetlerinin “damlama etkisiyle çeşitli yollardan aşağıya doğru süzülerek en başta yoksullar olmak üzere her kesime ulaşacağı, iktisadi büyümeyle ortaya çıkacak istihdam olanakları ve gelir artışından her kesimin yararlanacağı kabul edilmiştir (Kaynak, 2014, s. 43-44).

Ekonomik kalkınma konusu ülke ekonomisi içinde devletin politikasına göre değişim göstermektedir. Ticareti oluşturan faktörlerden birindeki değişim, hemen hemen her alanı etkilemektedir ve ekonominin alt unsurlarına kadar uzanmaktadır (Tutar ve Handan, 2009, s. 117). Fakat gelişmiş ülkelerde bile uygulanan bu stratejilerin sonucunda gelir artışıyla birlikte beklenen istihdam artışı bununla paralel gidememiş, gelir dağılımında istenen ve öngörülen eşitlik sağlanamamış

hatta daha da kötüye gitmiştir. Dolayısıyla gelir artışının istihdamı artıracağına dair inanışlar azalmaya başlamıştır. Brezilya’da o dönemde artan büyümenin gelir dağılımında daha da uçurumlar yaratması bu duruma somut bir örnek oluşturmuştur. Aynı dönemde gelişmekte olan ülkelerde de artan siyasi istikrarsızlık, rüşvetçilik, yozlaşmanın yanı sıra dinsel, etnik ve kültürel alanlarda ortaya çıkan anlaşmazlıklar da çatışmaya sebep olmuştur (Kaynak, 2014, s. 44-45). Dolayısıyla planlanan sanayileşme ve büyüme hedefleri gelişmiş ülkelerdeki gibi aynı aşamalardan geçememiş aksine istikrarsız toplumlar yaratmıştır.

1970’lere gelindiğinde ekonomik büyüme mantığında ilerleyen kalkınma artık gözden düşmeye başlamıştır. Bu dönemde meydana gelen dış şoklar ve ekonomik dengesizlik bu döneme kadar popüler olan kalkınmanın artık işe yararlılığını sorgulatmaya başlamıştır. Ekonomik kalkınmanın artık ekonomik büyüme mantığıyla ilerletilemeyeceği anlaşılmış ve ekonomik büyümeden farklı olduğu bakış açısıyla kendisine yeni bir tanımlama şekli arayışına girmiştir. Bu tarihten itibaren kalkınma kavramı az gelişmiş ülkelerin sorunlarını açıklama ve çözüme kavuşturmada kullanılmaya başlanmıştır (Erbay ve Özden, 2013, s.6). Bu süreçte 1970’li yıllara kadar popülerlik kazanan ve en parlak dönemini yaşayan kalkınma; 1980 sonrası var olan ekonomik koşulların değişmesi ve gelişmesine bağlı olarak liberalizasyon ve yapısal reformlarla anlamlandırılmaya başlanmıştır (Polat, 2014, s. 18).

1970 ve 1980 yılları arasında az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin istikrarsızlığa düşmüş olması beraberinde bir kriz ortamı yaratmıştır. 1990’lı yıllara gelindiğinde ise bilgi teknolojisi önem kazanmış ve bilgi toplumuna geçiş eğilimi başlamıştır. Bu geçiş eğilimi ile birlikte büyüme ve kalkınmaya olan ilgi yeniden canlılık kazanmıştır. Fakat İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan sanayi toplumunda nitelendirilen kalkınma tanımından farklı bir biçimde uygulanması ve farklı sonuçlar doğurması beklenmiştir. Bundan sonraki süreçte sanayileşme, yapısal değişim, işsizlik ve gelir dağılımı gibi konular gündemin dışında tutulmuştur (Özyakışır, 2011, s.51). Bundan sonraki süreç için gelişebilmenin yolu, ithal ikameci politikalar yerine ihracata dayalı üretim politikalarından geçmiştir

(Wallerstein, 2006, s.131). Dolayısıyla 1970 sonrası dönemde artık kalkınmanın ihracata dayalı üretim politikalarıyla gerçekleşeceği düşüncesi olduğu için eski tanım yerini küreselleşme olgusuna bırakmıştır (Yeldan, 2002, s. 22). Sonuçta 1970'e kadar süren kalkınma furyası adı altında ekonomik kalkınma planları, hızlı sermaye birikimi, sanayileşme gibi kavramların popülaritesi azalmış ve sınırların anlam kaybettiği yeni bir görüş ortaya çıkmaya başlamıştır.

1980'lere gelindiğinde yeni bir odak noktası oluşturan kalkınma/gelişme; ticaretin liberalleşmesi, hükümet açıklarının yok edilmesi, artan döviz oranları, etkisiz devlet uygulamalarının kaldırılması gibi “yapısal düzenlemeler” olarak nitelendirilmeye başlamıştır. Yapısal düzenlemeler ekonomide aktif rol oynayan ve uyguladığı politikalarla başarısız olan devlet faaliyetlerini düzelteren bir olgu olarak tanımlanmıştır (Harris ve Özmete, 2000).

1.2. Kalkınmanın Kavramsal Çerçevesi

İngilizce karşılığı “development” olan kalkınma teriminin kavramsal analizleri kelimenin “develop” kökünden geldiğini göstermektedir. Bir diğer köken olarak İspanyolca dilinde kalkınma terimi “des-avollo” ya da “de-envelopment” anlamında Portekizce'deki “des-envolvimento” ile de ilişkilidir. Türkçe kullanımında ise; kalkınma terimindeki etimolojik literatürde ilk olarak “yukarı çıkmak”, “şaha kalkmak”, “sıçramak” şeklinde süregelerek bugünkü şeklini aldığı görülmektedir (Doğan, 2011, s.46-47).

Kalkınma, iktisat alanda tarifi oldukça zor olan bir olgudur. Geniş çaplı anlaşmazlıkların yaşandığı kalkınma literatüründe; büyüme, yapısal değişim, sanayileşme, modernleşmeyle bağlantıları göz önüne alınarak ortaya çıkan farklılıklar incelenmiştir. Kalkınma kavramının tanımlanması ekonomik ve ekonomik olmayan kaynakları bir parça olarak içine alan yeni bir tanımla mümkün olabilmıştır (Özyakışır, 2011, s.49).

Kalkınma var olan bir sistemin pozitif yönde farklılaşma sürecini ihtiva etmektedir. Kalkınma için yatırım seviyesinin yükselmesi, teknolojik ilerlemenin yaşanması, gerçek gelirin artmasının sağlanması, verim artışının desteklenmesi,

eğitim seviyesinin yükseltmesinin beraberinde fikirlerin, zihin yapısının, toplumsal-iktisadi yapıların pozitif anlamda değişmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Kalkınma iktisadi ve toplumsal anlamda sistemsal bir dönüşümü kapsamaktadır (Eren, 2015, s.45).

Modernleşme, sanayileşme, çağdaşlaşma ve benzeri sosyal değişimleri anlatmaya çalışan kavramların kullanımında olduğu gibi kalkınma olgusunun tanımı için farklılık gösteren toplumların gelişim ve değişiminin tek düze olmamasından kaynaklı herkes tarafından kabul gören bir sonuç oluşturulması oldukça zordur (Erbay ve Özden, 2013, s.4). Sanayi devriminin ardından başta iktisadi, toplumsal ve politik açılarda meydana gelen yapısal değişimlerin sonucunda hızla kalkınan batı devletleri dünyaya hâkim olmaya başlamışlardır. Bütün bu gelişmeler nihayetinde iktisadi kalkınma teriminin ortaya çıkmasına neden olmuşlardır.

Kalkınmanın sadece iktisadi değil, aynı zamanda toplumsal gayeleri de vardır. Eğitim, sağlık, organizasyon ve ulaşım gibi toplumsal alt yapıyı da oluşturan faktörlerin incelenmesi gerekmektedir. Bu açıdan kalkınma çağdaşlık süreciyle sürekli entegre halindedir (Sinemillioğlu, 2009, s.249).

Todaro kalkınmayı üç temel olguya dayandırarak açıklamaktadır. Bunlar (Todaro, 1994, s.68);

- İnsan yaşamının sürdürülebilirliği
- İnsanın kendine saygı duyması ve bunun devamlılığı
- Seçebilme şansına sahip olarak tanımladığı özgürlük

Bunları belirttikten sonra Todaro kalkınmanın üç temel amacının olduğunu savunmuş bunları (Todaro, 1994, s.69);

- Hayatın devamlılığının temeli olan ürünlerin elde edilebilirliğinin yükseltilmesi ve dağıtımının yaygınlaştırılması
- Hayat standartlarının yükseltilmesi

- Toplumsal ve iktisadi seçeneklerin at ve üst sınırları arasındaki mesafenin artması şeklinde sıralanmıştır.

Kaynak “Kalkınma İktisadı” adlı kitabında kalkınma çabalarının aslında altı boyutunun olduğunu belirtmiştir. Bunlar (Kaynak, 2014, s.78);

1. **Üretim ve Teknoloji Boyutu:** Yaşamın sürdürülebilirliği için doğayla mücadelede üstün çıkmak ve böylece doğayı ve doğa olaylarını kontrol altına almak ve gittikçe katma değeri yüksek olan ürünlerin üretimini arttırmak.
2. **İnsani Boyutu:** Yaşam kalitesinin seviyesini yükseltmek
3. **İstihdam Boyutu:** İşsizliği azaltmak için istihdam olanaklarını yükseltmek ve çalışma şartlarını iyileştirmek
4. **Çevre Boyutu:** Bu çabaları gerçekleştirirken çevreye minimal düzeyde zarar vermek
5. **Hâkimiyet Boyutu:** Uluslararası ve toplumlararası rekabette ön safhalarda yer almak
6. **Özgürlük Boyutu:** Ekonomik, siyasi, toplumsal ve uluslararası ilişkiler açısından özgürlük seviyesini arttırmak.

Tablo.1. Kalkınmanın Farklı Zaman Dilimlerinde Anlamları

Dönemler	Perspektif	Kalkınma Kavramının Anlamları
1800'ler	Klasik Politik Ekonomi	İlerleme, yakalama
1850-1870 sonrası	Sömürge Ekonomisi	Sanayileşme, kaynak yönetimi, mutemetlik
1940-1950 sonrası	Kalkınma Ekonomi Modernleşme Teorisi	Ekonomik büyüme, sanayileşme, modernleşme, siyasi ve sosyal modernleşme
1960 sonrası	Bağımlılık Teorisi	Sermaye birikimi, ulusal, tek-merkezli
1970 sonrası	Alternatif Kalkınma	İnsani İlerleme
1980 Sonrası	İnsani Kalkınma- Neoliberalizm	Kapasite, insanların tercihlerinin genişlemesi, ekonomik büyüme, yapısal reform, deregülasyon, liberalizasyon, özelleştirme
1990 sonrası	Post-Kalkınma	Otoriter devlet
2000	Milenyum Kalkınma Hedefleri	Yapısal reformlar

Kaynak: (Uğur, 2017, s.73).

İktisadi kalkınma kavramı tüm hatlarıyla iktisat literatüründe, iktisadi verimliliğin yükselmesi ve maddi refah standartlarının iyileşmesiyle beraber, siyasi, toplumsal, kültürel ve çevresel unsurlarda yapısal bir değişimin ortaya çıkması şeklinde ifade edilmektedir (Aydın, 2016, s.10).

Kalkınma kavramının Türkiye'deki kullanımına ve geçmişindeki tanımına bakıldığında eskiye dayanmadığı, yakın tarihe ait bilgilerle anlatıldığı görülmektedir Modernleşme, çağdaşlaşma, yenileşme hareketlerinin boy gösterdiği 18. asrın ilk zamanlarından bu yana Senedd-i İttifak'tan 1982 Anayasası'na kadar dayanan sürecin temel metinlerinde kalkınma olgusuna yalnızca 1961 ve 1982 anayasalarında yer verilmektedir. Kalkınma kavramı Türkiye'de bundan önceki dönemde kullanım olarak çok etkili olmasa da 1933 ve 1937 yılları arasında Sanayi plânını uygulayan ilk ülke olarak kalkınmanın beraberinde modernleşmeyi de sürüklemek. Sanayi planlarının uygulamaya başlamasından ve buna karşı farkındalığın artmasından sonra 1963'le başlayan kalkınma planları ile uzun soluklu

bir kalkınma sürecini önceliğine alan Türkiye, kurumsal oluşumları da kapsayan yeniliğe açık bir perspektif geliştirmeye başlamıştır (Erbay ve Özden: 2013, s. 6-7).

Sonuç olarak, İkinci Dünya Savaşı Sonrası’nda ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmak üzere başlatılan çabalar doğrultusunda “kalkınma iktisadi” kavramı ortaya çıkmıştır. O döneme kadar ortaya çıkmış olan “büyüme” kuramları gelişmekte olan ülkelerin problemlerine çözüm bulamadığı için terkedilemeyeceğine göre bu gerçek problemlere gerçekçi çözümlerin bulunması gerekmiştir. Bu yüzden çözüm yeni bir iktisadi alt bilim yaratmaktan geçmektedir ki “Kalkınma İktisadi” imdada yetişmiştir (Gürak, 2016, s.238).

1.3. Kalkınma ve Büyüme Kavramları Arasındaki Farklılıklar

Çoğu ekonomi kitabında “ekonomik büyüme” ile “ekonomik kalkınma” terimleri aynı anlamda kullanılmakta ve kişi başına refah arttığında hayat standartlarının ve kalitesinin de bu noktada olumlu yönde değişeceği düşünülmektedir. Fakat kişi başına gelir artarken refah seviyesinin de artacağı düşüncesi, yani, refah seviyesindeki yükselmenin bir belirleyicisi olarak gelir paylaşımında da bir gelişmenin olması bir zorunluluk değildir. Örneğin kişi başına düşen gelirin yüksek olduğu ve dünya sıralamasında bu anlamda önde gelen ülkelerden biri olan Kuveyt’te ortalama bir Kuveyt vatandaşı ile yine kişi başına düşen gelirin yüksek olduğu İtalya, İngiltere, Fransa, Amerika gibi ülkelerdeki vatandaşların yaşam kalitesi farklılık göstermektedir (Kaynak, 2014, s.83).

Bir diğer görüşe göre büyüme, ekonomik literatürde genelde Neoklasik Okul’un benimsediği “tam istihdam” veya Keynesyen Okul’un benimsediği “eksik istihdam” denge modelleri kapsamında ele alınmıştır. Yıllarca süren teknolojinin “dışsal” olduğu fikriyle doğan bu karmaşık ortam, son zamanlarda ortaya çıkan “içsel” büyüme modelleriyle yeniden çözülmeye çalışılmıştır. Bu nedenle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin problemlerinin çözülmesi için Batı kökenli “kalkınma iktisadi” adı altında yeni bir iktisadi analiz konusu ortaya çıkmıştır (Gürak,2016, s.236).

Büyüme; ekonomik yapıda herhangi bir farklılık olmadan GSYİH içinde belli bir süreçte meydana gelen artışı ifade eder ve bu sebeple niceliksel bir değişmeyi göstermektedir (Kaynak, 2014: 84). Başka bir deyişle büyüme; ekonomik hayatın temel unsurlarından olan emek, doğal kaynak, teçhizat ve kişi başına düşen önceki yıllara oranla artan reel gelirden değişim yaratacak artışlar şeklinde tanımlanabilmektedir (Mert, 2017, s.130).

Bütün bunlar karşısında kalkınma; iktisadi yapıda ortaya çıkan teknoloji ve kurumlarda meydana gelen gelişmelerle beraber ya da bu gelişmelerin sonucunda meydana gelen gelirdeki yükselmeleri anlatmaya çalışır. Kısaca niteliksel değişimleri ortaya koyan gelişimleri ele alır (Danışoğlu, 2015, s.9).

Ekonomide gerçekleşen her niceliksel iyileşmenin yani büyümenin, bazı kurumsal ve kültürel değişiklikleri de kendisiyle beraber getirdiği de bir gerçektir. Örneğin gelişmiş ülkelerde teknolojinin göz bebeklerinden biri olan internet kullanımı yalnızca yeni istihdam alanlarının ortaya çıkmasına sebep olmamış, sosyal şeffaflığın artması, bilgi akışının hız kazanması, verilen kararlara katılımın artması gibi durumlara da katkı sağlamıştır. Dolayısıyla teknolojik yeniliklerle beraber bu tür değişikliklerin yaşam şeklimizi bir şekilde etkilediği ve değiştirdiği düşünülürse büyüme ve kalkınma arasındaki çizgiye dikkat edilmelidir (Gürak, 2016, s.236).

Kısaca büyüme ve kalkınmayı birbirinden ayıran en önemli ayrım, büyümede var olan iktisadi yapı ele alınırken, kalkınmada var olan iktisadi yapının yeterli olmadığı savunularak iktisadi yapının değişmesi ve gelişmesi gerektiği öne sürülmektedir (Danışoğlu, 2015, s.9).

Sonuç itibariyle, kalkınma seviyesini belirtmesi bakımından yaşam standardının ön plana alınabileceği ve bu standardı belirten unsurun ne kişi başına düşen gelirden ne de gelir dağılımında bir düzeyde gösterilmediği anlaşılmaktadır. Buradaki problem, hayat standardını ölçmek üzere bir ölçü biriminin nasıl oluşturulacağıdır. Bu ölçü biriminin oluşturulmasında şu unsurlar dikkate alınmalıdır (Kaynak, 2014, s.86);

- Okuryazar oranı
- Kişi başına kalori tüketimi
- Ortalama ömür
- Bebek ölüm oranı
- Doktor başına nüfus
- Kişi başına sağlık harcaması
- Kişi başına eğitim harcaması
- Kişi başına radyo ve televizyon
- Günlük gazete tirajı
- Bir yılda basılan kitap ve dergi adedi
- Kişi başına enerji tüketimi

1.4. Kalkınmanın Amacı ve Kalkınmadan Beklentiler

Her yeni geçen gün değişmekle birlikte hemen hemen bütün toplumlarda üç önemli unsurun kalkınmayı sağladığı kabul görmüştür. Bunlar; geçinebilirlik, onur ve özgürlüktür (Aydın, 2016, s.12).

Beklentiler de başlıklar halinde tahlil edilirse öncelikle kurumsal ve bireysel olarak ikiye ayırmakta fayda vardır (Gürak, 2016, s.238-239).

Kurumsal amaçlar

- Daha sağlıklı ve kuşku uyandırmayan yönetim,
- Doğru ekonomik politikaların kullanılması,
- Kararlarda katılımın artması
- Yönetimin daha iyi denetimi,
- Eşit bir hukuksal düzen.

Bireysel beklentiler

- Kişilere verilen hak ve özgürlüklerin artması,
- Kadınları önceliğe aşan ve aradaki farkı kapatmaya çalışan eğitimde fırsat eşitliği,
- Eğitim konusundaki kalitenin artması,
- Cinsiyet eşitsizliğine karşı önlemler,
- Şehir-köy hayatı arasındaki farkların azaltılması,
- Yoksulluğu gözeten sağlık sistemi,

1.5. Kalkınmanın Göstergeleri

İktisadi düşünürler kalkınma seviyesinin ölçmek için farklı değişkenler kullanmaktadırlar. Bunları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

1.5.1. Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için iktisadi kalkınmanın göstergelerin en önemlisi kişi başına düşen GSYİH'dır. Kişi başına düşen GSYİH toplumsal göstergeler ile yakından ilgilidir ve iktisadi kalkınmanın olabilmesi için en gerekli unsurların başında gelmektedir. Kişi başına GSYİH sayısal bir kavram olduğu için ortalama bir değerdir. Ancak içerisinde gelir dağılımının nasıl gerçekleşeceğine dair bilgiler yoktur, gelişmekte olan ülkelerde bu konuyla ilgili adil olmayan bir durum mevcutsa bu değer güvenilir olmaktan çıkmaktadır. Aynı zamanda GSYİH değerleri ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir (Alataş, 2014, s.11).

GSYİH herhangi bir ülkede belirli bir süreçte ortaya çıkarılan nihai mal ve hizmetlerin piyasa değeridir (Arslan, 2015: 495). Kişi başına düşen gelir ülkelerin gelişmişlik seviyelerinin belirlenmesinde önem taşımaktadır. Çoğu iktisatçı tarafından kabul edilen bu ölçüt kimileri tarafından da gerçeği tamamen göstermediği için eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin temel nedeni ise GSYİH oranlarının her ülke için farklılık yarattığıdır (www.ekodialog.com).

Ekonomik kalkınmışlık seviyesinin belirlenmesi için ulusal sınırlarını aşan bazı örgütler kişi başına düşen GSYİH oranını kullanarak ülkelerin gelişmişlik seviyelerini belirlemek için bazı kategoriler oluşturmuşlardır. Bu örgütlerden belirli bir öneme sahip olan Dünya Bankası her senenin temmuz ayında GSYİH oranlarını gözeterek bu kategorileri oluşturmaktadır (Alataş, 2014, s.7).

Temmuz 2018’de Dünya Bankası’nın GSYİH sınıflandırması aşağıda yer almaktadır (Dünya Bankası);

Düşük ve Orta Gelirli Ekonomiler; Kişi başına düşen GSYİH değeri 1.026 dolar ile 3.995 dolar arasındaki ülkelerdir.

Orta Gelirli Üst Ekonomiler; Kişi başına düşen GSYİH değeri 3.996 dolar ile 12.375 dolar arasındaki ülkelerdir.

Yüksek Gelirli Ekonomiler; Kişi başına düşen GSYİH değeri 12.376 dolar veya daha üstü olan ülkelerdir.

1.5.2. İnsani Kalkınma Endeksi

Günümüzde gelişmiş ülkeler göz önünde bulundurulduğunda geleneksel üretim faktörleri denilen fiziki sermaye, toprak ve emek faktörü gibi girdilerin seviyelerindeki artışın artan ekonomik büyümeye etkisi kısmi olmaktadır. Ekonomik büyüme ve kalkınmaya kaynak teşkil edecek esas unsur niteliği artıran bilimsel bilgilerin seviyelerindeki artıştır (Arı, 2018, s.32).

İnsani kalkınma endeksi insani gelişmenin üç temel aşamasında uzun süreli gelişmeyi değerlendirmek için uygulanan bir ölçüm yöntemidir. Bu üç temel aşama,

- Uzun ve sağlıklı yaşam
- Bilgiye erişim
- İnsana yakışır bir yaşam standardı olarak belirtilmektedir.

Uzun ve sağlıklı yaşam, tahmin edilen ortalama hayat süresiyle ölçülmektedir. Bilgi birikim seviyesi yetişkin insanların ortalama öğrenim süresiyle belirlenmektedir. Bilgiye erişim ise okulla tanışacak yaştaki çocuklar için tahmin edilen öğretim süresiyle çocuğun öğrenim göreceği toplam süre olarak

hesaplanmaktadır. Yaşam standardı kalitesi ise satın alma gücünden yola çıkarak kişi başına düşen gelir verileri cinsinden değerlendirilmektedir (UNDP, 2018).

Birleşmiş Milletler beşerî problemleri şu üç başlıkta belirtilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bunlar,

- Kalkınma için beşerî haklar,
- Devamlılığı sağlanabilir beşerî kalkınma,
- Beşerî güvenlik.

Birleşmiş Milletlere göre beşerî haklar birincil önem taşıyan sorundur. Hatta Birleşmiş Milletler ve ona üye olan devletlerin ilk olarak yaptığı etkinlik Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmesi'nden doğan ve sürekli bu konularda ilerleme kaydeden insan hakları ve özgürlüklerin kapsamını büyütmek, korumak ve takip etmektir. Devamlılığı sağlanabilir beşerî kalkınma ise ikincil önem taşıyan sorundur, devlet ile halk arasında sürekli bir iletişim olmalı ve toplumsal kuralların oluşturulmasında yoksul insanları önceliğe alarak, yaşam kalitesi sürekli artırılmaya çalışılmalıdır. Yani bütün gelişme gayretleri insan tabanlı olmalıdır. Üçüncü temel sorun ise beşerî güvenliktir, 1994 yılında Beşerî Kalkınma Raporunda belirtilen, beşerî güvenlik iki farklı konudan oluşmaktadır. Birincisi; açlık hastalık zulüm gibi ölümcül tehditlere karşı, ikincisi ise yaşam kalitesinin kesintiye uğramaması ve buna karşı güvenliğin sağlanmasıdır (Kaynak, 2014, s.98). Sonuç itibariyle 3 boyutta birbirini tamamlayan unsurlardır. Dünyadaki tüm aktörlerin bunların sağlanması için gerekli özveriye göstermesi gerekmektedir.

1.5.3. Fiziksel Yaşam Kalite Endeksi

Fiziksel yaşam kalite endeksi, 1970 yılının son zamanlarında ABD'de David Morris tarafından ortaya çıkarılmış bir endekstir. Bu endekse ortalama yaşam süresi, okuryazarlık oranı ve bebek ölüm seviyeleri gibi konular içerik kazandırmıştır. Bir ülkenin fiziksel yaşam kalite endeksi kişi başına düşen GSMH ile paralel olduğu düşünülmektedir. Fakat fiziksel yaşam kalite endeksi hayat kalitesinin seviyesinden çok miktarını ölçmektedir. Bu endekste; özgürlük, güvenlik, eşitlik ve insan haklarına yer verilmemektedir (Aydın, 2016, s.18).

Dünyaca kabul edilmiş evrensel bir düşünceye göre, kalkınmanın sadece gelire ilgili olmadığı düşünülmekte ancak gelirin kalkınmanın gerçekleşmesinde önemli ölçüde bir paya sahip olduğu vurgulanmaktadır. Bireylerin yaşamlarını sürdürmede ihtiyaç duydukları temel gereksinimleri elde etmede gelir oldukça önem taşımakta olup, kalkınmanın araçlarını elde etmede en önemli araç olmaktadır. Kalkınma, yoksulluk ve yetersiz beslenme sorunlarının çözüme kavuşturulmasını tanımlamaktadır. Yaşam beklentisindeki artışlar, bebek ölüm oranlarındaki düşüşler ve okur-yazarlık oranlarındaki artışlar bu konudaki amaçlara riayet etmektedir (Özcan, 2011, s.63).

1.6. Kalkınmanın Belirleyenleri

Ekonomik kalkınmanın birden fazla belirleyeni mevcuttur. Ekonomik faktörler öncülüğünde ülkeler, kalkınma konusunda önemli adımlar atmakta ve genel anlamda diğer faktörler de ekonomik faktörlere bağlı olarak kendilerini geliştirmektedirler. Bu ekonomik faktörler; doğal kaynaklar, yatırım ve sermaye birikimi, dış ticaret, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, teknoloji, altyapı, gelir dağılımı vb. olarak sıralanmaktadır (Şaşmaz ve Yayla, 2018, s.252).

1.6.1. Doğal Kaynaklar

Doğal kaynak olarak nitelendirilen faktörler, doğada var olan, yenilenebilir ya da yenilenemez özelliklere sahip, bireylerin kullanımına doğrudan ya dolaylı olarak açık bulunan, yeraltında ya da yerüstündeki canlı, cansız tüm doğal varlıklardır. Yer altında bulunan maden ve mineraller, petrol ve doğal gaz yatakları, yer üstünde bulunan; ormanlar, göller ve nehirler, hayvan çeşitliliğidir. Doğal kaynaklar yeryüzüne dengesiz bir şekilde dağılmış olmaktadır. Bazı ülkeler doğal kaynaklar açısından zenginken bazı ülkeler de fakir olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamda doğal kaynaklara sahip olmak bir şans olarak düşünülebilmektedir (Bal, 2011, s.89).

Kalkınma önemli ölçüde, doğal kaynakların en verimli olacak şekilde, tüm toplumun faydasını yükseltecek derecede kullanılmasına bağlıdır. Doğal kaynaklar ekonomik manada kalkınmanın gelecekte alacağı şekilleri belirlemektedir. Bir ülkenin sahip olduğu doğal kaynakları tanıması ve ona göre hareket etmesi çok önemlidir. Çünkü ilerde etkin kılınmak istenen bir endüstrinin oluşturulması;

oluşturulan endüstride ihtiyaç duyulan hammaddenin yeterli olup olmadığına veya ulaşılabilir olup olmadığına, enerji kaynaklarına, çevresel şartlara bağlıdır. Bunlar da ülkenin sahip olduğu doğal kaynaklarla direkt olarak ilişkilidir. Ülkenin kaynaklarının hangi alanlarda kullanılacağını, sahip olduğu doğal kaynakların var olduğu alan belirlemektedir. Ülke sahip olduğu doğal kaynakları etkin bir şekilde kullanırsa, milli gelir, istihdam, sanayi, ticaret ve enerji gibi sektörlerle de olumlu yansımalar eşliğinde kalkınma gerçekleştirebilmektedir (Başol vd, 2005, s.67-78).

1.6.2. Yatırım ve Sermaye Birikimi

Yatırım ve sermaye birikiminin kalkınmayla ilişkilendirilebileceği teorik ve ampirik literatür tarafından kabul edilmektedir. Bu ilişki çoğu zaman pozitif yönlü olmakla beraber bunun sebebi ise; tasarruflar aracılığıyla sermaye stokunun artması ve yatırıma dönüştürülmesidir. Buradan hareketle ülke milli gelirinin yükselmesi, işsizliğin azaltılması gibi konular üzerindeki olumlu etkiler meydana getirmesi, bölgelerdeki gelişmişlik dereceleri arasındaki farklılıkları minimize edebilmesinin ardından ekonomik kalkınmanın sağlanmasına katkı sağlayacağı söylenebilmektedir (Şaşmaz ve Yayla, 2018, s.253).

Uzun dönem için fiziki sermaye yatırımları ve iş gücünde ortaya çıkan yükselişlerin iktisadi gelişim üzerinde olumlu tesirleri olmaktadır. Dolayısıyla fiziki sermaye yatırımlarını cazip hale getirerek, vergi avantajları ve altyapı teşviklerinin sağlanması, sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin sağlanması açısından oldukça önemli olmaktadır (Şahbaz, 2014, s.9).

İktisadi düşünürler sermaye birikiminin iktisadi kalkınmanın temel dinamiği olduğunu savunmaktadırlar. Bir başka deyişle sermaye birikimindeki eksiklik bazı ülkelerin geride kalmasının en önemli sebebi olmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelerin seviyesine ulaşabilmek için büyük oranda sermaye birikimine ihtiyaç duymaktadır (Kar ve Tatlısöz, 2008, s.2).

1.6.3. Dış Ticaret

Ülkelerin içindeki ekonomik hareketlerine bağlı olan kalkınma sürecinde, dış ticaret önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü ülke içindeki dinamikleri aktif hale getiren etken dış ticarettir. Küreselleşen dünyada kalkınmanın dış ticaretten

bağımsız olamayacağı yaygın bir görüş olmaktadır. Ülkelerin kalkınmalarını gerçekleştirebilmesi için ihracat sonucu elde ettikleri gelir önemli bir etken oluşturduğundan dolayı kalkınmanın hızlandırılması için ihracattan elde edilen gelir miktarının artırılması gerekmektedir (Ersungur ve Doru, 2014, s.229).

Kalkınmanın gerçekleşebilmesi için uzun dönemde devamlı ve yüksek bir milli gelir elde etmek gerekmektedir. Milli gelir artışları ve dış ticaret arasında dolaylı bir ilişki olduğu iktisadi literatür tarafından kabul gören bir gerçek olmaktadır. Dış ticaret ve milli gelir arasındaki ilişkiyi 5 maddede açıklamak gerekirse (www.ekodialog.com);

- Dış ticaret, üretim unsurlarının birbirinden farklı sektörler arasında bölüşümünü revize ederek daha etkin bir yapı sağlamaktadır,
- Dış ticaret, piyasada bir yoğunluk yaratarak yerli üreticiye ölçek ekonomileri sağlamaktadır,
- Dış ticaret, yerli üretimi mümkün olmayan malların ithalini gerçekleştirerek, kapasite kullanım oranlarını arttırarak verimlilik sağlar,
- Dış ticaret, uluslararası bilgi akışına yardımcı olacak teknolojik ilerlemeye de katkı sunar.

1.6.4. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Küreselleşme ile birlikte sınırlar önemini yitirmiş, ülkeler de dünyaya entegre olmak zorunda kalmış olmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler iktisadi kalkınma süreçlerinde sermaye eksikliği sorunu yaşarken, gelişmiş ülkelerin bu açıdan eksiklik yaşamaması dünya ekonomisinde kaynakların dağılımındaki eşitsiz yapıyı beraberinde getirmektedir. Önemini yitiren sınırlarla artan küresel eğilim, iktisadi ve ticari politikalarda serbestleşme, dünya ekonomileri ile bir bütün olma ve ülkelerin sermayelerinin serbest dolaşımını gündeme taşımış olmaktadır. Özellikle sermaye konusunda eksiklik yaşayan gelişmekte olan ülkeler için doğrudan yabancı sermaye yatırımlar sermaye noksanlığı sorununun giderilmesinde en etkili yol olmaktadır (Keskin Benli ve Yenisu, 2017, s.59).

Ekonomik kalkınma süreçlerini gerçekleştirmeye çalışan az gelişmiş ülkeler genelde kaynak sıkıntısı çekebilmektedir. Bununla beraber ulusal tasarrufların

yeterli düzeyde sağlanamaması sebebiyle yatırımlar sürdürülememekte ve yatırımlar sağlanamamaktadır. Böyle sebeplerden dolayı az gelişmiş ülkeler açısından yabancılar tarafından yapılacak sermaye yatırımları önem taşımaktadır. Dolayısıyla ülkelerin yabancı sermaye yatırımlarını çekmek için yabancı yatırımların önündeki bürokratik engelleri kaldırmaları gerekmektedir (Şaşmaz ve Yayla, 2018, s.371-372).

1.6.5. Teknoloji

Teknoloji, gereksinim duyulan daha fazla gıda maddesi, kalitesi yüksek bir eğitim sistemi, daha yüksek oranlı bir endüstriyel gelir, daha etkin ulaşım ve haberleşmede devamlı ve önemli bir rol oynamaktadır. Bu sebeple kalkınma için teknolojinin en önemli unsur olmasının yanında en kritik unsur olması da önem taşımaktadır. Çünkü teknoloji, yeni kaynak bulan, sosyal değişimi sağlayan ve karar mekanizmalarını önemli oranda etkileyen güçlü bir araçtır. Ayrıca üretimi arttırmak, önemli oranda sermaye ve teknolojinin arttırılmasıyla doğru orantılıdır (Ersungur, 1994, s.48-49).

Kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için üretime dayalı elde edilen verimliliğin arttırılması gerekmektedir. Verimliliği arttıran en önemli etken teknoloji olmaktadır. İstihdam verimlilik ile paralel olarak artış göstermektedir. Verimliliği arttıran ise büyük oranda teknolojidir. İktisadi kalkınmanın ilerleme göstermesi için teknolojik ilerleme ön koşullardan biri olmaktadır. Bunun nedeni ise dünya ekonomisinin artan bilgi ve iletişim teknolojisinin etkisiyle rekabet gücü yüksek ve küresel olmasıdır. Bu noktada teknolojik gelişme kalkınma için en büyük göstergelerden biri olmaktadır (Çolak, 2015, s.17-18).

1.6.6. Altyapı

Dünya ülkelerinin yaptıkları kamu harcamaları içerisinde en önemli kısım altyapı harcamaları olmaktadır. Çünkü altyapı harcamaları büyük yatırımları beraberinde getirmektedir. Bu nedenle bu tip harcamaların tek bir işletmeyle yapılabilmesi mümkün olmamaktadır. Altyapı yatırımları hem özel hem de kamu sektörü eliyle, yeni yatırımlara yön vermek ve üretimin verimliliğini arttırmak amacıyla yapılmaktadır. Altyapı yatırımları bazı özellikler içermektedir. Bunların

bazıları; fiziki ve beşerî sermayenin seviyesinin arttırılması, sanayi sektöründe kendine yeterlilik sağlayacak temel düzeyde bir altyapının sağlanması, altyapı ile elde edilen hizmetlerin genel olarak ithal edilmemesidir (Telli, 2020, s.55).

Kalkınmanın gerçekleşmesi için etkin bir sanayileşme olması gerekliliği genel kabul gören bir gerçektir. Sanayileşmenin gerçekleşmesi için de asgari bir altyapıya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu altyapı olmadan üretim doğuracak uygulamaların yapılması, özel sektörün yapacağı yatırımları kârlı bulması, yani kalkınma gerçekleşmemektedir. Altyapı yatırımlarını, ekonomide üretim uygulamalarının gerçekleşebilmesi için devlet tarafından ele alınması gerekmektedir. Altyapı yatırımları uzun bir sürece ihtiyaç duyan, düşük, özel ve toplumsal fayda niteliği taşıdığından devletçe bir sorumluluk olarak yerine getirilmelidir (Bayraktutan, 1992, s.92-93).

1.6.7. Gelir Dağılımı

Son zamanlarda Dünya ülkelerinin en çok üzerinde durduğu konulardan biri olan gelir dağılımı ve içinde mevcut olan adaletsizlikler, sosyal rahatsızlık ve iktisadi yıkımlara neden olabilmektedir. Gelir dağılımı bir ülkede herhangi bir süreçte meydana getirilmiş olan gelirin birey, grup ya da üretim etkenleri arasındaki paylaşımıdır (Ulusoy vd. 2015, s.46-47).

İktisadi etkenler arasında yer edinmiş olan gelir dağılımı ile iktisadi kalkınma arasında bir bağ olduğu hem teorik hem de ampirik literatür tarafından ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağın nedeni, gelir dağılımında eşit olunması ve sosyal refah seviyesinin yükseltilmesi ya da iktisadi kalkınmanın sağlanmasıyla beraber gelir dağılımının da daha sağlıklı olacağının düşünülmesi ile dile getirilmektedir (Şaşmaz ve Yayla, 2018, s.263).

Dünya ülkelerinin gelir dağılımıyla ilgilenmesinin birden fazla sebebi vardır, temel olarak gelir dağılımında ortaya çıkabilecek bir adaletsizliğin yoksulluğu oluşturan temel faktör olduğu düşünülmektedir. Bunun nedeni; gelir, eğitim ve toprak mülkiyeti gibi önem taşıyan konularda artan eşitsizlik kendisinden daha büyük bir seviyede yoksulluğu doğurmaktadır. Bu yüzden yoksulluk ve gelir dağılımındaki durum birbirine sıkıca bağlı olup; aralarında değiş, tokuş ilişkisi

mevcuttur. Dolayısıyla iktisadi kalkınmanın en önemli gayelerinden biri gelir dağılımında adaleti gerçekleştirerek yoksulluğu engellemektir (Alataş, 2014, s.12).

1.7. Kalkınmanın Diğer Etkenlerle İlişkisi

Kalkınmanın daha iyi anlaşılabilmesi için diğer etkenlerle olan ilişkisine bakmakta fayda vardır. Aşağıda 4 başlık altında kalkınmanın; nüfus, eğitim, işgücü, işsizlik, istihdam ve siyaset ile ilişkisi ele alınmaktadır.

1.7.1. Kalkınma ve Nüfus Arasındaki İlişki

Dünya tarihinin ilk zamanlarında birbirleri arasında uzak mesafeler bulunan ve büyük kültürleri temsil eden Çin ve Eski Yunan’da nüfus ile ilgili birçok düşünce geliştirilmiştir. Özellikle Çin’de Konfüçyüs ve beraberinde diğer filozoflar fazla artan nüfusun işgücü verimliliğini düşüreceğini savunmuşlardır. Özellikle tarım kesiminde refah seviyelerini olumsuz yönde etkileyeceğini öne sürmektedirler. Buna nazaran Eski Yunan’da ise Platon ve Aristo nüfus artışını toplumun kendini koruyabilme noktasında yeterli büyüklükte olması gerektiğini savunmuşlardır. Nüfus kontrol edilemediği zaman güçlü hükümetlerin bu konuda önlem almaları gerektiğini savunmuşlardır (Yaylı, 2012, s. 158).

Sanayi devrimiyle birlikte nüfus artış hızı artan ülkeler için artan nüfus artış hızı artık ekonomik gelişme için tehdit oluşturmaya başlamıştır. Artan nüfus artış hızı işgücü olarak düşünülse bile tarımda azalan verimlilik ve kente göçlerin artması çeşitli sorunları beraberinde getirmektedir. Nüfus ve ekonomi arasındaki ilişkiyi kısa ve uzun dönemde açıklamaya çalışan üç anlayış bulunmaktadır. Bunlardan ilki olan Ortodoks ya da bir diğer adıyla Malthusgil yaklaşımı nüfus artışının yoksulluğa neden olacağını savunmaktadır. Bu anlayışa göre nüfusun fazla olduğu bölgelerde nüfus artış hızını düşürücü politikalar uygulanmalıdır. İkinci bir anlayış olan Revizyonist anlayışa göre ise yüksek büyüme hızı ekonomik gelişmeye beşerî sermaye birikimini çoğaltarak pozitif etkiler yaratmaktadır. Bu sebeple nüfus artışını azaltmaya yönelik politikalar ekonomik büyümede negatif etki yaratmaktadır. Üçüncü yaklaşım olan negatif Geçiş Teorisi Yaklaşımı için hızlı nüfus artışı ekonomin kötüye gidişinin bir sonucu olabilmektedir (Telatar, 2010, s.196-198-199).

Nüfus üretim ve tüketim dengesi kapsamında önemli bir etkiye sahip olduğundan dolayı bu dengenin korunabilmesi için planlı hedeflerle hareket edilmelidir. Aksi takdirde tüketici olarak konumlandırılan çocuk nüfusun artması tüketimi arttırarak ekonomik bağımlılığı yükselmektedir. Nüfusta meydana gelen artış kontrol dışında kaldığında kişi başına düşen ulusal gelir azalacaktır. Artan nüfusla beraber tüketim artar ve ekonomik kalkınma hızı azalır, sektörlerde de üretim azalır, toprağın aşırı kullanımıyla verim düşer, beslenme problemleri oluşur ve çevre sorunları büyür (Doğan, 2011, s.296-297).

Nüfus artış hızı gelişmiş ülkelere oranla daha hızlı artan azgelişmiş ülkelerin, bu artıştan dolayı kalkınmaları engellendiği görüşü oldukça yaygın olmaktadır. Bu görüş azgelişmiş ülkelerde zaten oldukça yüksek olan nüfusun üzerine bir de nüfus artış hızının eklenmesinin birçok soruna yol açacağına değinmektedir. Bu sorunların başında şunlar gelmektedir (Kaynak; 2014, s.310);

- Kıt kaynakların aşırı tüketilmesi sonucu oluşan çevre tahribatları,
- Besin kaynaklarına aşırı yüklenilmesi,
- Şehirlerin aşırı kalabalık hale gelmesi ve yığılmaların oluşması,
- İşsizlik sorununu meydana getirerek yapılan birikimlerin azalması,

sonucu birey başına denk gelen sermaye birikimi.

Bunlara rağmen nüfus artışının verimlilik üzerindeki etkilerinin olduğunu savunan çalışmalar da mevcuttur. Bunlar da kısaca açıklanmaktadır (Kaynak, 2014, s.325-326):

- Seyrek nüfuslu alanlara sağlık koşullarını iyileştirmek için gerekli koşulları sağlamak güç olmaktadır. Ancak artan nüfusla birlikte bu daha ekonomik bir hale gelecektir,

- Yükselmekte olan nüfus, fazla bir tahribata yol açmadan önceden kurulmuş olan çeşitli organizasyonların ve kapsamlarının rahatça değiştirilebilmesini sağlayabilmektedir.

- Genç nüfusun kendi içinde barındırdığı pozitif bir etkisi de mevcuttur. Genç nüfusun değişimlere daha yatkın olduğu söylenebilmektedir. Yapısal bir değişiklik karşısında genç nüfus daha çabuk adapte olabilmektedir.

- Bunun yanı sıra artan bir nüfusun mevcut olduğu yerde yatırımlar daha az risk taşımaktadırlar. Birçok yatırımcıya göre kalkınmanın önündeki engellerden biri tasarruf darboğazı değil yatırım isteğinin düşüklüğüdür. Bu yatırım isteğini arttıracak en önemli etkenlerden biri de nüfus artışıdır. Bu artışlar beraberinde yeni yatırım taleplerini getirebilmektedirler.

1.7.2. Kalkınma ve Eğitim Arasındaki İlişki

Bugüne kadar yapılmış bütün tanımların sonucu olarak eğitimin amaç olarak bireye ve bireyin içinde bulunduğu topluma zihinsel, bedensel ve sosyal konularda fayda sağlamasına değinilmektedir. Eğitimin temel amacı öğrenme üzerine kuruludur. Bilimsel literatür araştırmaları eğitim seviyesi ile kalkınmanın öğeleri olan iktisadi büyüme, siyasal ve sosyal gelişme arasında doğru orantılı bağlar olduğunu savunmaktadırlar (Taş ve Yenilmez, 2007, s. 158-161).

Eğitim bir ülkenin kalkınması için ihtiyaç duyduğu kültürel ve toplumsal ortamın elverişli hale getirilmesini gerçekleştirerek, toplumsal birleşmenin etki kapasitesinin seviyesini yükseltmektedir. Bununla beraber eğitim, bilimle ilgili çalışmaların artması, az gelişmiş ülkelerin ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücü probleminin giderilmesi ve bilgi stokunun yükseltilmesini sağlamaktadır. Bunların doğrultusunda teknolojik ilerlemeler yaşanmasını sağlamakta ve ekonomik kalkınma sürecine hız kazandırmaktadır (Eren, 2015, s.57).

Eğitimin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi için gerekli koşullardan en önemlisi fırsat eşitliğidir. Fırsat eşitliği olgusu genel itibariyle kadın ve erkek eşitliği üzerinde düşünmeyi beraberinde getirmektedir. Kadın ve erkek eşitliği kapsamında fırsat eşitliğinin gerçekleşebilmesi için ilk olarak hukuksal alt yapının uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Ülkemizde özellikle son dönemlerde artan uyum çalışmaları devam etmektedir. Bu çalışmalar beraberinde TBMM’de Kadın ve Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu’nun faaliyetlerinin arttırılabilmesi için maddi

açından destek ve nitelikli personel yetiştirilmesi gibi imkânların sağlanması gerekmektedir (Yaşar, 2014, s.130).

Kişilerin sosyal alanlarda aktif olabilmeleri için, içinde bulunduğu toplumla uyumlu olabilmesi, haklarından haberdar olması ve bu hakları kullanması son derece gerekli olmaktadır. Bu hakların başında gelenlerden biri olan eğitim, kişinin diğer haklarını bilmesi ve kullanması açısından oldukça önemlidir. Eğitim hakkının toplumdaki bireyler arasında eşit ve etkili kullanılması bireyin topluma faydalı hale gelmesine katkı sağlamaktadır. Kişi eğitim hakkını kullanırken toplumda çeşitli sorunlarla karşılaşabilmektedir. Bu sorunlardan en önemlisi toplumsal cinsiyet eşitsizliği veya bir diğer adıyla cinsiyetçi tutumlardır (Özaydınlık, 2014, s.95-96).

Ekonomik gelişme ve eğitim arasında doğrudan bir ilişki mevcuttur. Ekonomik kalkınmanın ihtiyacı olan insan gücü eğitim sayesinde karşılanır. Eğitimin ekonomik açıdan görevi, toplum içerisinde yer edinmiş bireylere belli bir nitelik kazandırarak üretici konumuna getirmek ve sanayi, tarım ve hizmet sektörlerinde toplum ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflemektedir. Eğitilmiş bireyin faaliyetleri ekonominin ana unsurlarından olan üretimin etkenlerinden biridir. Eğitilmiş bireyin faaliyetleri sonucunda daha az zaman, emek, para kullanılarak daha çok kaliteli mal ve hizmet ortaya çıkarılmaktadır. Ancak eğitimle nitelik kazandıran bireylerin kazandığı beceriler ve ekonominin talepleri arasında sürekli bir denge olmalıdır. Aksi takdirde arada oluşan dengesizlikler yeni problemlerin doğmasına sebep olabilmektedir (Kızılloluk, 2007, s.30).

Eğitim kazandırdığı nitelik yönünden ülkelerin kalkınmasında önemli bir yer tutmaktadır. Yani, hem kalkınmanın gerçekleşeceği süreç içerisinde gereksinim duyulan nicelik ve nitelik yönden işgücü sağlama faaliyetlerini gerçekleştirirken hem de bilgi üretme ve yayma özelliğiyle ülkelerin ilerleyen teknolojik durumları takip etme, geliştirme ve üretimde aktarmasına yarar sağlamaktadır. Eğitim düzeyi arttıkça işgücünün niteliğinin yükselmesi ülkelerarası rekabeti olumlu şekilde etkilemekte ve dışarıya açık hale getirmesine katkı sağlamaktadır. Eğitim düzeyleri arasındaki farklılıklar ülkelerarası gelişmişlik seviyelerini belirlemede önemli bir ayırım etkisi yaratmaktadır (Çalışkan, 2013, s. 30).

Sonuç olarak eğitimin kalkınma ile ilişkisi incelendikten sonra sağladığı faydaları şu şekilde sıralamak mümkündür (Öztürk, 2005, s. 43);

- Gelir düzeyinde artış yaratma,
- Gelirin adil paylaşımını sağlama,
- Emegün verimliliğini artırma,
- Teknoloji yaratma ve yeni teknoloji kullanımını kolaylaştırma,
- Düşük doğurganlık ve bebek ölüm hızı,
- Demokratikleşme,
- Siyasal istikrar ve toplumsal dayanışma,
- Suç oranlarında azalma.

1.7.3. Kalkınma ve İşgücü, İşsizlik ve İstihdam Arasındaki İlişki

Ülkelerin iktisadi açıdan kalkınmışlığının işaretlerinden biri söz konusu ülkelerdeki nüfusun istihdamdaki durumudur. İstihdam, ülke ekonomisinde üretimde artış ya da azalma, kaynakların verimli kullanımı ve benzeri etkiler göstermektedir. Ülkelerin işsizlik rakamlarındaki düşüklük, söz konusu ülkelerin kalkınmışlık düzeyinin çok daha üstte olduğu anlamına gelmektedir (Danışoğlu, 2015, s.23).

İstihdam, anlamı itibariyle kişilerin işe alınmaları ya da hizmet almak karşılığında çalıştırılmaları şeklinde kabul edilebilir. Eksik istihdam da bir ülkede bütün üretim unsurlarının üretim süreci içerisinde kullanılamamasıdır. Daha dar bir çerçeveye eksik istihdamda emek faktörü, bir ekonomik yapı içerisinde belli bir zamanda tümünden üretim sürecine iştirak edememektedir. Göç, yaş, cinsiyet, ekonomideki istikrar, gelişmişlik düzeyi ve benzeri birçok faktör istihdam üzerinde etki sahibidir. İşsizlik ise herhangi bir ülkede çalışmak isteyen kişilerin bir kısmının işe sahip olamamasıdır. İşsiz birey işsizliği seçmez, işsizlik kendi isteği dışında gelişir (Kasapoğlu ve Murat, 2018, s.250-252).

İşsizlik, tek bir nedene dayanmamakta ve farklı ülkelere göre farklı gerekçelere sahip olmaktadır. İşsizlik oranlarındaki uzun süreli fazlalık bir ülkedeki kaynakların verimsiz bir biçimde kullanılmasının ifadesidir ve aynı zamanda bir

ülkenin ekonomik büyümesini ciddi manada olumsuz yönde etkilemektedir. Ekonomik kaynaklar tam istihdam altında verimli bir biçimde değerlendirilerek ekonomik büyümeye ulaşılabilmektedir. İstihdam ve işsizlik sorununu aşmak için üretilen politikalar işsiz olan kişilere gelir konusunda destek verilmesiyle işsizlikten kaynaklanan problemlerin üstesinden gelmeye yönelik tedbir ve uygulamaları kapsayan pasif kollayıcı politikalar ve işsiz bireylerin beceri ve kapasitesini geliştirmeye dönük aktif önleyici politikalardan meydana gelir (Kasapoğlu ve Murat, 2018, s.264).

Ekonomide en önemli amaç üretimin ve bundan yola çıkarak refahın maddi araçlarının arttırılmasıdır. Üretimi oluşturan faktörlerin kullanımı ise araçtır. Üretim faktörlerinden biri olan emek faktörünün kullanılmasının kendine has karakteristikleri mevcuttur. Bu yüzden her şeyden önce üretim faktörlerinden biri olan emek insandan ayrı söz konusu olamamaktadır. Bu faktörün eksik istihdamı emeği ile geçinmek zorunda olanları direkt olarak olumsuz etkilemektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde emek arzı sermaye arzının üstündedir. Üretimde dengeyi kurabilmek için bol olandan fazla, az olandan daha az kullanmak gerekmektedir. Bu konu üretilen malın maliyetinin düşük olması açısından oldukça önemlidir (Şahin, 1987, s.335).

İşsizlik Türkiye’de temelde üç farklı sebepten ötürü ortaya çıkmaktadır (Ay, 2012, s. 334-335).

- Kırdan kente doğru olan göç akışının sürmesi, sanayileşmede gerekli hızın olmaması ve benzeri yapısal problemler,
- İşgücü maliyetlerindeki yükseklik,
- Büyümenin istihdam için sınırlı bir olumlu etki gücünün olması, istihdam yaratmaması.

İşsizlik problemi nüfusun giderek artmasından kaynaklanan emek arzı ve devam ettirilen ekonomik faaliyet hacminin meydana getirdiği emek talebi ilişkisindeki dengesizliğin bir sonucudur. Emek talebi ve emek arzı arasındaki dengesizliğin giderilmediği ekonomiler işsizlik problemine az veya çok rastlamak durumunda kalmaktadırlar. Burada yalnızca iktisadi değil, aynı zamanda toplumsal

karakter taşıyan bir problem bulunmaktadır. Ekonomisinin ana amacı süratle büyüyerek ekonomik olarak kalkınmak/gelişmek, kişiye düşen milli gelir seviyesini arttırarak gelişmiş ülke konumuna gelmek olan Türkiye’de istihdam probleminin en önde gelen sebeplerinden biri nüfusun süratle artmasıdır. İşsizlik, sürekli artan bu nüfus karşısında yeni iş alanları açılmadığı takdirde giderek artacaktır. Nüfustaki sürekli artış yalnızca istihdam problemine neden olmamaktadır, aynı zamanda genç nüfusta toplam nüfus karşısında oransal bir fazlalığa neden olmaktadır. Nüfustaki yükselişin tasarruf üzerinde negatif yansımaları vardır. Sözgelimi genç kesiminde var olan harcama eğilimindeki fazlalık, tasarruf eğilimini azaltmaktadır. Türkiye’deki istihdam probleminin günden güne daha ciddi hal almasının önemli nedenlerinden biri de yürütülen iktisadi politikalar ve kabul edilen sanayileşme modelidir. İstihdam problemindeki bir diğer nedense yapısal dinamiklerdir. (Şahin, 1987, s. 338-340).

Türkiye’de ekonomik bağlamda ana sorunlardan birini işsizlik oluşturmaktadır. Birey nezdinde olduğu gibi toplum nezdinde de işsizliğin tahrip edici yansımaları bulunmaktadır. İşsizliğin yoğun olarak görüldüğü Türkiye’de siyasal partiler bu nedenle seçimlerde işsizlik konusuna özellikle değinmektedir. İşsizlik Türkiye’de yapısal bir karakter taşımaktadır. Bir taraftan sürekli nüfus artmakta, eğitim, tecrübe ve istihdam ilişkisinde dengesizlik bulunmaktayken bir taraftan da teknolojik gelişmelerle otomasyonun etkilediği işgücündeki fazlalık oluşmaktadır. İstihdam imkânları taşıyan sektörlerdeki yatırım odaklı ihtiyaç duyulan kaynağın oluşmaması, işsizliğe yapısallık özelliği kazandıran noktalardandır. İstihdam hacminde belli değişimler ortaya çıkmış olsa da Türkiye’de işsizlik tablosunda somut dönüşümler oluşmamış, işsizlik sayısında ve oranında anlamlı bir azalma meydana gelmemiştir (Yıldız, 2008, s.293).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’in 2019’da haziran ayında açıkladığı işsizlik rakamlarına bakıldığında geçen yıla oranla işsizliğin giderek arttığı anlaşılmaktadır. 2018’e göre işsizlik artmış ve %13,3’e ulaşmıştır. Haziran 2019’da TÜİK verilerine göre Türkiye’de toplam 4 milyon 250 bin işsiz bulunmaktadır (TÜİK, 2019).

Tablo.2. 2012-2019 Yaş Gruplarına Göre İşsizlik Verileri (15 Yaş ve Üzeri)

Yıl	Türkiye İşsizlik Sayısı/ Toplam (Bin)	Türkiye İşsizlik Sayısı/Erkek (Bin)	Türkiye İşsizlik Sayısı/Kadın (Bin)
2019	4469	2707	1762
2018	3537	2082	1455
2017	3454	2024	1431
2016	3330	2006	1324
2015	3057	1891	1167
2014	2853	1813	1040
2013	2747	1714	1033
2012	2518	1635	883

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler.

Türkiye’de işsizlik rakamlarında 2012’den başlayarak 2019’a kadar düzenli bir biçimde artış yaşandığı görülmektedir. Her yıl daha fazla işsiz ortaya çıkmaktadır. 2012’de Türkiye’de toplamda 2,5 milyondan fazla işsiz bulunmaktayken 2018’de işsiz sayısı 2 milyona yakın artış sergileyerek 4,5 milyon civarında olmuştur. Erkeklerde her yıl işsiz sayısı kadınlardan yüksek olmuştur. Bu fark kadınların çalışma hayatına, işgücüne düşük oranda katılımıyla ilişkilendirilebilmektedir.

Tablo.3. 2012-2019 Yaş Gruplarına Göre İşsizlik Oranları (15 Yaş ve Üzeri)

Yıl	Türkiye İşsizlik Oranı Toplam (%)	Türkiye İşsizlik Oranı Erkek (%)	Türkiye İşsizlik Oranı Kadın (%)
2019	13,7	12,4	16,5
2018	11	9,5	13,9
2017	10,9	9,4	14,1
2016	10,9	9,6	13,7
2015	10,3	9,2	12,6
2014	9,9	9	11,9
2013	9,7	8,7	11,9
2012	9,2	8,5	10,8

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler.

Türkiye’de işsiz sayısı 2012’den 2019’a kadar oransal olarak ele alınacak olursa, işsizlik oranlarında 2019 yılına kadar düşüş yaşanmadığı görülmektedir. 2012’deki %9,2’lik oran artmaya devam ederek 2019’da %13,7’ye ulaşmaktadır. Kadın ve erkek işsizlik oranlarında da istisnalar dışında artışlar görülmektedir. 2019’da işgücüne katılan kadınların %16,5’i işsizken, erkeklerde bu oran %12,4 olarak ortaya çıkmaktadır. Bu fark erkeklerin işgücüne daha fazla katılım sağlamış olmasıyla ilişkilendirilebilir.

Türkiye’de işgücü piyasası değerlendirilirken ele alınması gereken bir konu olan kadın işgücünün katılım oranı, bu piyasada köklü bir sorun haline gelmiş, sanayileşmiş (gelişmiş) ülkeler ve Türkiye arasında en önemli seviye farklılıklarından birini oluşturmuştur. Katılım oranlarını ölçen çalışmalar Türkiye’de işgücüne katılım oranlarını değerlendirirken kadın işgücü katılım oranlarının oldukça düşük bir seviyede kaldığını göstermektedirler. Türkiye’de bu oranların düşük olmasının nedenleri araştırılırken, kadınların çalışma hayatına atılmamasının ya da atılmadaki isteksizliğinin gerisinde geleneksel ve sosyal değerlerin etkileri ve eğitim düzeyindeki yetersizlik dikkat çekmektedir. Yine sonuç olarak kadınların eğitim düzeyi arttıkça işgücüne katılım oranlarının da arttığı görülmektedir. Kadınların işgücüne katılım oranlarında artışın yaşanması için yeterli bir eğitim düzeyine ulaşılmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Ay, 2012, s. 324).

Bir ülkenin ekonomisinde kalkınmanın var olup olmadığı sonucuna varmak için istihdamın daha çok hangi sektörlerde baskın olduğuna bakılabilir. Kalkınmış olan ülkelerde özellikle tarım alanından hizmet ve sanayi alanlarına doğru kaymaların yaşandığı görülmektedir. Bu ülkelerde istihdam, hizmet ve sanayi sektörlerinde çoğalırken tarım sektöründe tersi yönde bir işleyişe rastlanmaktadır. Bu olgunun arka planında, işgücündeki kente doğru göç olgusu önemli bir yer tutmaktadır. Bunun sonucunda tarımsal evrede ücretsiz aile işçisi olarak addedilen kadınlar, kente göç ile ev hanımı olarak konumlanmış, işgücüne katılabilen kadınların ise kayıt dışı alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Türkiye’de kadınlar kente oranla kırsal bölgelerde daha fazla işgücüne katılım sağlamaktadır. Zira kentlerde ev kadını olarak nitelenen kadınlar işgücüne dahil edilmemektedir. Tarım alanında ücretsiz aile işçisi olarak üretim sürecinde bulunması kadının işgücüne katılımını kente oranla daha yüksek göstermektedir (Karabıyık, 2012, s.236-242).

Eğitimdeki yetersizliklerle birlikte kadınların işgücündeki varlığını şekillendiren unsurlardan biri de aile içerisinde bakma yükümlülüğünün onlarla özdeşleştirilmiş olmasıdır. Belli bir gelirle herhangi bir işte çalışmasından ayrı bir şekilde, kadınlar çocuk ve yaşlı bakımı, alışveriş, temizlik ve benzeri birçok yükümlülüğün çoğunu taşımaktadır ve bu sorumluluklar işgücü piyasasında kadının

varlık gösterememesinin ana sebebi olmaktadır. Toplumsal olarak cinsiyete dayalı iş bölümü içerisinde çocuk doğurmak, bakım sorumluluğu taşımak, ev işleri yapmak gibi roller üstlenen ve bu yüzden işgücünün dışında kaldığı için üretici konumunda olmayan kadınların bugün sürdürülebilir bir iktisadi kalkınma ve büyüme için ehemmiyeti anlaşılmaya başlamıştır. Toplum içerisinde ‘kadına uygun’ şeklinde nitelendirilen statüsü ve ücreti düşük işler, tekstil ve gıda gibi alanlar kadın işgücünün çoğunlukla yer edindiği işler ve alanlardır (Serel ve Özdemir, 2017, s. 137-145).

Bugün yansımaları bakımından toplumlarda en kritik problemlerden birisi işsizlik ve istihdam olmuştur. Toplumlarda arzu edilen ekonomik kalkınmanın ortaya çıkabilmesi açısından bu probleme yanıt bulunması ehemmiyet taşımaktadır. Aynı zamanda kalkınmanın yaşanması için kadınların işgücüne, çalışma yaşamına katılımının arttırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Karabıyık, 2012, s.231).

1.7.4. Kalkınma ve Siyaset Arasındaki İlişki

Politika ve ekonominin belli bağlara sahip olduğu düşüncesi eskiye giden bir düşüncedir. Bu konuda Marx, F. List gibi isimler dile getirilebilir. İkisi arasındaki bağı en belirgin şekilde işleyen ise Max Weber olmuştur. Max Weber’e göre bir ülkede kalkınmanın sağlam bir şekilde vücut bulması için öncesinde politik süreçlerin var olmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Ökten, 2007: 95). Weber için demokratik yönetim biçimi ancak kapitalist endüstriyelleşme ile ortaya çıkabilir. Onun bu yaklaşımının arka planında az gelişmiş ülkelerin demokratik kurumlardan ve işleyişten uzak olması, ekonomik olarak kalkınmış ülkelerin ise demokratik yönetim biçimine yönünü çevirmiş olması yatmaktadır (Akıncı, 2015, s. 46).

Kalkınma ve demokrasi ilişkisine yönelik yaklaşımlar genel olarak üç grupta ele alınabilir (Gökçe, 2017, s.453):

- Demokrasi ekonomik kalkınmanın şartıdır,
- Demokrasi kalkınmanın vazgeçilmez bir koşulu değildir,
- Demokrasi ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişki muğlaktır.

İlk yaklaşım demokrasinin kalkınmayı öncelediğini, başka bir deyişle kalkınmayı mümkün kıldığını, iktisadi kalkınma için demokrasinin şart olduğunu ileri sürmektedir. Bu düşünceye göre demokrasi, istikrara denk gelen bir politik düzleme sahiptir. Politik istikrar sürdükçe ekonomik kalkınmada olumlu gelişmeler yaşanır. Demokratik katılım arttıkça iktisadi alanda da arzu edilen istikrar için uygun bir ortam doğmaktadır. Demokrasinin kalkınma için olmazsa olmaz olmadığını, otoriter yönetim biçimlerinin kalkınma üzerinde demokratik yönetim biçimlerinden daha verimli olduğu ikinci yaklaşımın temel tezini oluşturmaktadır. Son yaklaşımda ise kalkınma ve demokrasi arasındaki ilişkinin muğlak olduğu dillendirilmektedir. Kalkınma ve demokrasi arasında bir ilişkinin olduğu ve demokratik bileşenlerin kalkınma üzerinde faydalarının olduğu farklı çalışmalarda yer bulmuştur. Buna göre demokratik rejimlerde hesap verme mekanizmasıyla beraber hukuk gibi bileşenler diğer rejimlere nazaran kalkınmayı kolaylaştıracaktır (Özden ve Erbay 2017, s. 35).

Demokrasinin mi? kalkınmadan önce yoksa kalkınmanın mı? Demokrasiden önce geldiği tartışmalı bir konudur. Bir yandan kalkınmanın demokrasiye var oluş zemini kazandırdığı görüşü vardır. Buna göre demokrasi var olmak için ekonomik kalkınmaya ihtiyaç duymaktadır. Herhangi bir ülkenin kalkınmışlığı onun ne derecede demokrasiyi var etme imkânına sahip olduğunu da göstermektedir. Öte yandan da tersine, demokrasinin kalkınma için elzem olduğu görüşüne rastlanmaktadır. Buna göre demokrasi, serbest piyasa için gereken koşulları yaratan bir yöne sahiptir (Ökten, 2007, s.91-96).

Politik demokratik yönetimler ve ekonomik kalkınma arasında dolaysız bir ilişkinin olduğu yaklaşımı henüz net olarak ortaya koyulmadığından çalışmalar daha çok siyasal istikrar ile ekonomik kalkınma arasındaki bağlantıya yönelmiştir. Siyasal istikrar ile kalkınma arasındaki ilişki üzerine son zamanlarda çalışmalar yürütülmektedir. Bu çalışmalarla varılan yargı, politikadaki istikrarın ekonomik kalkınmaya katkı sağladığıdır. Yalnızca politik istikrar ile yatırımcılar bir öngöründe bulunabilmektedirler. Politik istikrar ile geleceği öngörebilmenin getirisi, istikrarlı ülkelerde daha fazla yatırım anlamına gelmektedir (Akıncı, 2015, s.50-55).

1.8. Kalkınmanın Türleri

Kalkınma ile ilgili sosyal, kırsal, bölgesel ve sürdürülebilir kalkınma gibi türler söz konusu olmaktadır. Bunlar aşağıda detaylı bir şekilde açıklanmaktadır;

- Sürdürülebilir kalkınma,
- Kırsal kalkınma,
- Sosyal kalkınma,
- Bölgesel kalkınmadır.

1.8.1. Sürdürülebilir Kalkınma

Gelecek nesillerin de yararlanacağı kaynakları, bugünün ihtiyaçlarını karşılarken, yok etmeden, yarınlara da yeterli gelebilmesinin sağlanmasına sürdürülebilir kalkınma denir. Timmer de 1991 yılında iktisadi kalkınmanın planlanmasına öncülük eden bir kavram olduğunu belirtmiştir (Sinemillioğlu, 2009, s.251).

Sürdürülebilir kalkınmanın tanım olarak nitelendirilmeye çalışıldığı günden beri çoğu kaynak tarafından kabul edilen üç boyutu vardır. Bunlar (Harris ve Özmete, 2000);

- **Ekonomi:** Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutunda kaynakların bitebilme durumu önem taşımaktadır. Bu nedenle sürekli kendini yenileyebilme kapasitesine sahip doğal kaynaklar ekonominin ana faktörü olmaktadır. Genel kabul görmüş olan ekonomik boyut, sermayenin korunmasını ve sermayenin bozulmasını engellemeyi amaçlamaktadır (Bilgili, 2017, s. 563).

- **Çevresel:** Çevresel olarak nitelendirilen sürdürülebilir kalkınmanın bu boyutunda; devamlılığı sağlanabilen bir sistem, kaynak varlığını yerinde ve sabit tutma, kendini yenileyebilecek kaynakların ya da çevresel yatırımların tahribatından kaçınılma ve yenilenmesi mümkün olmayan kaynaklarla yalnızca yerine geri konulabilecek olanların tüketilmesi savunulmuştur. Burada atmosferik denge, biyolojik çeşitlilik ve diğer ekolojik maddelerin korunması amaçlanmaktadır (Özmete, 2010, s. 81).

- **Sosyal:** Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutunda asıl önem verilen olgu, toplum içinde hayatını sürdüren bireylerin temel gereksinimlerini

karşılamaya yöneliktir. Bu konuda önemli olan; kaynakları korumak ve geliştirmek, gelecekte beklenen sorunların önlenmesidir. Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu topluma karşı ilgililiği ve toplum refahını destekleyen maddesel, kültürel ve toplumsal alanların ortaya çıkarılması ve bu alanlarda yaşayan insanlarla sürekli bir ilişki içinde olma sürecini açıklar (Bilgili, 2017, s.565).

Sonuç olarak söz konusu sürdürülebilir kalkınma hem dünyanın hem de dünya canlılarının temel ihtiyaçlarını ve sosyal refahı konu alarak kaynakların sürekliliğini savunarak var olan şartların iyileştirilmesini ve yerine gelişen yeni şartların eklenmesini amaçlamaktadır.

1.8.2. Kırsal Kalkınma

Kırsal kalkınma, direkt olarak kırsal alan ile ilgili bir kavramdır. Kırsal alan ise toplumsal faaliyetlerin; genel itibariyle doğal kaynakların kullanımına dayandığı, nüfusun görece az olduğu, gelenek ve göreneklere bağlılığın fazla olduğu, bireysel ilişkilerin güçlü olduğu, birçok imkânın gelişmediği bölgeler olarak nitelendirilebilir. Devlet Planlama Teşkilatı Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji Belgesi kırsal alanı, nüfusu 20.000 ve daha az olan bölgeler olarak sınırlandırmıştır (Yeşilbaş, 2011, s. 155).

Kırsal Kalkınma; kırsal tanımlara uygun alanlarda hayatını sürdüren insanların bütün bir parça halinde tarımsal, ekonomik ve sosyo-kültürel alanlarda kalkınmalarına, tarım dışındaki alanlarda istihdam ve gelir imkânlarının artırılmasına ve çevresel kaynaklara karşı duyarlılığa etki sağlayacak tüm faktörlerin harekete geçirilmesine yönelik çalışmalara dayandırılmaktadır. Buna bağlı olarak kırsal kalkınmanın amacı, kırsal bölgelerin devamlılığının sağlanması, kırsal bölgeler ve şehirlerarasındaki eşitsiz yapının azaltılması, doğal kaynaklardan tahribatını yapmayacak şekilde yararlanılmasını, kararlara katılım oranlarının artırılması ve hayat standartlarının yükseltilmesidir (Çekiç ve Ökten, 2009, s. 203).

Kırsal kalkınma uygulamaları hangi nitelikte olurlarsa olsunlar bir hazırlanma sürecine gereksinim duymaktadırlar. Bu hazırlanma sürecinde belirli adımlarla birbirini izleyen uygulamalar yapılmalıdır. Bunlar; yöreye özgü toplumsal ve ekonomik çalışma ve sorun analizi, plan ve projelendirme, yürütme ve uygulama,

izleme ve değerlendirmedir. Kırsal kalkınma planları hazırlanırken bu planlar doğrultusunda yer alacak projelerin hazır hale getirilmesinde uyulması gereken kurallar vardır. Bunlar aynı zamanda kırsal kalkınmanın temel prensipleri olarak da sayılabilmektedir. Bunlar (Tolunay ve Akyol, 2006, s. 116-107);

- Herkese ulaşılabilirlik
- Bağımlılık yaratmamak
- Sürdürülebilirlik
- Aşamalı yaklaşım
- Katılım
- Etkinlik

1.8.3. Sosyal Kalkınma

Sosyal kalkınma insan haklarının uygulanabilmesinde insan gereksinimlerinin karşılanmasına dayanır. Akım, perspektif ve uygulama biçimi olarak tanımlanır. Akım olarak tanımlanması; sosyal adalet ve kaynakların eşit bir şekilde dağıtılması gibi sorunların yanında kaynakların dengeli kullanımını, insan kapasitesinin güçlendirilmesini, katılım ve sosyal gelişmeyi içermektedir. Perspektif olarak tanımlanan sosyal kalkınma; birey, aile ve toplumların sahip oldukları güçlü yönlerini ve kapasitelerini iyileştirerek sosyal kalkınma için olumlu çalışmaları içermektedir. Uygulama biçimi olarak tanımlanan sosyal kalkınma ise; bütün unsurları içine alarak olabildiğince kapsamlı seviyede kurumsal gelişmenin gerçekleşmesine, kapasitenin daha sağlıklı hale getirilmesine ve politikalara katkı sağlanmasına değinerek sosyal ve toplumsal gelişimin çerçevesini belirlemektedir (Özmete, 2010, s. 85-86).

Sosyal kalkınmanın sağlanabilmesi için uygulanması gereken koşulların bazıları aşağıdaki gibidir (Aydın, 2016, s. 16);

- Kaynak dağılımında eşitsizliklerin azaltılması,
- Bireysel gelirlerin yükseltilmesinin yanında daha iyi düzeyde bir konut, sağlık, ulaşım, eğitim ve kültür gibi çoğu hizmetin sunulması,
- İnsan temel gereksinimleri için gerekli unsurların sağlanması,
- Kişisel, toplumsal ve bireysel ilişkiler ile dayanışmanın artırılması.

1.8.4. Bölgesel Kalkınma

Bölge kavramı, geleneksel ve küresel yaklaşım açısından iki ayrı şekilde tanımlanmaktadır. Geleneksel yaklaşıma göre bölge “*yan yana gelmiş birimlerin mekânsal bütünlüğü ile oluşan, ulus devlet dışına kapalı, ulus devletin denetiminde, sınırları çizilmiş bir birimdir.*” Diğer taraftan küresel yaklaşıma göre bölge, “*ilişki ağı ile belirlenen mekânsal koşulu olmayan, yerellerin oluşturduğu, uluslararası ilişkilere doğrudan açılan sınırları değişken bir birimdir*” (Tekin, 2015).

Bugünkü anlamda bölgeselleşme kavramına bakıldığında, temelinde etnik ve dilsel azınlıkların korunmasına yönelik çalışmaların bulunduğu geleneksel sebepler görülmektedir. Bu sebepler göz önüne alındığında katılımcı demokrasinin etkinliğinin arttırılması, yeni oluşacak olan sorumluluk birimlerinin kurumsallaşabilmesi, ulusal planlamayı gerçekleştirebilmek için yerel olan ve ulusal olan arasında yeni bir mekanizma oluşturulmasının gerekliliğinin öne çıktığı görülmektedir. Bölgesel kalkınma yerel kalkınmayı da zorunlu hale getirmiştir (Alphan, 2018, s.7).

Bölgesel kalkınma; bir ülkede mevcut olan bütün bölgelerin, çevre bölgeler ve diğer ülkeler ile ilişkileri sonucu oluşan bölge vizyonu ile aktif katılım ve devam edilebilirliği kapsamında, beşerî kaynakların düzeyinin ve verimliliğinin arttırılmasını, içinde barındırdığı iktisadi ve sosyal potansiyelinin kullanılmasıyla beraber bölgedeki hayat standardının yükseltilmesini hedef alan çalışmalar şeklinde tanımlanabilir (Sevinç ve Eren, 2016, s.7-8). Bölgesel kalkınma konusu bölgelerarası eşitsizliklerden sonra gündeme gelmiştir. Bu eşitsizliklerin GSMH’nın şehirlere dağılımından yola çıkılarak anlaşıldığını ifade etmek mümkündür. Eşitsizliklerin temelinde; sosyo-kültürel alt yapı eksikliği, düşük eğitim seviyesinin neden olduğu belirtilmektedir. Bunlara ek olarak tarihi ve coğrafi faktörler de bölgelerarası eşitsizliklerin nedenleri arasında gösterilebilmektedir (Sinemillioğlu, 2009, s. 253).

Bölgesel kalkınmayı içine alan politikalar parçanın gövdesinden ayrılan alt ve üst bölümlerin gövdeye yakınlştırılmasını, bütünleştirilmesini hedef almaktadır. Bir ülkede daha çok gelişmemiş bölgelerin, ortalama seviyede gelişmesi, yani var olan eşitsiz yapının bu tür çalışmalarla çözülmesini konu almaktadır. Dünya

üzerindeki her ülke içinde barındırdığı ve bölgelerarası eşitsizlikleri yok etmek amacıyla kendi ekonomik ve toplumsal sistemine uygun plan ve projeler uygulamaktadır. Bölgesel eşitsizlikler, GSMH'nın dağılmasında adil olmayan paylaşımın ve yoksulluğun temel nedenleridir (Doğan ve Yıldız, 2007, s.155).

1.9. Bölgesel Kalkınmanın İlkeleri

Bölgesel kalkınmanın üç ana ilkesi bulunmaktadır. Bunlar; halkın katılımı ilkesi, kalkınma kutbu ilkesi ve sosyal karlılık ilkesidir (Karaca, 2018: 55). Aşağıda bunlara kısaca değinilmektedir.

1.9.1. Halkın Katılımı İlkesi

Halkın katılımı ilkesinin temel amacı olarak istenilen, bölge kalkınma kararlarının oluşturulması ve pratiğe dökülmesi sürecinde, bölge halkının bu süreçte fiilen ya da danışman olarak katılımının sağlanmasıdır. Bölge halkı, bölge için alınacak bölgesel kalkınma politikaları kararlarına; mesleki odalar (ticaret ve sanayi odası, ziraat odası gibi), halkın önemli ölçüde karar alma mekanizmasına katıldığı belediye meclisleri, bölgesel kalkınma komisyonları, kalkınmayı düzenleme özel komiteleri gibi kuruluşlar aracılığıyla bizzat dahil olabilmekte veya bölgesel kalkınmada yetkilendirilecek kişilerin seçiminde aktif rol oynayabilmektedirler (Kıratoğlu, 2015, s. 14).

1.9.2. Kalkınma Kutbu İlkesi

Fransız iktisatçı Perroux, yapılan yatırımların belli bir bölgede toplandığını savunmaktadır. Yatırımların toplandığı bu bölge zamanla kalkınma bölgesinin merkezine dönüşerek diğer bölgelere göre daha hızlı kalkınacaktır. Dolayısıyla ekonomik kalkınma bütün bölgelerde aynı derecede gerçekleşmemektedir. Değişik seviyelerde kalkınma, kutup ya da noktalarda görülür ve burada hacim kazanır, belli bir hacmi yakaladıktan sonra da farklı yollarla etkilerle ekonominin tamamına yayılmaktadır (Denli, 2013, s. 49).

1.9.3. Sosyal Fayda/ Sosyal Kârlılık

Mikro alandaki piyasa ekonomisine vakıf olan firma kârının değil de makro düzeyde sosyal kârı göz önüne alan ve gelişmişlik anlamında arka planda kalmış

bölgeleri geliştirebilmek için sosyal maliyeti küçük ancak sosyal faydası büyük olan politikaların uygulanmasını savunan bir ilkedir. Bu ilkeye göre var olan kaynaklar sosyal faydayı yükseltecek alanlara kaydırılması gerekmektedir. Yine bu ilkeye göre devletin belirli alanlara müdahalesi gerekmektedir. Dolayısıyla devlet, arka planda kalmış bölgelerde ekonomiyi canlandırmak, sosyal refahı arttırmak amacıyla; teşvikleri uygulama, eğitimi ücretsiz şekilde sunma, alt yapı konusunda iyileştirmelere gitme gibi araçları kullanmalı bu sebeple sosyal faydayı en yüksek seviyelere çıkarmayı hedeflemesi gerekmektedir (Karaca, 2018, s. 54-55).

1.10. Bölgesel Kalkınmanın Amacı ve Önemi

Bölgesel kalkınma, post-modern süreçlerin önemli iktisadi-siyasi sorunlarından biri olmaktadır. Küreselleşmenin etkisini güçlendirmesi bu sorunu daha fazla ön plana çıkarmıştır. Siyasi aktörler iktisadi-siyasi adımlarla bu tür sistemsel problemleri çözüme kavuşturmak için yöntemler ve modeller üretmeye çalışmaktadırlar. Bölgeler arasındaki kalkınmışlık farklılıkların ve eşitsizliklerin meydana getirdiği politik, iktisadi, kültürel uyumsuzluklar ve gerilimler milli birliği ihlal etme ve sosyal tansiyonu yükseltme potansiyelinden dolayı bölgesel kalkınmaya önemli ölçüde ehemmiyet verilmektedir (Çayın ve Silinir, 2017, s.1689).

Bölgesel kalkınma, sanayileşmenin belli başlı birkaç bölgede toplanmasının ardından meydana gelen eşitsizliğin ortadan kaldırılması maksadıyla, gelişmemiş bölgelerin sanayileştirilerek, sanayinin toplanmış olduğu bölgelerin gelişmişlik düzeyine çıkarılması ve tüm ülke içinde eşit koşullarda refahın sağlanması amaçlanmaktadır. Aynı anda bu bölgelerde sektörel yatırımların da arttırılmasıyla ekonomik kalkınmanın sağlanacağı da savunulmaktadır (Sevinç, 2011, s. 40-41).

Bölgesel eşitsizlikler karşısında herhangi bir önlem alınmazsa, eşitsizlik olan bölgeyi kalkınma politikaları uygulandıktan sonra ekonomik canlanmanın hemen ardından gelecek olan sosyo-kültürel canlılık nedeniyle çevre bölgelerden aşırı göç alma durumuyla karşılaşma tehlikesi söz konusu olabilmektedir. Böyle olası bir göç alma durumunda yeni sorunlar ortaya çıkacaktır (Doğan ve Yıldız, 2007, s. 152).

Bölgesel kalkınmada, diğer bölgelere göre daha az gelişmiş bölgelerin, gelişmiş bölge düzeyine çıkarılabilmesi önemli bir durum teşkil etmektedir. Bölgelerarası gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılması için yapılan her uygulamanın ayrı bir önemi bulunmaktadır. Bu uygulamalar aynı zamanda bir katma değer oluşturacak ve aradaki gelişmişlik farklarının azalmasına yardımcı olacaktır (Sevinç ve Eren, 2016, s. 4).

Bir ülke kendisine özgü iktisadi yapısı, gelişme koşulları ve sistematığı mevcut bölgelerden oluşmaktadır. Bölgeler içinde ekonomik, fiziksel ve sosyal bakımdan eşitsizlikler bulunmaktadır. Bu eşitsizliklerin en aza indirgenmesi, yani diğerlerine göre daha az gelişmiş bölgelerin gelişmesi, bu bölgeleri içerisinde barındıran ülke açısından oldukça önemlidir. Bölgesel kalkınmasını sağlandığı bölgenin içerisinde bulunduğu ülkeye avantajları için şunlar söylenebilmektedir (Tekin, 2011, s. 38);

- Ülkenin farklı bölgelerinde var olan ekonomik kaynakların ekonomik uygulamalar bünyesinde kullanılarak kalkınma hızının yüksek düzeylere çıkarılması
 - İkili özelliğe sahip iktisadi yapının birleşmesi
 - Ülkedeki kişi sayısı ve kaynakları arasında dengenin oluşturulması
 - Ekonomik ortamın ve kentleşme olgusunun ekonomik kalkınmaya en avantajlı şekilde dizayn edilmesi
- Bölgelerarasında süregelen hayat standardı eşitsizliklerinin ortadan kaldırılması

1.11. Bölgesel Kalkınmanın Araçları

Bölgesel kalkınmanın son yıllardaki perspektifiyle beraber, bu konu dünya çapında önemli bir konu haline gelmektedir. Bu hem literatür açısından hem de politika ve pratik alanında da kendini göstermektedir. Yenidünya düzeninde oldukça önem taşıyan küreselleşme rekabetinin artış göstermesi, bu rekabetler doğrultusunda kalkınma stratejilerinin değer kazanması, parçalı halde olan bölgelerin de kendi gelişimlerini sağlayacak stratejiler oluşturmasında, merkezi yönetim dışında yerel bazda kaynakları değerlendirmede, iş birliği güçlendirme,

bilgi ve gelişen teknolojiden yararlanma çabaları hızlanmaktadır (Akin, 2006, s. 296-297). Bu bağlamda bölgesel kalkınma araçları oluşturulmuştur. Bu araçları 4 başlık altında toplamak mümkündür.

1.11.1. Bölge Plânlaması

Bölge planlaması; bir bölgenin, ulusal ölçekte gelişmesi amacıyla geliştirilen politika, plan ve stratejilerle beraber yerel ölçekte hayata geçirilecek uygulamalar arasındaki koordinasyonu geliştirmek, kamu, özel kesim ve sivil toplum örgütleri arasındaki beraber hareketi güçlendirmek, bölgesel kalkınmayı hızlandırmak, devam edilebilirliği sağlamak, kaynakların yerinde ve etkin değerlendirilmesine ön ayak olmak, bölgesel program ve projelere temel oluşturmak üzere hazırlanan stratejik, koordinasyon ve yönlendirme belgesidir (Güney Marmara Kalkınma Ajansı). Bölge planlaması çalışmaları sonucunda, üzerine planlama yapılan bölge için yeni bir ekonomik düşünce yapısı ve modeli geliştirilmesi, bölge açısından en değerli kaynak olarak düşünülen bölge insanının, sadece tüketici değil aynı zamanda üretici konuma getirilmesi, bekleyici değil katılımcı olması, durgun değil atak olması, bozucu değil yapıcı olması için bölge planlaması ile bölge insanına yeni bir üretim kültürü reçetesi verilmiş olmaktadır (Arslan, 2005, s. 293).

1.11.2. Kamu Yatırımları

Bölgelerarasındaki oluşmuş gelişmişlik farklılıklarının önemli boyutlara ulaştığı ekonomilerde, bu eşitsizliği ortadan kaldıracabilecek en temel etkin araç kamu sabit yatırımları olmaktadır. Kamu sabit yatırımları ile diğer bölgelere göre gelişmişlik konusunda geri kalmış bölge ekonomileri canlandırılmaya çalışılırken, diğer yandan da özel yatırımların az gelişmiş bölgelere kaydırılması için uygun iklim yaratılmaya çalışılmaktadır. Ancak özel kesim yatırımları genellikle kâr amacı güttüğünden dolayı bölgesel kalkınmada az gelişmiş bölgeler için kamu sabit yatırımları daha sağlıklı olmaktadır. Kamu yatırımları ile az gelişmiş bölgelerde yeterli altyapı imkânı sağlandığında özel yatırımlar da bu bölgeleri daha cazibeli görmeye başlayacaklardır (Eşiyok, 2012, s. 234).

1.11.3. Mali ve Vergisel Teşvik Önlemleri

Bölgeler arasındaki eşitsiz yapıyı azaltmak amacıyla devlet tarafından politikalar ve çözümleri üretilmesi günümüzde hemen hemen her ülke için kaçınılmazdır. Ulusal ve uluslararası ekonomik gelişme aktörleri devletlerin bu müdahale biçimlerine yönelik öneriler ve politikalar üretmektedir. Kamu sektörü açısından bölgesel kalkınmadan kasıt, dengeli üretim ve hizmet yatırımlarının dağılması olmaktadır. Ayrıca bu tür bir politika, nüfusun ve gelirin dengeli dağılımı kadar, kaynakların sürdürülebilir gelişmeyi sağlamak gayesiyle dengeli kullanımına da zemin hazırlamaktadır. Bununla beraber ihtiyaç ve kaynaklar arasında uzun ömürlü denge sağlanması olarak da nitelendirilen istikrarlı kalkınma, ulusal boyutla beraber bölgesel düzeyde de önem taşımaktadır. Teşvik politikaları, bölgelerarası hasıla seviyesi ile iller arası kalkınmışlık farklılıklarını ortadan kaldırmak gibi toplumsal amaçlarla veya istihdam alanı oluşturmak, yatırımları teşvik etmek, katma değeri yüksek ileri teknolojileri kullanmak, ekonomik istikrar ve büyümeyi sağlamak gibi amaçlarla kullanılan kamusal bir politika aracıdır (Dağ vd, 2017, s. 771-772).

1.11.4. Girişimciliğin Teşvik Edilmesi

Bölgesel kalkınma ve girişimciliğin arasında sıkı bir ilişkinin olması bölgenin gelişmesinde genelde daha pozitif bir etkinin oluşmasına olanak sağlamaktadır. Çünkü girişimde bulunacak girişimci, bölgenin nüfusunu, ekonomik yapısını, coğrafi özelliklerini, bölge ihtiyaçlarını, siyasi sistem yapısını, eğitim düzeyini, doğal kaynaklarının kullanılabilirliği gibi durumları yakından tanımaktadır. Bölgedeki girişimciler bütün bunlar hakkında bilgi sahibi olduğu için girişimleri bölgeye de pozitif bir etki katmaktadır. Bölgede bir itici güç olarak girişimciler aynı zamanda bölgelerarasındaki dengesizliklere de engel teşkil etmektedirler. Ayrıca girişimci yapmış olduğu girişimcilerle yüksek katma değer, yeni istihdam alanları, işsizliği azaltma ve bölgesel büyümenin gerçekleştirilmesi için de önemli bir kalkınma aracı olmaktadır (Gültekin ve Sönmez, 2017, s. 89-90).

İKİNCİ BÖLÜM

2. KADINA EKONOMİK AÇIDAN BAKIŞ

Çalışmanın bu bölümünde kadın ekonomik açıdan ele alınarak, kalkınma ile ilişkisinin açıklanabilmesi için temel altyapı oluşturulmaktadır. Bu kapsamda öncelikle bir kimlik grubu olarak ele alınan kadın, kadın profili, endüstriyel toplumda kadın işgücüne bakış, cinsiyet eşitsizliği temeline dayandırılan ayrımcılık türleri, Türkiye’de kadına ekonomik açıdan bakış, bölgesel kalkınmada kadının etkisi ve TRC2 Bölgesindeki kadın profili konuları analiz edilmektedir.

2.1. Bir Kimlik Grubu Olarak Kadın

Bir toplumda gerçekleşen cinsiyete dayalı ilişkiler, o toplumun kültürel yapısının, değerlerinin ve geleneklerinin etkisiyle şekillenir. Bu açıdan “cinsiyet kültürü” cinsiyetin var olduğu toplumun izlerini taşıyan sosyal ve kültürel bir olgu olduğunu savunmakta ve cinsiyeti kişiye ve içinde bulunduğu toplumsal çerçeveye göre ele almaktadır. Yani “cinsiyet kültürü” bir toplumda kadın ve erkeğe tanımlanan ilişkileri, imajı, davranışları gibi birçok geniş alanı ifade etmektedir. Bir toplumda hayatını sürdüren insanlar bu tanımlamadan çıkarılan değerlere kayıtsız kalamamaktadırlar. Bu nedenle cinsiyete dayalı toplumun ve toplum kültürünün ileri sürdüğü tavır ve değerler, bireyler üzerinde denetleyici, sınırlandırıcı ve öncülük edici bir şekilde birçok fiili yerine getirmektedir. Kısaca toplum bireylerden bu rolleri yerine getirmesini beklemektedir (Ersoy, 2009, s. 215).

Toplum içindeki bireylerin belirli kategorilerle ayrılması sonucunda meydana gelen kalıplar ya da bireyleri ve içinde bulundukları kategorilerin genellemeleriyle stereotip (psikolojide yaygın olarak benimsenen düşünce) olarak değerlendirilmektedir. Bir toplumun uygarlık seviyesini gösteren en önemli etken o toplumdaki kadının durumudur. Toplumsal cinsiyet diye adlandırılan olguda, toplum içinde yaşayan, toplumun kadına verdiği görev ve sorumluluklar, toplumda kadının nasıl görünmesi gerektiği, nasıl algılandığı ve neler beklenildiği ile ilgilidir. Toplumsal cinsiyet; bireyin kültürel ve sosyal rolü, psikolojik tanımlaması ve onların temsil edilmesi anlamına gelmektedir. Cinsiyet ayrımını doğa belirlerken

toplumsal cinsiyeti içinde bulunulan kültür belirtmekte ve içinde yaşayan bireyleri ona göre erken yaşlardan itibaren şekillendirmektedir (Tuskan, 2012, s. 445).

Toplum iki cinsten oluşur. Her iki cinsin de dünyaya gelmelerinde ve hayatlarını sürdürmede birbirlerine bağımlı olmasına rağmen, toplumda yer alışları ve onlara yüklenen anlamlar açısından birbirlerine göre önemli farklılıklara sahiptirler. İş bölümü bu durumun anlaşılması için en önemli konudur. İş bölümü, toplumsal ve mesleki açıdan toplum içindeki bireylerin cinsiyetlerine göre temsil durumu ve bulundukları konum itibariyle eşit bir şekilde ayrılmadıkları, hatta bunun aksine ayrımcılık temelinde birbirlerinden ayrıştıkları söz konusu olmaktadır. Özellikle mesleki açıdan bu farklılığın erkek cinsiyeti lehine olup olmadığı hala tartışma konusu yaratmaktayken, büyük oranda kadın cinsiyetinin aleyhine olduğuna kuşku yoktur. Bu temelde son asırda önem taşıyan konularından biri olan toplumsal hareket; kadınların mesleki farklılıklara ve ayrımcılığa başkaldırmaları noktasında olmaktadır (Vatandaş, 2007, s. 42).

Modern toplumların en önemli özelliklerinden biri de ev ve iş yerlerinin ayrılmasıdır. Bu durum genelde ev işleriyle yükümlendirilen kadınların iş dünyasından uzaklaşarak evle özdeşleşmelerinin önünü açmaktadır. Erkeklerin dışarıda belirli bir ücret karşılığında çalışıp para kazanarak eve katkı sağlaması, kadınların da evde kalıp erkeklerin ve çocukların bakım ihtiyaçlarını üstlenmesi şeklinde ayrılan geleneksel iş bölümü, kadının ücretsiz olan emeğini daha da görünmez hale getirmektedir. Kadın ve erkeğin bu perspektifte bir iş bölümüne tabi tutulması, kadın ve erkek doğasının tanımlanmasına yeni varsayımlar eklemektedir. Ev işlerini üstlenen kadın narin ve dayanıksız sayılırken, erkek mücadele ve dayanıklılığın timsali sayılmaktadır. Böylece iki cins için de ayrı ayrı kabul edilen imajlar; toplumsal cinsiyet kültürünü daha güçlü hale getirerek, kadınları erkekler karşısında korunmaya muhtaç, aciz ve daima kendisini koruyan birine ihtiyaç duyan bireyler olarak kabul etmektedir (Karakaya, 2018, s. 78-79).

İnsanlığın var olduğu ilk yıllardan itibaren çalışma hayatına bakıldığında, kadınlar belirli bir nitelik istemeyen vasıfsız işlerde yer almaktadır. Günümüzdeki çalışma hayatında ise ancak 18. yüzyıldan itibaren dahil olabilmektedir. Uygarlık

öncesinden bugüne kadar olan zaman diliminde kadının ekonomik hayattaki rolü göz önünde bulundurulduğunda, sanayi devrimi öncesinde kadınların sadece ev işleriyle uğraşmadıklarını, tekstil, tarım ve mandıra yönetimi gibi aile içi işlerde de aktif olduğu söylenebilmektedir. 19. yüzyıldan itibaren kadınlar aile işletmelerinde (dükkân, pansiyon gibi) görev almaya başlayarak çalışma hayatına dahil olmaktadır (Sağlık ve Çelik, 2018, s. 99).

2.2. Endüstriyel Toplumda Kadın İşgücü

Sanayileşme süreci başladıktan sonra geleneksel toplumdaki kadın imajı değişmeye başlamıştır. Sanayileşmeden önceki dönemde görevleri sadece ev ile özdeşleşen kadın, sanayileşme ile birlikte ev dışı işlerde de çalışmaya başlamış ve resmi iş yerlerine girmeye görünmüştür. Sanayi ve hizmet sektörünün ihtiyaç duyduğu emeği göstermek için çabalamaya başlayan kadın, verdiği emek de ücretlendirilmiştir. 19. Yüzyılda başta İngiltere olmak üzere, birçok batı ülkesinde toplam emek miktarının büyük bir kısmını kadınlar oluşturmaktadır. Kısaca kadının ücret almaya başlaması, sanayi devrimi ile gerçekleşirken, sanayileşme sürecindeki şartlara göre emek sarf eden kadın, ağırlaşan ekonomik şartlar sonucunda güçsüz sınıfı oluşturmaya başlamıştır (Çiftçi, 2018, s. 100).

Sanayi Devrimi'nden sonra, dokuma sektöründeki ilerlemelere bağlı olarak, kadının işgücü piyasasındaki emeği artmış; bu durumda özellikle teknik ilerlemelerin yani üretimi basitleştiren teknik makinelerin, iş bölümü ve uzmanlaşmanın, kadın emeğinden faydalanmayı basitleştirmesi, dokuma sektöründe kadın emeğinin erkek emeğinden daha verimli olmasını beraberinde getirmiştir. Sanayi Devrimi'nden sonraki süreçte “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” sloganıyla benimsenen liberal anlayış, kadın işgücünün karşılığında verilen ücretlerin erkeklere oranla daha düşük olmasına yol açmıştır. Kısacası bu dönemde kadın işgücünün düşük ücret, ağır koşul çerçevesinde çalışmaları sonucunu doğurmuştur. Yani kadın işgücü, üretim sürecinde yoğun bir sömürüye maruz kalmıştır (Kocacık ve Gökaya, 2005, s. 197).

1929 yılında ortaya çıkan ekonomik buhran sonrasında işsizlik sorunu sebebiyle ev işlerine geri yollanan kadınlar, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra genişleyen

savaş sanayi ve erkek sayısının savaştan dolayı azalması sebebiyle kadınlar tekrar çalışma hayatına dönmek durumunda kalmışlardır. Fakat buradan çıkarılabilecek sonuç, erkek işgücü olmadığı veya yetersiz kaldığı durumlarda kadınların çalışma hayatına geri döndürülmesi de kadın emeğinin yedek olarak görüldüğünü göstermiştir (Yılmaz, 2008, s. 92). 1950'lere gelindiğinde kadın işgücü; gelişmiş ülke ekonomilerinde meydana gelen gelişmelerle birlikte hastane, kamu kurumları gibi hizmet alanları içinde kendini göstermeye başlamıştır. 1970'lerde serbest ticaret olgusunun gelişmesiyle küreselleşen dünya aktörleri olan çokuluslu şirketlerin artışı ucuz emek ortaya çıkmıştır. Özellikle kadın işgücü bu dönemde düşük ücretler karşılığında kullanılmıştır. 19. Yüzyıla gelindiğinde ise kadın işgücü, sanayileşme sürecinde büyük öneme sahip olan tekstil sektöründe istihdam edilmiştir. Ancak ekonomik zorunluluktan dolayı kadınlar sömürülmüştür (Kılınç, 2015, s. 126).

Günümüzde kadınlara ait iş gücü sayısının artmasında, gelişen hizmet sektörü koşullarının yanı sıra; birbirleriyle temas halinde olan faktörlerin varlığının etkili olduğu söylenebilmektedir. Bu faktörlerden bazıları şunlardır (Koray, 2000, s. 214-215);

- Küreselleşen dünya üzerinde kadınları çalışma hayatında görmek isteyen destekleyici ve koruyucu yasaların ve uygulamaların artması,
- Demografik gelişmeler,
- Eğitim olanaklarının kadınların lehine iyileştirilmesi,
- Evlenme oranlarında azalma ve boşanma oranlarında artış gibi.

2.3. İş Dünyasındaki Cinsiyet Eşitsizliği

Cinsiyet eşitsizliği, bir kadına kadın olduğu için bir erkeğe davranılması gerekenden daha olumsuz veya daha az olumlu davranılmasıdır. Bu durum dolaysız ayrımcılığı tanımlarken, dolaylı ayrımcılık da görünüş olarak eşitlikçi görünen davranışların kadınlar açısından ayrımcı etkiler yaratmasıdır. İlk zamanlardan beri var olan ve günümüzde hâlâ devam eden bir cinsiyet ayrımından söz etmek mümkün olmaktadır. Bu durum yaradılıştan itibaren cinsler arasındaki farklılıklara,

toplumların da kimlikler yüklemesinden kaynaklanmaktadır. Bu kimlikler kadınların belirli kalıplarla tanımlanmasını beraberinde getirmektedir. Bu nedenle çalışma hayatında cinsiyete dayalı bir ayrım ortaya çıkmaktadır (Akbaba, 2019, s. 52).

Toplumsal güçlerin kabul ettiği kalıplar kadar, toplumda yaşayan bireylerin de algılarının cinsiyet ayrımının oluşumunda oldukça etkili olduğu dikkate alındığında, birçok insanı temel alan disiplinlerin birlikteliği ile oluşan bilimsel perspektifin önemli olduğu anlaşılabilmektedir. Dolayısıyla konumuzdaki ayrımcılığın temelini oluşturan cinsiyetçilik; cinsiyetin temelinde ayrımcılık yapmak, bir cinsi diğerine oranla daha üstün konumda nitelendirmektir. Bu nedenle toplumsal cinsiyetçilik, erkeklerin lehine olan bir hiyerarşi ile ilişkilidir (Alptekin, 2014, s. 204).

İş dünyasındaki kadınlar sürekli olarak bir ayrımcılığa maruz kalabilmektedirler. Bu ayrımcılıklar bir birey olan kadının hayatında birçok alanda karşısında çıkmaktadır. Çalışma hayatında karşılaştığı ayrımcılık alanlarına 4 başlık halinde değinmek mümkündür.

2.3.1. Eğitimde Cinsiyet Temeline Dayandırılan Ayrımcılık

Kadın bireylerin ayrımcı uygulamalarla karşılaştıkları en önemli alanlardan birisi eğitimidir. Türkiye’de ve dünyada birçok kadının eğitim hakkına kavuşmasının tarihine bakıldığında erkek bireylerin eğitim hakkına ulaşmasına kıyasla oldukça zorluklarla dolu olduğu görülebilmektedir. Bugün bile hâlâ kırsal kesimde okula gönderilmeyen kız çocuklarının sayısı oldukça fazladır. Eğitime ulaşım konusunda oluşturulan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden dolayı okuryazarlık oranı, okullaşma oranı, yükseköğrenime kadınların sınırlı katılımları çözüme kavuşturulması zorlaşan problemler doğurmaktadır. Eğitim alanındaki eşitsiz ortamın yıkılması için öncelikle eğitim kaynakları ve materyallerinin de cinsiyetçi tutumlardan arındırılması gerekmektedir. Geleneksel toplumun paylaştığı cinsiyet rollerini pekiştiren öğelerin müfredattan ayıklanması gerekmektedir (Aslanbumin, 201, s. 16-17).

Kadınlar başta gelişmekte olan ülkelerde erkeklere oranla daha az eğitim imkânlarından yararlanmaktadırlar. Bundan dolayı düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Kadınların eğitim düzeylerindeki artış iş dünyasına dahil olmalarını ve ücret oranlarını iyileştirmektedir. Eğitimli iş kadınlarının, iş dünyası üzerinde iki önemli etkisi vardır. Bunlardan ilki iş dünyasındaki olanaklardan yararlanabilmeleriyle, ikincisi ise kadınların çalışmasını engelleyen ekonominin dışındaki faktörleri azaltarak kadınların çalışma imkânlarını artırmasıdır (Atik ve Polat, 2017, s. 66).

Eğitimli kadınların nitelikli bir şekilde üretime katılması, işgücünün miktarı ve verimliliği ile direkt olarak ilişkilidir. Bundan dolayı ekonomik ve toplumsal alanda cinsiyete dayalı eşitliğin gerçekleşmesi için erkek ve kadınların eşit ve adil bir şekilde eğitim alması gerekmektedir. Kadın bireylerin eğitim olanaklarının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi ile birlikte, iktisadi yaşam sahnesindeki rolleri daha aktif hale gelecektir. İşveren ya da işçi olarak iş dünyasına dahil olan kadın bireyler emek unsurunu daha etkin bir şekilde kullanarak verimli üretim düzeyine ulaşılmasını ve bunun sayesinde ekonomi içindeki toplam refahın yükselmesine destek olacaktır. Bunun dışında kadın bireylerin eğitim seviyelerinin artmasıyla ekonomik konular dışındaki çocuk bakımı ve ev işleri gibi konularda da performans artışı olacaktır. Özellikle çocuk bakımı konusunda eğitimli kadın bireyler sayesinde beşerî sermaye de gelişecektir (Erol, 2011, s. 38-39).

2.3.2. İşe Alım ve Terfi Konusunda Cinsiyet Temeline Dayandırılan Ayrımcılık

İş dünyasında en sık yaşanan ve ayrımcılığa konu olabilecek “ayrımcılık” kadın ve erkek işçilerin terfileri sırasında yaşanmaktadır. İşveren profesyonel yaklaşarak cinsiyet ayrımı yapmadan terfi sürecini başlatmalıdır. Genellikle terfi konularında, alınmış olan kıdem, kadınların biyolojik nedenlerden dolayı kariyerine ara vermesinden kaynaklı onu dezavantajlı konuma düşürebilmektedir. Kadınlar toplum tarafından yüklenildikleri sorumluluklardan dolayı bazen gerekli eğitime katılamamakta, yoğun iş tempolarına ayak uyduramamaktadırlar. Dolayısıyla bunlar pozisyonu yükselecek personellerin üzerine işverenin düşündüğü konular

olmasından dolayı terfi işleri genelde erkekler tarafından kazanılmaktadır (Erol, 2011, s. 17).

Kadın bireyler işe alındıktan sonra, yükselme, terfi alma gibi konularda erkek bireylerin gölgesinde kalmaktadırlar. Bu konudaki ayrımcılık “cam tavan” kavramını ortaya çıkarmıştır. İlk kez 1986 yılında Wall Street Gazetesi’nde çıkan bir makalede kadın bireylerin iş dünyasında kariyer basamaklarını çıkarken karşılaştıkları bariyerleri tanımlamaktadır. Cam tavan kadınların veya azınlıkların özellikle terfi işlemleri sırasında göz ardı edildiğini ya da önlerindeki engelleri belirtmek için ortaya çıkmaktadır (Özkan ve Özkan, 2010, s. 94).

Cam tavan kavramı adı altında bahsedilen engelleri açıklamak gerekirse, cam tavan adı altında kabul edilen bariyerleri üç açıdan değerlendirmek doğru olmaktadır. Birinci açıdan, bireysel faktörlere bakılırsa, kadın yöneticiler veya çalışanlar, çocukları ve eşleri için istenen yer ve zamanda hazır olmayı benimsemektedirler. Bundan dolayı kariyerlerindeki yükselme azimleri zaman zaman ikinci planda kalabilmektedir. İkinci açıdan, örgütsel faaliyetlere bakıldığında, toplumdaki cinsiyet algısı yüzünden erkek liderlerin koyduğu engeller benimsendiğinden kadın liderlerin koyduğu engeller göz ardı edilmektedir. Son ve üçüncü açıdan ise toplumsal faktörler değerlendirildiğinde toplum tarafından kadınlar için kalıplaştırılmış düşünceler olan “bağımlı, duygusal ve öznel” davrandıkları ve “rekabet, hırs, liderlik, risk alma yeteneği” gibi özellikler açısından gerekli nitelikte olmadıkları algısı oluşmaktadır (Yılmaz ve Okutan, 2017, s. 101-102).

Kadın bireyler iş dünyasına erkek bireylerden sonra dahil olduklarından dolayı toplum tarafından onlara uygun görülen işlere yönlendirilmektedirler. Bu da bazı iş kollarında kadınların yer almasının zor olmasını beraberinde getirmektedir. Kadınlar bütün iş kollarında çalışabilecekken, yalnızca bazı meslek kollarının kadın bireyler için uygun görülmesi söz konusu olmaktadır. Öğretmenlik, psikologluk, eczacılık gibi meslek kollarının kadın bireyler için daha uygun olduğunu düşünen toplum yapısı kadınları bu statülere yönlendirmektedir. Bu durum da kadınların

diğer meslek kollarına yönelmelerinin önünde bir engel teşkil etmektedir (Aslanbumin, 2011, s. 59).

2.3.3. Ücretlendirmede Cinsiyet Temeline Dayandırılan Ayrımcılık

Kadınlar ilk olarak farklı iş ve farklı kurumlara yöneltildikleri için ücret farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Ayrımcılık ise alım sürecinde başlayıp terfi ettirme sürecine kadar devam etmektedir. İkinci olarak da bir kurumda aynı işi yapan kadın ve erkeklerin farklı ücretler alması ücretlendirmede eşitsiz yapıyı oluşturmaktadır buna da “işten kaynaklanan ücret ayrımcılığı” denmektedir. Üçüncü olarak da erkek işi olarak kabul edilen işlerde kadınların da aynı işi yapmalarına rağmen erkek çalışanlardan daha düşük ücret almalarıdır buna da “değersel ayrımcılık” denmektedir (Özkan ve Özkan, 2010, s.96-96).

Kadın bireyler çalışma hayatında yüksek gelir elde edilen işlerde az, düşük gelir elde edilen işlerde fazla yer almaktadırlar. Dünya çapında evde parça başı işçilik yapan ve en düşük ücretleri alanların çoğu kadın bireylerden oluşmaktadır. Dünyada çoğu zaman cinsiyet eşitsizliğinden dolayı kadınlar erkeklere göre daha az ücret alarak ücret eşitsizliğine maruz kalmaktadırlar. Bu durum kadınların işgücüne katılımını azaltmaktadır (Atik ve Polat, 2017, s. 77).

2.3.4. Sosyal Haklardan Yararlanmada Cinsiyet Temeline Dayandırılan Ayrımcılık

Kadınlar iş dünyasına erkeklere nazaran daha geç başlamışlardır. Geç başlamalarının sebebi, geçici süreli işlerde çalışmış olmaları ve çoğu zaman kadın kimliklerinden dolayı mesleklerine ara vermeleri gerektiğinden emeklilik sürecinde yapılan ödemeler ve diğer sosyal haklardan yararlanma konusunda aleyhe sonuçlara maruz kalmışlardır (Akbaba, 2019, s. 59).

Sosyal haklar içinde bulunan sendikal birleşmeler ve sendikal hareketlere katılmada kadın işgücünün erkek işgücüne kıyasla daha geride kaldığı söylenebilmektedir. İkinci dünya savaşından sonra kadınların sendikal örgütlere katılma haklarından yararlanmaya başladıkları görülmekte ancak yine de bu konuda kadınların yeteri kadar örgütlenemediği söz konusu olmaktadır. Bu yüzden sendikal

faaliyetler genelde erkek işi olarak görülmektedir (Kocacık ve Gökkaya, 2005, s. 212).

2.4. Türkiye’de Kadın Profili

Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluşunun ilk yıllarında eski Türk gelenekleri varlıklarını devam ettirse de yerini Arap/İslam kültürüne ve hukukuna bırakmaya başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğunda İslam bir din olmaktan ziyade, sosyal ve siyasal bir yapı olarak kabul edilmiştir. Bu da beraberinde teokratik bir yönetim anlayışını getirmiştir. Bu noktada “eleştirilemez, sorgulanmaz, değiştirilemez” bir hukuki yapı oluşturulmuştur. Bundan dolayı Osmanlı İmparatorluğunda “kadın” İslamiyet’le özdeşleştirilmiştir. Kadının erkeğe göre ikincilleştirilmesi “kutsal bir yazgı” olarak kabul edilmiştir. Bu noktada erkeğe verilen çoğu hak kadına verilememiştir. Kadın erkeğin neslini korumak ve devam ettirmekle görevlendirilmiştir (Yılmaz, 2010, s. 193-194). Ancak İkinci Meşrutiyet’le birlikte kadınlar göreceli olarak bazı haklar elde etmiştir (Akdemir, 2019, s. 188).

Cumhuriyet Dönemi’nde ise modernleşme çabaları içinde olan toplumda kadın algısını değerlendirmek için reformlara bakıldığında, kadınlara önem teşkil eden iki alanda haklar verilmeye başlanmıştır. Bunlardan birincisi; Medeni Kanun kapsamındaki sosyal haklar, ikincisi ise seçme ve seçilme hakkı temelinde gerçekleşen siyasal haklardır. Yeni kurulan genç ülke yasalarının temellerini bazı gelişen batı ülkelerinden almıştır. Batıda bu yasalar kural kapsamında doğarken kadınlara yönelik yasalar Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde “modernleşme” adı altında benimsenmiştir (Kaypak, 2016, s. 11). En temel haklarını bile yoğun çabalar sarf ederek alan kadın, ataerkil olan toplum yapısında kendine bir yer edinmek için çabalamıştır. Temelde ataerkil toplum yapısına karşı kadın, batılılaşma-modernleşme adı altında misillemelerle mücadelelerde bulunmuştur. Kadınlar bazı haklara adım adım kavuşsalar da karşı cinsle eşit bir toplumsal yaşam hayaliyle çaba sarf etmiştir. Erkek kimlik özelliklerini oluşturan “ulus devlet” anlayışı kapsamında, kadınların elde ettiği yasalara yenilerin eklenmesinden ziyade bu yasaların korunmasına Cumhuriyet Dönemi’nde özen gösterilmiştir (Erdem, 2019).

1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde Atatürk’ün liderliğindeki ilk on yılda, Türk toplumu yeni bir yapılanma sürecine girmiş bu yapılanma sürecinde hayata geçirilen reformlar, kadının vatandaşlık haklarına kavuşmasını sağlamıştır. Dolayısıyla bu durum bir toplumsal değişimi sağlamıştır. Kadınların sırasıyla kazandığı vatandaşlık hakları aşağıdaki gibidir (Tutar ve Yetişen, 2009, s. 124);

- 1924 yılında eğitimi tek çatı altında toplayan Tevhidi-Tedrisat Kanunu’nun kadın ve erkeğe eşit eğitim hakkı tanınması,
- 1925 yılında çıkarılan kılık kıyafet kanunu ile kadınların özgür iradelerine göre giyinmesi,
- 1926 yılında kadını ve erkeği eşit bireyler olarak aile ve toplum içinde eşit haklar tanınmasını kanunlaştıran Türk Medeni Kanun’un kabulü,
- 1930’da kadınlara yerel seçimlere katılma hakkının tanınması,
- 1934’te kadınlara genel seçimlere katılma hakkının tanınması,
- 1980’de daha çok gündeme gelen kadın hareketlerinin etkisiyle “Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)”, Türkiye tarafından 1985’te imzalanmış ve 1986’da yürürlüğe girmiştir,
- 1990 yılında “Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü” kurulmuştur. Bu sayede kadın sorunları parlamentoya taşınmıştır.

Modernleşme çabaları içinde olan Türkiye’de kadının kimlik algısı hâlâ net bir şekilde oluşturulamamıştır. Kadın hem toplumsal ve ekonomik hem de siyasal alanda tam anlamıyla özgürleşmiş değildir. Ekonomik özgürlüğe ve eğitim hakkına belli ölçülerde ulaşmış olan kadın, siyasal alanda kendine yer açmakta zorlanmaktadır. Türkiye’de kent ve kırsal kesime aynı açıdan bakıldığında iki kesim arasındaki kadın algısının farklı olduğu söylenebilmektedir. Kent yaşamında kadınlar toplumda söz hakkına kavuşmuşken ve kendi ekonomik özgürlüğünü yakalayabilmişken, kırsal kesimde kadının çalışmasına olumsuz bakılmakta sadece ev işleri ve çocuk bakımı ile ilgilenilmesi konusunda ısrarcı olunmaktadır. Ayrıca

kadın iş hayatında da birçok soruna takılabilmektedir. Kısaca kadınlar iş hayatındaki “cam tavan” sorununu aşamamaktadır (Kaypak, 2016, s. 14).

2.4.1. Türkiye’de Kadına Ekonomik Açıdan Bakış

Tarihe bakıldığında, kadınların işgücüne dahil olmanın tarım sektöründe daha fazla olmasına karşılık, sanayileşme ve şehirleşmedeki ilerlemelere bağlı olarak önce azalan sonrasında da eğitim seviyesindeki yükselişe bağlı olarak artan bir gidişat izlediği görülmektedir. Bu eğilimlerin kadınların tarım sektöründe ücret almadan aile işçisi olarak çalışarak üretime dahil olurken, kente göç sonrasında genel eğitim eksikliği, mesleki eğitimdeki yetersizliği, sanayi işgücü özelliği taşımadığından üretim süreci dışında kalmaları söz konusu olmaktadır (Karabıyık, 2012, s. 233).

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kadınların çalışma hayatına katılması ülkenin sanayileşmesine paralel olarak gerçekleşmiştir. Ancak kadın bireylerin ekonomik ve sosyal hayatta yer almasının temeli Cumhuriyet Dönemi ile başlamıştır. Cumhuriyet Dönemi’nde çalışan kadın emeğinin sayısal verileri 1927 Sanayi Sayımı sonuçlarıdır. Bu sonuçlara bakıldığında, çalışan kadın oranı %25,58 olmuştur. 1927-1942 Teşvik-i Sanayi çerçevesindeki kuruluşlara göre kadın istatistikleri mevcut olup bu istatistiklere göre 1932-1934 yılları arasında çalışan kadın oranı %25 olup bu oran 1947 yılına kadar da değişim gösterememiştir. 1980-1990 yılları arasında da kadın istihdamı %31,8 civarlarında olmuştur. Bu oranın büyük bir bölümü tarım sektöründe çalışan kadınların ücret almadan ve herhangi bir sosyal güvenceden yararlanmadan ücretsiz aile işçisi olarak çalışanlardan oluşmuştur. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma planında kadınlar ilk defa ayrı bir konu olarak ele alınmış ve çalıştıkları sektörler üzerinde durulmuştur. 1990 yılına kadar yapılan kalkınma planlarında kadınlar için ayrıca bir başlık oluşturulmamıştır. 2012 yılına gelindiğinde kadınların çalıştığı sektörler arasında değişimler meydana gelmiştir. 1988 yılında %31,6 oranını teşkil eden kadın istihdamının %76,8 gibi büyük bir oranı tarım sektöründe yer alırken 2012 de bu oran %36,9 a kadar düşmüştür. 2012 hizmet sektörü ise %14,4’ten %45,8’e kadar yükselmiştir (Sanayi Bakanlığı).

Bireysel faktörlerden kaynaklanan ekonomik eşitsiz tutumların yanında devletin de bazı tutumları kadını erkeğe bağımlı hale getirmektedir. İşgücü piyasası kadınlar için eşitsiz tutumlar sergilemekte, onları statüsü kötü ve düşük ücretli işlere sürüklemekte, ekonomik güç elde etmesini engellemektedir. Kadının kendine ait sosyal güvenliğinin olmamasına neden olan faktörlerle ortaya çıkan “sosyal güvencesizlik ve erkeğe bağımlı hale gelme” kadına yöneltilen ekonomik bir şiddettir. Bu nedenle genel sağlık sigortasının olmaması veya çocuk yardımı veya bazı ödemelerin doğrudan kadına verilmemesi gibi unsurlar devletin kadını ikinci plana attığının göstergesi olmaktadır (Veda vd, 2011, s. 104-105).

Türkiye’de kadınların işgücüne katılımları hâlâ düşük seviyelerdedir. Bu durumun nedenleri arasında kadınlara toplum tarafından uygun görülmüş roller, kadınların eğitim düzeyindeki düşüklük, çocuk, engelli ve yaşlı bakımları imkânlarını yetersizliği ve düşük ücretli işlere uygun görünmeleri gösterilebilmektedir. Buna ek olarak birçok kadın kayıt dışı sektörlerde çalışarak sosyal güvenlik imkânlarından yararlanamamaktadırlar. Bununla beraber Kadınların işgücüne katılımlarını artırmak Türkiye’nin önemli hedeflerinden biri olmuştur. Bu çerçevede KOSGEB kurumunun kadın girişimciler için hayata geçirdiği projeler en güzel örneklerdendir. Bunun yanında da İŞKUR çeşitli programlarla kadınlara mesleki eğitim programlarıyla destek olmaya çalışmaktadır (KSGM- TCUEP, 2008-2013, s. 39).

Türkiye’deki sektörel dağılıma bakıldığında zaman 2005 ve 2017 yılları kıyaslandığında kadın ve erkek meslekleri arasında bir farklılık görülmektedir. Aşağıda istihdam edilenlerin yıllara ve cinsiyete göre iktisadi kolları tablosuyla bu durum anlatılmaya çalışılacaktır.

Tablo.4.İstihdam Edilenlerin Yıllara ve Cinsiyete Göre İktisadi Faaliyet Kolları (2005 ve 2017)

İktisadi Faaliyet Kolları	2005			2017		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	5.154	2.787	2.367	5.464	2.993	2.471
İmalat	3.973	3.164	809	4.969	3.728	1.241
İnşaat	1.107	1.080	28	2.095	2.013	82
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	501	234	268	1.187	336	850
Bilgi ve İletişim	152	122	30	258	197	61
Konaklama ve Yiyecek Hizmetleri	877	777	100	1.523	1.151	372

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler

2005 ve 2017 yılları arasındaki sektörlerin cinsiyete dayalı istihdam rakamlarına bakıldığında; kadın işgücünün 2005 yılında en fazla istihdam gördüğü sektör tarım, ormancılık ve balıkçılık olmakta bu durum 2017 de küçük bir artışla devam etmektedir. Kadın işgücünün en az istihdam edildiği sektör 2005 yılında inşaatken 2017 yılında yerini bilgi ve iletişim sektörüne bırakmıştır. Kadın ve erkek istihdamlarının arasındaki farkın en büyük olduğu sektör de imalat sektörü olmaktadır. Tabloda da görüldüğü gibi erkek işgücü her iki yıl aralığında da bütün sektörlerde kadına oranla daha fazla istihdam alanı görmektedir.

Ulusal istihdam stratejisinde 2013 yılına kadar kadınların kayıt dışı çalışma oranlarının %30'a kadar düşürülmesi hedeflenmektedir. Türkiye'de işgücü piyasalarındaki en büyük yapısal sorunların başında gelen kayıt dışı istihdamla mücadele kapsamında çalışmalar yürütülmektedir. Bu alanda özellikle kadın odaklı yaklaşımlar sergilenmektedir. 2017 yılı itibariyle ülkemizde toplam işveren ya da kendi işinde çalışan kişi sayısı 6.094.000'dir. Bu sayısının 5.159.000'ini erkekler oluştururken, 935.000'i kadınlardan oluşmaktadır. Bu sayılar oransal değerlendirildiğinde toplam sayının sadece %15,3'ü kadınlardan oluşmaktadır (Aile ve Çalışma Bakanlığı, KGSBEP, 2018-2023). Dolayısıyla kadınların geçimlik kadar üretim yaparak, üretim ölçeği noktasında sınırlı sayıda olmaları onları ticarete dezavantajlı konuma düşürmektedir. Ayrıca kadınların ticaret alanlarında aktif olmalarının önünde toplumsal engeller de yer almaktadır. Özellikle gelişmekte olan

lkelerde kronikleşen kadınların erkeklere oranla eğitim seviyelerinin düşük olması, kadın-erkek arasındaki üretkenlik farkını da artırmaktadır. Bu nedenle işverenler her zaman kadın çalışanları ikinci planda tutmaktadırlar. Kadınların hamilelik, doğum süreci ve sonrası dönemlerinde izin almaları nedeniyle de işverenler tarafından üretimden dışlanmaktadırlar. Bununla birlikte toplumsal kurallar çerçevesinde kadına yüklenen sorumluluklar (yemek, temizlik, çocuk bakımı gibi) kadınların sanayi üretimine uyum sağlamasını da engellemektedir (Küçükşen, 2013, s. 25).

Türkiye’de iş hayatındaki ayrımcı faaliyetlerin sona erdirilmesi hem ülke ekonomisine hem de sosyolojik ilerlemeye önemli katkılar sağlayacaktır. Ayrımcı faaliyetlerle mücadelede devletin kadın işçilerin iş alanlarını artırmak için işveren için doğrudan ya da dolaylı olarak teşvik uygulamalarını arttırması, kamu kurumlarında kadın çalışan sayısını artırarak çalışmalarını kayıtlı hale getirmesi, kadınlara üst mevkilerde görevler vererek bu alanlarda öncülük etmesi çok önemli olmaktadır. Ayrıca mesleki eğitim açısından kadınlara yönelik faaliyetlerin arttırılması, kadınların okullaşma oranının arttırılması için çeşitli faaliyetlere ön ayak olunması ve kadınlara siyasal alanlarda önceki yıllara oranla daha fazla yer verilmesi gerekmektedir (Yücel ve ğrekçi, 2016, s. 159).

2.4.2. Türkiye’de Kadın İşgücünün lke Kalkınmasına Etkisi

Kalkınma ve kadın işgücü temeline dayandırılan tartışmalar, kadınların çalışma hayatında istihdam edilmesinin sadece ekonomik yapının özellikleri ile değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet olgusu kapsamında toplumsal kavramlarla da direkt olarak ilişki içinde olduğu noktasında uzlaşmaktadır. Küreselleşmenin de etkisiyle Dünya Bankası, IMF, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlar az gelişmiş ülkelerin kalkınma planlarında oldukça etkili bir şekilde rol oynamaktadır. Bu etkinin sonucunda uluslararası platformlarda da yerini koruyan kadın emeği konusu ayrıca önem kazanmaktadır. Bu doğrultuda bir ülkede kadın bireylerin çalışma hayatına dahil edilmesi sadece o ülkeyi etkilemekle kalmamakta aynı zamanda küreselleşmenin de etkisiyle diğer ülkeleri etkilemektedir (Küçükşen, 2013, s. 66).

OECD Ülkeleri kıyaslandığında Türkiye'deki istihdam oranları düşük kalmaktadır. Kadınların işgücüne katılım oranlarının düşük olması bu durumun ana nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Özellikle bağımlılık hipoteziyle (yüksek bağımlılığın düşük tasarrufa neden olması) paralel olarak işgücüne katılım oranı ve istihdam oranının düşük olmasına sebep olan işgücü piyasaları veya politikalarının tasarruf oranlarını baskılaması beklenmektedir. Türkiye'de genç nüfus ve okula devam eden kişi sayısının fazla olması sebebiyle istihdam oranı düşüktür. Bu nedenle ortalama tüketimin, gelir etkisi kontrol edilerek, yüksek olması beklenmektedir. Mikro veri analizi yapılırken çalışan kadın oranının yüksek olması tasarruflar üzerinde pozitif etkise sahip olduğunu göstermektedir. Kadınların da işgücüne katıldığı hanelerde tasarruf miktarı fazladır. Türkiye'de kadınların çalışma hayatına katılma oranları düşük olduğundan dolayı tasarruflar da kötü etkilenmektedir (Dünya Bankası).

2017 yılından sonra Türkiye OECD ülkeleri arasında işgücüne katılım oranında %58 ile en düşük orana sahip ülke olmuştur. Bu düşük istihdam oranının sebebinin kadın istatistiklerinden kaynaklandığı söylenebilmektedir. Türkiye OECD ülkeleri arasında en düşük kadın istihdamına sahip ülke olmaktadır. %37,6 kadın istihdamına sahip olan Türkiye %64 kadın istihdam oranı ortalamasına sahip OECD ülkelerinin gerisinde kalmaktadır. Türkiye içinde potansiyel olarak bulundurduğu kadın işgücüne yeteri kadar istihdam alanı yaratamamaktadır. Bunun yanında da yükseköğretim mezunu kadınların işsizlik oranı da oldukça yüksek olmaktadır (Ural ve Yücel, 2019, s. 4).

Türkiye'de kadın işgücünün çalışma planına dahil edilmesinin önemi, kalkınma plan ve programlarıyla çeşitli şekillerde sık sık vurgulanmaktadır. Ancak istenilen hedeflere hâlâ ulaşılammıştır. Kadın işgücünün aktif oluşu 1950 yıllarına dayansa bile son yıllarda artış oranları düşük olmakta ve dünya oranlarının tersine Türkiye'de 1950'lerden beri hep düşüş yaşanmaktadır. Bunun en temel nedeni olarak Türkiye'de 1950'lerin sonuna kadar tarım sektörüne bağımlı bir ülke olması iken daha sonra yaşadığı ekonomik değişimler ve buna eşlik eden sosyal dönüşümler gösterilebilmektedir (Karabıyık, 2012, s. 235). Kırdan kente göç

oranlarının artmasıyla tarımda aktif bir şekilde çalışan kadınlar kentlerde kendilerine uygun iş bulamamakta ve çalışma hayatının dışında kalmaktadırlar. Bu nedenle tarım sektöründe belli bir dönem aktifliğini koruyan kadın işgücünün göçler nedeniyle boşa kalması da kadınların çalışma hayatındaki oranlarını düşürmektedir.

Türkiye’de kalkınma planları çerçevesinde Dokuzuncu Kalkınma Planı dahilinde aktif olarak çalışma hayatına katılan kadınların sayısının artırılmasına yönelik politikalar belirlenmiştir. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı, kadınların yeteneklerinin işgücü piyasasına dahil edilmesinin ailelerine daha yüksek oranda ekonomik bağımsızlık sağlamasının yanında, kadın bireylerin özgüvenlerinin ve sosyal saygınlıklarının da artacağını vurgulamaktadır. Dokuzuncu Kalkınma Planı kapsamında kadınların işgücüne katılma hedefinin (%24’lük seviyesinin %29’a yükseltilmesi hedefi) işgücüne dahil olan kadın bireylerin tam zamanlı işlerde çalışmasıyla sağlanacağını bunun da yoksulluğun azaltılmasında %15’lik bir katkıda bulunacağını göstermektedir. Ayrıca daha yüksek kadın işgücüyle istihdam yaratılması, devletin eğitim yatırımlarının da daha olumlu sonuçlar doğurmasını sağlayacaktır. Çünkü eğitilmiş ve istihdama katılan kadınların yeni nesilleri ve hane halkları için olumlu refah arttırıcı etkisi de bulunmaktadır (Dünya Bankası).

Kadın bireylerin kalkınmaya katılmaları aynı zamanda kendi fikirlerini duyurabilmeleri ve kendi hayatlarını ilgilendiren kararlar alabilmeleri anlamına gelmektedir. Aynı zamanda kadınların kalkınma politikalarını ve hedeflerini oluşturma ve gidişatlarını değerlendirmede söz ve karar sahibi olmaları da demektir. Ancak Türkiye’de kadınlar çoğunlukla çalışma hayatına dahil olmadan ve dahil olanların önemli bir kısmı iş bulamayıp işsiz kalarak çalışma hayatından soğumaktadırlar. Diğer taraftan iş bulanlar ise belli sektör ve işlerde çoğunlukla vasıfsız olarak çalıştırılmaktadır. Ayrıca her türlü ayrımcılığa tabi kalarak sosyal güvenlik kapsam ve korumalarından da yararlanamamaktadırlar (Toksöz vd, 2001, s. 7-25).

Erkeklerin aksine kadınlar çalıştıklarında bir işin sorumluluklarını yerine getirmeyi daha fazla ciddiye almakta ve bu konuda kendilerini ispatlama gereği

duymaktadırlar. Çalışan kadınların iş hayatında karşılaştığı sorunları gören diğer kadınlar da çalışmaktan vazgeçmektedirler. Kadınların çalışma hayatına dahil edilmesini teşvik etmek ve kadın işsizliği ile mücadele etmek Birleşmiş Milletlerin Kalkınma Planlarının gerçekleşmesi için büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle kadın bireylere insana yakışır iş imkânlarının sağlanması, kadınların ekonomik durumları kadar ülke ekonomisini de olumlu olarak etkileyecek, ekonomik büyüme ve verimliliği artıracaktır. Aynı zamanda bu durum ülkedeki toplumsal cinsiyet eşitsizliği azaltma açısından önem taşımaktadır (Ural ve Yücel: 2019, s. 7).

2.5. Bölgesel Kalkınmada Kadının Rolü

Kadınlar kendilerini daha özgür hissedebilmek, toplumsal hayata dahil olabilmek, belki de daha güvende olmak için iş hayatına katılmak istemektedirler. Ancak iş hayatında kadınların önemli bir bölümü çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar (Taciz, mobbing, zor çalışma şartları gibi). Bu nedenle kadınlar sadece geçimlik üretim, ev içi üretim ve gönüllü çalışma gibi kayıtlı olmayan işlerde çalışmakta ve bu faaliyetlerle bile ekonomik kalkınmaya ciddi anlamda katkı sağlamaktadırlar. Dolayısıyla bulundukları bölgede de pozitif etki sağlayan kadınların kendilerini güvende hissederek çalışması hem kendi içsel tatminini sağlamakta hem de toplumsal statünün de yükselmesine katkı sağlamaktadır (Göküş vd, 2013, s. 95).

Ekonomide kullanılmayan işgücü kesiminin kullanılması yerel kalkınma için oldukça önemlidir. Bu kesimin gelir getirici ya da arttırıcı uygulamaların daha da verimli hale gelmesi, kredi olanaklarının arttırılmasıyla da ilgilidir. Çünkü ekonomik hayata dahil olmaya çalışan ve aktif olmayan kişilerin yeterli sermayeye sahip olmaması durumunda gelir getirici faaliyetlerde bulunması da olanaksızlaşmaktadır. Bu çerçevede kredi olanaklarının da iyileştirilmesi ülkenin kalkınma potansiyelini olumlu yönde etkilemektedir. Böylelikle kırsal veya kentsel alanda hayatını sürdüren gelir seviyesi düşük kişiler ve özellikle de çalışma yaşamında fazla söz hakkına sahip olmayan kadınların boştaki işgücü durumlarının fiili hale gelmesi, yaşadıkları bölge açısından olumlu etkiler oluşturmaktadır (Can ve Karataş, 2007, s. 253-254).

Kadın girişimciliğinin arttırılmasının; istihdam oluşturmak, bireysel ve toplumsal hayat standartlarını arttırmak gibi ekonomiye ve topluma olumlu etkiler sağlayacağı bilinen bir gerçektir. Bir ülkedeki girişimci kadın sayısının az olması sadece kadın bireylerin ekonomik konumunu değil aynı zamanda ülkenin ekonomik kalkınması için de olumsuz etkiler yaratmaktadır. Kadın girişimcilerin artması, cinsiyet ayrımındaki dengesizliklerin azaltılması, toplum içindeki sosyal rollerin değişerek hane içindeki hayat standartlarının artması, ülkede bireysel iş kurma becerisinin artması, işsizlik ve yoksulluğun azalması konularında aktif rol oynamaktadır. Girişimci kadınların işgücü potansiyellerinin nitelikli işlerde kullanılmaya başlanması, sadece ülke açısından değil, bulundukları bölgeler açısından da oldukça olumlu sonuçlar doğurmaktadır (Mesci vd, 2018, s. 396).

Türkiye’de bölgeler arasındaki eşitsizliklerin ortadan kaldırılabilmesi, kalkınmanın sağlanması, bu nedenle kadınların iş hayatına daha fazla dahil edilmesi, kadın girişimcilerin desteklenmesi konusunda politikalar hayata geçirilmektedir. Yerel kalkınma hedeflerinin bir türlü gerçekleşememe sebebi kadın girişimcilerin ekonomik hayata yeteri kadar dahil edilmemesinden kaynaklanmaktadır. Kadın işgücünün yerel ekonomilerde oynadığı rolün, toplum tarafından ihmal edilmesi kalkınma sürecini yavaşlatmaktadır. Birçok kadın, girişimci olarak ekonomik hayata dahil olmak istemekte ancak yeterli maddi ve manevi desteği göremediği için bu isteğini gerçekleştirememektedir. Türkiye’nin ülke ve bölge ekonomisine katkıda bulunmak ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek için ekonomik değer yaratan kadın girişimcilerin arttırılması ve var olan kadın girişimcilerin desteklenmesi gerekmektedir (Yalman ve Gündoğdu, 2014, s. 41-42).

Türkiye’de son yıllardaki iktisadi büyüme oranlarına rağmen, bölgeler arasında ciddi gelişmişlik farklılıkları hala devam etmektedir. Yoksul bölgeler tarım sektörüyle uğraştığından dolayı tarımdaki verimliliği olumlu etkileyecek adımlar bölgedeki geliri de arttıracaktır. Bölgesel eşitsizliklerin kırsal göçten etkilenmemesi için kırsal alanlardaki altyapılar ve refah seviyesi yükseltilmelidir. Ayrıca merkez-bölge koordinasyonunun da sağlanması gerekmektedir. Bölgelerdeki kadınların eğitim düzeyleri arttırılarak çalışma

hayatına dahil edilmeleri gerekmektedir. Çünkü boşta kalan kadın işgücünün bölge ekonomisine kazandırılması bölgesel eşitsizliklerin giderilmesine yardımcı olmaktadır (Memiş vd, 2007, s. 141-142).

2.5.1. TRC2 Bölgesinde Kadın Profili

TRC2 Bölgesi'ne bakıldığında kadınların diğer bölgelere oranla daha fazla sorun yaşadığı söz konusu olmaktadır. Bunların başında düşük eğitim seviyesi, töreler doğrultusunda gerçekleşen kuma ve berdel olayları, kapasitesinde bulundurduğu işgücünü karşılayacak yeterli istihdam alanının bulunmaması, nitelikli çalışan yetersizliği, bölgenin sosyolojik özelliklerinden biri olan fazla çocuk sahibi olma kültürü gibi durumlar bölge kadını zorlayan en önemli konular olmaktadır. Ayrıca kadına bölge kültür yapısıyla biçilen rollerin tutucu olmasından kaynaklı, kadın, genellikle ev işleri ve çocuk bakımı yaparak hayatını sürdürmektedir. Hane Halkı sayı ortalaması 7 olan bölgede kadın çalışma hayatından soyutlanıp eve kapatılmaktadır. Kadın doğurabildiği kadar çocuk doğurarak ekonomik faaliyetlerde yetersiz kalınca çocuklar küçük yaşlarda sokakta çalışmaya başlamaktadır (Doğan vd, 2011, s. 9).

TRC2 Bölgesi'nde yaşayan kadınların toplumsal vaziyetlerinin ülkenin diğer bölgelerinde yaşayan kadınlara kıyasla geri düzeyde kalması, bölgenin genine işlemiş sosyo-ekonomik problemlerin arka planda küçümsenemeyecek bir rolü bulunduğunu göstermektedir. Bölgede yaşayan kadınların toplumsal konumunun yol açtığı problemlerin çözüme kavuşturulamamasının kısır döngüyü beraberinde getirdiğini ve çözüm üretmek için alınmaya çalışılan önlemlerin etkisiz olduğu sonucu doğmaktadır (Kaya ve Doğan, 2014, s. 105).

Bölgelerarasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması için Bölgesel kalkınma ajansları kurulmuştur. Bölgesel kalkınma ajanslarının faaliyetlerine bakıldığında; Bölge kalkınması için strateji geliştirmek, bölgenin rekabet gücünü artırmak, bölgeye yatırım çekmek, bölgenin fiziki ve beşerî altyapısını geliştirmek, bilgi toplamak ve yaymak, ulusal ve uluslararası fonları yönetmek, bölge çıkarlarını savunmak gibi konularda çalışma yaptığı söylenebilmektedir (Çakmak, 2006, s. 82).

Bu açıdan Karacadağ Kalkınma Ajansı da TRC2 bölgesi için çalışmalar yapmaktadır.

Karacadağ Kalkınma Ajansı'nın Temmuz 2013 yılında yayımlanan 2014-2023 yılı raporuna göre dezavantajlı gruplar arasında değerlendirilen kadınların durumu aşağıdaki gibi açıklanmıştır (Karacadağ kalkınma ajansı);

- Bölgede kadın eğitim durumuna bakıldığında genel okuma yazma oranları Türkiye'nin diğer bölgelerine göre geridedir. Yeteri kadar eğitim göremeyen kız çocukları ilerleyen dönemde başta sağlık olmak üzere pek çok hizmette erişime zorlanmaktadır. Bu konularda erkeklere bağımlı hale gelmektedirler.

- İş hayatındaki duruma bakıldığında da yine aynı şekilde kırdaki ve kentte kadının iş gücüne katılma oranları Türkiye ortalamasından düşüktür. Bölgedeki cinsiyet ayrımlarının temelinde cinsiyet ayrımcılığı, kültürel değerler, kadının çalışmasının hoş karşılanmaması, eğitim yetersizliği gibi sorunlar yatmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.KADININ EKONOMİK KALKINMADAKİ ROLÜ: TRC2 (ŞANLIURFA DİYARBAKIR) BÖLGE ÖRNEĞİ

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle kadın ve kalkınma arasındaki ilişkiye değinen literatür çalışmalarına yer verilmiş olup, buradan hareketle 1999 yılında Helsinki Zirvesi ile kazanılan ‘aday ülke’ statüsü gereği yeni bölgesel sınıflandırmalar ışığında TRC2 Bölgesi’nin Düzey 2 bölgeler arasındaki sıralamaları ele alınmaktadır. Devamında TRC2 bölgesinde kadının nüfus, eğitim, işgücü, işsizlik ve istihdam alanlarındaki konulara yer verilmektedir.

3.1. Kalkınma ve Kadın: Literatür Açısından Bir Bakış

Kalkınma ve kadın ile ilgili teorik ve ampirik yapılmış çalışmalar genel olarak kadının kalkınmadaki rolünün pozitif olduğu yönündedir.

Harris ve Özmete (2000)’e göre ekonomik kalkınma politikasının en temel amacı, artan nüfusa devamlı olarak mal ve hizmet sağlayarak, tüm dünyanın yaşam standardını yükseltmektir.

Palaz (2002)’e göre Türkiye’de cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılabilmesi için bir müdahale şarttır. Toplumda kadın ve erkek eşitliğini sağlamak için gerekli olan hem resmi hem de gayri resmi kuruluşların bu konuda çalışmalar yürütmesi gerekmektedir. Ancak doğru bir şekilde cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmaya yönelik politikalar uygulanırsa Türkiye’de ayrımcılığın sona ermesi mümkün olabilmektedir.

Kayadibi (2003)’e göre bir toplumda en az erkekler kadar kadınlar da eğitilmelidir. Kadınları eğitimden uzak tutan ülkeler ilerleme safhalarında oldukça geri planda kalmaktadırlar. Kalkınmanın gerçekleşebilmesi için en önemli adımlardan biri de kadın eğitimidir. Kadınları eğitenler nesilleri eğitmiş olmaktadır çünkü nesilleri eğitenler kadınlardır.

Kocacık ve Gökkaya (2005)’e göre kadınların iş alanına dahil edilmesi toplam istihdamı artıracak gibi, üretimi de arttırmaktadır. Bu da firmaların kârlılık

paylarının artmasını beraberinde getirecek bir faktör olmaktadır. Kadınlar çalışması için hâlâ yasalarda mevcut olan güçleştirici faktörlerin çıkarılması gerekmekte ve iş alanlarının genişletilmesi, evli ve çocuklu kadınların çalışmasını kolaylaştırıcı planlamaların yapılması ülke açısından da olumlu sonuçları beraberinde getireceği düşünülmektedir.

Butler (2008)'e göre Beauvoir'ın “kadınlar erkeklerin olumsuzudur, eril kimliğin kendisini farklılaştırırken karşısına aldığı eksiktir” sözleriyle cinsiyet, güçlü bir ayrımcılığın görüldüğü temel kategori olmaktadır.

Ersoy (2009)'a göre sosyal yaşam içerisinde hayatını devam ettiren bireyler, hareketlerinde tamamıyla özgür değildir, davranışlarını belirlerken ait oldukları sosyal çevrenin kültürel zihniyetini dikkate almaktadırlar. Genel itibariyle kadın ve erkekler, biyolojik açıdan iki ayrı cinse ayrılırken sosyal çevreye dahil olduklarında, bu yapıdan farklı olarak da sosyal çevrenin kültürüyle şekillendirilmiş gömlekler giymektedirler.

Tutar ve Yetişen (2009)'a göre kadın işgücü ekonomik büyüme ve kalkınmaya muhakkak ki katkı sağlamaktadır. Ancak kadınların kalkınmaya katkı sağlaması için çok eskiden beri süregelen cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu nedenle hem ekonomi hem sosyal ve kültürel hem de siyasi açıdan var olan cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesi kalkınma çabası içerisinde olan ülkelerin hedefi olmalıdır.

Dedeoğlu (2009)'a göre son yıllarda kadın ve erkek eşitliği konusunda gerekli radikal değişimler ortaya çıkmamaktadır. Gerekli türden radikal hareketlerin ortaya çıkabilmesi için makroekonomik sistemin de bu hareketlerin ortaya çıkması ve gelişmesinde elverişli olması gerekmektedir. Küresel ekonomik krizlerin yaşandığı bu çağda olumlu beklentiler içinde olmak mümkün olmasa bile geleceğin bilinçli hamlelerle biçimlendirilebileceği bir ortam sağlanması beklenmektedir.

Erol (2011)'e göre ayrımcılığa dayanan toplumsal iş bölümü avcı ve toplayıcı toplumdan itibaren biçimlendirilmiş bir olgudur. Biyolojik açıdan güçlü olarak

değerlendirilen erkekler avcılık yaparken daha az güçlü olan kadın evde ev işi ve çocuk bakımı gibi görevler üstlenmektedir.

Aslanbumin (2011)'e göre avcılık ve toplayıcılık toplumundan sonra gerek sanayi devrimi öncesi gerekse sonrası yeni bir ekonomik sistem ile beraber cinsiyete dayalı iş bölümü tüm ekonomik uygulamalarda yerini almakta, kadınlar için oluşan önyargı ve kalıplaşmış düşünceler hemen hemen tüm toplumlarda kadınların çalışmasını erkeklere göre daha az gerekli görerek iş dünyasında cinsiyet ayrımını var etmektedir.

Yumuş (2011)'e göre kalkınma planları ve buna bağlı programlar yapılırken, kadınların ekonomik güçlenmesini makroekonomik gayelerden birine dönüştürmek; kadınların iş alanına dahil olmasına gerekli değeri vermek, verileri uygun şekillerde cinsiyetlere göre toplamak, ekonomik ve yapısal biçimleme programları incelemek; toplumsal sorunların temelinde yatan sebepleri toplumsal cinsiyete göre eleştirel analizden geçirmek gerekmektedir. Bu tür veriler kalkınma ve cinsiyete dayalı ayrımın durumunu tespiti için oldukça önem taşımaktadır.

Yaylı (2012)'ye göre kalkınma, ekonomik alanı ciddi anlamda içine alan ancak daha da geniş mana içeren bir kavramdır.

Karabıyık (2012)'a göre kadınların iş hayatına dahil olmalarının düşük seviyelerde olması, hem kadınların potansiyellerini göstermeleri önünde bir engel teşkil etmekte, hem de sosyal kalkınmanın hayata geçirilmesini mümkün kılmamaktadır. Kadınlar toplumun arka sıralarında olmalarına rağmen toplumun ilerlemesinde önemli etkiye sahip konumdadırlar. Toplumda bir kadın ne kadar etkili ve üreticiyse toplum o kadar gelişmiş olacaktır.

Göküş ve arkadaşları (2013)'e göre, küreselleşme süreciyle beraber gelen değişim furyası, ülkeleri bu değişime uyum sağlamak zorunda bırakmakta ve bu konuda bölgelerin önemi artmaktadır. Bölgeler ülkelerin bünyesinde olduğu kadar uluslararası sistemin de bir parçası olduklarından dolayı küresel ölçekteki rekabette yerel kapasite ve birikimin kullanılması gerekmektedir. Ülkelerin temel hedeflerinden biri olan kalkınma ve gelişme için bölgeler arasında ekonomik ve

sosyal açıdan bir denge olması gerekmektedir. Ancak çoğu ülkede ekonomik ve sosyal faaliyetlerin belli merkezlerde toplanması bölgeler arasında gelişmişlik farklarının oluşmasına neden olmaktadır.

Doğan ve Kaya (2014)'e göre kadınların iş hayatına dahil olmaları sürdürülebilir kalkınmanın da önemli bir unsuru olmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadınların iş hayatına düşük düzeyde dahil edilmeleri dikkat çekmekte ve kalkınmanın sağlanmasındaki önemi ortaya çıkarmaktadır. Kadınların iş hayatına daha fazla dahil edilmeleri, kalkınma ve büyüme içinde daha fazla pay kazanmaları ve aile içi konumlarının daha iyi hale gelmesi kalkınmışlığın bir gereği olmaktadır.

Yörük (2016)'a göre kadınlar kendilerini ve kendilerinden sonra gelecek nesilleri özgür, mevcut haklardan faydalanabilen, bilgi ve birikimin farkında olan, refah seviyesi yüksek bireyler yetiştirmesi için en büyük görev kadınlara düşmektedir. Gelecek neslin yetişmesinde büyük etkiye sahip olan kadın, geleceğe yön vermektedir. Türkiye’de sosyal kalkınmanın gerçekleşebilmesi için kadınların sosyal çevre içerisinde, kamusal çevre içerisinde var olan haklarını kullanmaları konusunda karşılaştıkları engelleri aşmaları gerekmektedir.

Gürak (2016) göre geleneksel büyüme teorilerinin yeterli olmadığı durumlarda gelişmekte olan ülkelerin problemlerinin ‘daha somut’ bir perspektifle ele alınması, bu problemlerin çözülmesi için bir iktisadi kavram ve yaklaşım vazgeçilmez olmaktadır. Başka bir anlatımla kalkınma iktisadı için gelişmekte olan ülkelerde “gerçek” problemlerin “gerçekçi” yaklaşımlarla incelenmesi denilebilmektedir.

İşler ve Şentürk (2017)'e göre iktisadi kalkınmanın en önemli belirleyici faktörü insan olmaktadır. Beşerî sermaye olgusu, insan odaklı yapılan yatırımların önemini ortaya koymaktadır. Bu sebeple kalkınmanın birincil amacı, sağlık, eğitim ve gelir kapasitelerinin kadın ve erkek ayrımı olmadan herkese eşit olanaklar şeklinde sunmak ve hayat standartlarını yükseltmektir.

Tunç (2018)'e göre kadınların istihdam alanını etkileyen en önemli faktörlerden biri de makroekonomik kalkınma seviyesidir. Emek piyasasında kadın emeğine olan talep, fiziki çalışma şartları, emek piyasasındaki cinsiyete dayalı ayrışma kadın istihdamını etkilemektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ihracata dayalı ekonomilerin varlığı kadınların istihdam düzeylerini artırmaktadır.

Şaşmaz ve Yayla (2018)'e göre ekonomik kalkınma, ulusal gelirin yükselmesinin yanında toplumsal, kültürel ve kurumsal vb. ilerlemeyi içine alan çok yönlü bir süreci ifade etmekle beraber ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirmiş olan gelişmiş ülkeler genellikle ekonomik büyüme ile ilgilenmekteyken gelişmekte olan ülkeler ekonomik kalkınma üzerine çalışmalar sürdürmektedirler.

Akbaba (2019)'a göre sosyal çevre tarafından geliştirilen cinsiyete dayalı davranış kalıpları; ailede pekiştirilmeye başlanmakta ve kadın ya da erkeğin eğitiminden meslek seçimine kadar hayatları üzerinde etkili olmaktadır. Kadınların erkeklerden ayrıca değerlendirilmesi sahip olduğu biyolojik özelliklerle bağlantılı hale getirilmeye çalışılsa da bunun asıl nedeni toplumsal cinsiyet algıları ve bu algıların kadın ve erkeğe atfettiği sorumluluklardır. Ataerkil toplumun kadına yüklediği sorumluluklar hemen hemen her alanda kadınların karşısına çıkmakta ve kadınları özel yaşama kapatarak iş yaşamına uzak tutmaktadır.

TRC2 Bölgesi düzey 2 bölgeleri arasında az gelişen bir konumda olması nedeniyle kalkınmışlık seviyesi düşük olmakta bu da çözülmesi gereken bir sorun teşkil etmektedir. Bu açıdan da bu bölgenin kalkınma kapasitesi açısından pozitif etkiler barındırması, bölgenin kalkındırılması ve bölgede âtıl durumda olan kadın işgücünün aktif hale getirilmesi ülke açısından da olumlu etki yaratabilmektedir. Bu anlamda çalışmanın gayesi bu duruma dikkat çekmektir.

3.2. Yeni Bölgesel Sınıflandırma

Türkiye 1999 yılı aralık ayında Helsinki Zirvesi'nde Avrupa Birliği'ne "Aday Ülke" olarak kabul edilmiş ve Katılım Ortaklığı Belgesi'ni imzalamıştır. Hemen arkasından aday statüsü için gerekli koşullardan biri olan Ulusal Program hazırlanmıştır. Ulusal Program'ın gereği olarak da 2001 yılında Avrupa Birliği'nin

de direktifleriyle istatistik bölgelerin oluşumu için harekete geçmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı, Devlet İstatistik Enstitüsü, İçişleri Bakanlığı tarafından oluşturulan bir komisyon, yeni bölgelerin sınıflara ayrılması için görevlendirilmiştir. Bunun sonucunda Avrupa Birliği ülkelerindeki gibi 3 seviyeden oluşan bir bölge sistemi kurulmuştur. Buna göre İstatistiki Bölge Sınıflandırılması (İBBS) adı altında Türkiye düzey 1 kapsamında 12, düzey 2 kapsamında 26, düzey 3 kapsamında ise 81 bölgeye ayrılmıştır (Taş, 2006, s. 191).

Aşağıdaki tabloda istatistiki bölge sınıflandırması açık bir biçimde gösterilmektedir.

Tablo.5.Türkiye’de İBBS ya da NUTS’a Göre Sınıflandırılmış Bölgeler

Kod	Düzy 1 (12 Bölge)	Kod	Düzy 2 (26 Bölge)	Düzy 3 (81 İl)
TR1	İstanbul	TR10	İstanbul Alt Bölgesi	İstanbul
TR2	Batı Marmara	TR21	Tekirdağ Alt Bölgesi	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli
		TR22	Balıkesir Alt Bölgesi	Balıkesir, Çanakkale
TR3	Ege	TR31	İzmir Alt Bölgesi	İzmir
		TR32	Aydın Alt Bölgesi	Aydın, Denizli, Muğla
		TR33	Manisa Alt Bölgesi	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak
TR4	Doğu Marmara	TR41	Bursa Alt Bölgesi	Bursa, Eskişehir, Bilecik
		TR42	Kocaeli Alt Bölgesi	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
TR5	Batı Anadolu	TR51	Ankara Alt Bölgesi	Ankara
		TR52	Konya Alt Bölgesi	Konya, Karaman
TR6	Akdeniz	TR61	Antalya Alt Bölgesi	Antalya, Isparta, Burdur
		TR62	Adana Alt Bölgesi	Adana, Mersin
		TR63	Hatay Alt Bölgesi	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
TR7	Orta Anadolu	TR71	Kırıkkale Alt Bölgesi	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
		TR72	Kayseri Alt Bölgesi	Kayseri, Sivas, Yozgat
TR8	Batı Karadeniz	TR81	Zonguldak Alt Bölgesi	Zonguldak, Karabük, Bartın
		TR82	Kastamonu Alt Bölgesi	Kastamonu, Çankırı, Sinop
		TR83	Samsun Alt Bölgesi	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
TR9	Doğu Karadeniz	TR90	Trabzon Alt Bölgesi	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane

TRA	Kuzeydoğu Anadolu	TRA1	Erzurum Alt Bölgesi	Erzurum, Erzincan, Bayburt
		TRA2	Ağrı Alt Bölgesi	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
TRB	Ortadoğu Anadolu	TRB1	Malatya Alt Bölgesi	Malatya, Elâzığ, Bingöl, Tunceli
		TRB2	Van Alt Bölgesi	Van, Muş, Bitlis, Hakkâri
TRC	Güneydoğu Anadolu	TRC1	Gaziantep Alt Bölgesi	Gaziantep, Adıyaman, Kilis
		TRC2	Şanlıurfa Alt Bölgesi	Şanlıurfa, Diyarbakır
		TRC3	Mardin Alt Bölgesi	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt

Kaynak: Şengül vd. 2013, s. 78.

İBBS (NUTS) sınıflandırılması yapılırken 3 kriter dikkate alınmaktadır. Birinci dikkate alınması gereken kriter, ülkelerin daha önce yapmış olduğu bölge sınıflandırmasıdır. İkinci dikkate alınması gereken kriter, aynı potansiyele sahip alanların bir araya getirilerek sınıflandırılma yapılmasıdır. Üçüncü kriter ise, nüfustur. Düzey 2 bölgeleri Avrupa Birliği'nden en çok yardım alacak olan birimler olarak değerlendirilmiştir. Bu yüzden düzey 2 bölgeleri oluşturulurken benzer sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve coğrafi özellikler dikkate alınarak sınıflandırma yapılmıştır (Şengül vd, 2013: 77).

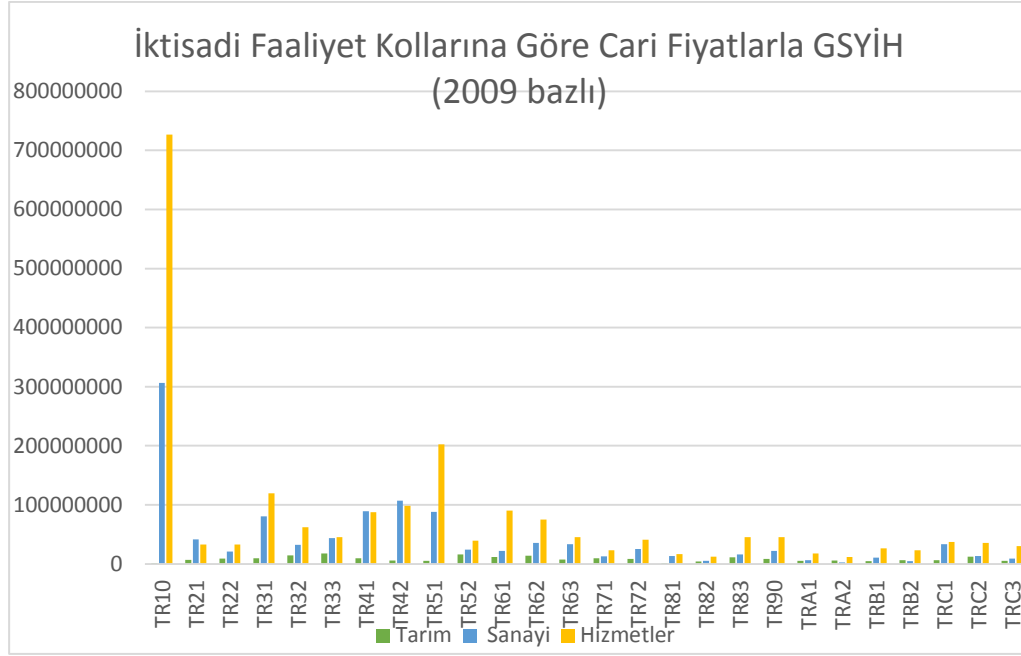
3.3. TRC2 Bölgesinin Düzey Bölgeleri Arasındaki Yeri

TRC2 Bölgesi İktisadi Bölge Birimleri Sınıflandırılmasına göre kişi başına GSYİH, istihdam, iş kayıtlarına göre girişim, yüksekokul ve fakülte mezunları, hastane ve kültür faaliyetlerine göre sıralamasına değinilmesi gerekmektedir. Bu başlık altında aşağıda belirtilen konulardaki sıralama grafikler yardımıyla açıklanmaktadır.

3.3.1. Düzey 2 Bölgeleri Kişi Başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

Sıralaması ve TRC2 Bölgesinin Bu Sıralamadaki Yeri

Aşağıda gösterilen grafikte düzey 2 bölgelerinin 2018 iktisadi faaliyet kollarına göre cari fiyatlarla GSYİH verileri 2009 verileri baz alınarak gösterilmektedir.

Grafik.1. Düzey 2 Bölgeleri Kişi Başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Sıralaması

Kaynak: Bölgesel İstatistikler, TÜİK

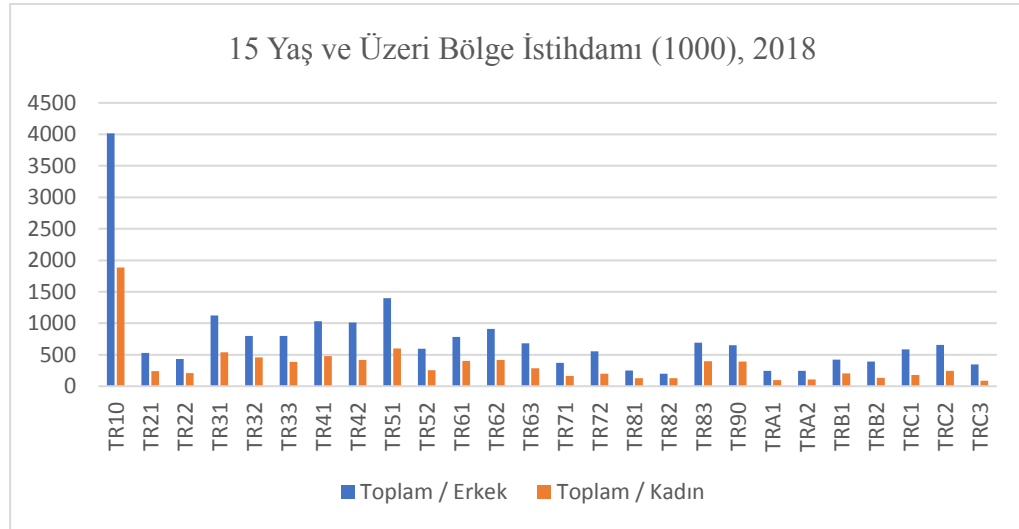
Grafikte görüldüğü üzere iktisadi faaliyet kollarından olan hizmette, en yüksek sütuna sahip olan düzey 2 bölgelerinden TR10 bölgesinde yer alan İstanbul ilk sırayı almaktadır. İkinci sırayı ise TR10 bölgesini hizmet kolundan takip eden düzey 2 bölgeleri arasından TR51 bölgesi olan Ankara almaktayken, hizmet kolundan üçüncü sırayı TR31 bölgesini oluşturan İzmir almaktadır. TRC2 Bölgesi'ni oluşturan Diyarbakır-Şanlıurfa ise hizmet kolundan 26 düzey 2 bölgesi arasından 16. Sırada yer almaktadır. İktisadi faaliyet kollarından bir diğerini alan tarımda ise ilk üç sıralamadan ilkinin düzey 2 bölgeleri arasında TR33 Bölgesi'ni kapsayan Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak illeri almaktadır. Tarımdaki ikinci sırayı ise düzey 2 bölgeleri arasından TR52 Bölgesi'ni oluşturan Konya, Karaman illeri almaktayken, üçüncü sırayı ise düzey 2 bölgeleri arasında yer alan TR32 Bölgesi'ni oluşturan Aydın, Denizli, Muğla illeri almaktadır. TRC2 Bölgesini oluşturan Diyarbakır-Şanlıurfa illeri ise Tarımda 26 bölgeden oluşan düzey 2 bölgeleri arasından 5. sırada yer almaktadır. İktisadi faaliyet kollarından bir diğeri olan sanayi kolunda ise ilk üç sıralamada hizmet kolunda olduğu gibi düzey 2 bölgelerinden TR10 bölgesini oluşturan İstanbul ili birinci sırada yer alırken onu sanayi kolundan

takip eden ve ikinci sırayı alan düzey 2 bölgelerinden TR42 Bölgesi'ni kapsayan Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova illeri almaktadır. Sanayi kolundan üçüncü sırayı ise düzey 2 bölgelerinden TR41 Bölgesi'ni oluşturan Bursa, Eskişehir, Bilecik almaktadır. Düzey 2 bölgelerinden TRC2 Bölgesini oluşturan Diyarbakır-Şanlıurfa Bölgesi ise iktisadi faaliyet kollarından sanayi kolunda 26 düzey 2 bölgesi arasında 19. sırada yer almaktadır.

TRC2 Bölgesine yönelik en önemli kalkınma planı GAP ile gerçekleşmiştir. TRC2 Bölgesi yatırım teşvik kapsamında sınıflandırılan sıralamanın 6. seviyesinde bulunmakla beraber; bölge illerinden Diyarbakır hizmet sektörüyle öne çıkarken, Bölgenin diğer ili olan Şanlıurfa tarım sektörüyle öne çıkmaktadır. TRC2 Bölgesi geniş tarım topraklarına sahip, tarla bitkilerinin yetiştiği en verimli alanlarda ilk sıralarda yer almaktadır. Bölge hayvansal üretim potansiyeli olarak oldukça güçlü görünse de bu alanda potansiyeliyle doğru orantılı bir verimlilik gösterememektedir. Bölge kültür turizmi açısından oldukça önemli bir konumda yer almaktadır. Kapsamında bulundurduğu Dicle Üniversitesi ve Harran Üniversitesi bölgenin eğitim gereksinimini karşılamaktadır (Seki ve Arslan, 2018, s. 48-49).

3.3.2. Düzey 2 Bölgeleri İstihdam Sıralaması ve TRC2 Bölgesinin Bu Sıralamadaki Yeri

Aşağıda yer alan grafikte düzey 2 bölgelerinin 2018 yılına ait 15 yaş ve üzeri istihdam verileri yer almaktadır.

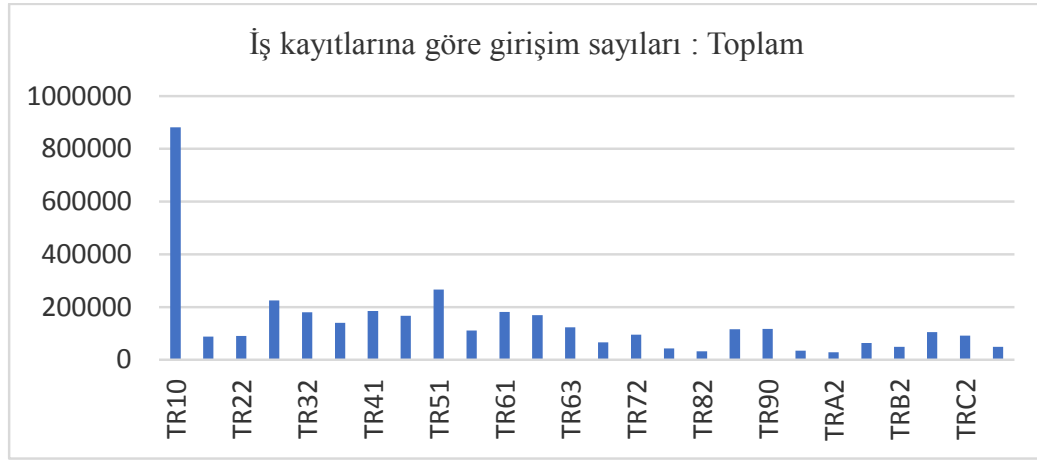
Grafik.2. Düzey 2 Bölgeleri İstihdam Sıralaması

Kaynak: Bölgesel İstatistik Verileri, TÜİK.

Grafikteki genel duruma bakıldığında, toplam erkek istihdamının düzey 2 bölgelerinin hepsinde toplam kadın istihdamından fazla olduğu hemen göze çarpmaktadır. Bölgeler arasındaki istihdam sıralamasında ilk üçe giren bölgelere bakılacak olursa ilk sırayı TR10 Bölgesini oluşturan İstanbul almaktayken, ikinci sıralamayı TR51 bölgesini oluşturan Ankara takip etmekte, hemen arkasından TR31 bölgesini oluşturan İzmir 3. sıraya yerleşmektedir. TRC2 Bölgesini oluşturan Diyarbakır-Şanlıurfa bölgesi ise kadın ve erkek toplam istihdamda 26 düzey 2 bölgesi arasında 13. sırada yer almaktadır. Kadın ve erkek istihdamı arasındaki farkın en az olduğu bölgelere bakıldığında ise, ilk sırayı TR82 düzey 2 bölgesini oluşturan Kastamonu, Çankırı, Sinop almaktadır. İkinci sırayı TR81 Bölgesini oluşturan Zonguldak, Karabük, Bartın almaktayken, TRA2 Bölgesini oluşturan Ağrı, Kars, Ardahan, Iğdır sıralamayı takip etmektedir. TRC2 Bölgesi olan Diyarbakır-Şanlıurfa ise kadın erkek istihdamının arasındaki farkın en az olduğu sıralamada 26 düzey 2 bölgesi arasında 20. Sırayı alarak oldukça geride kalmaktadır.

3.3.2. Düzey 2 Bölgeleri İş Kayıtlarına Göre Girişim Sıralaması ve TRC2 Bölgesinin Bu Sıralamadaki Yeri

Aşağıda yer alan grafikte düzey 2 bölgeleri iş kayıtlarına göre 2017 yılı toplam girişim verileri yer almaktadır.

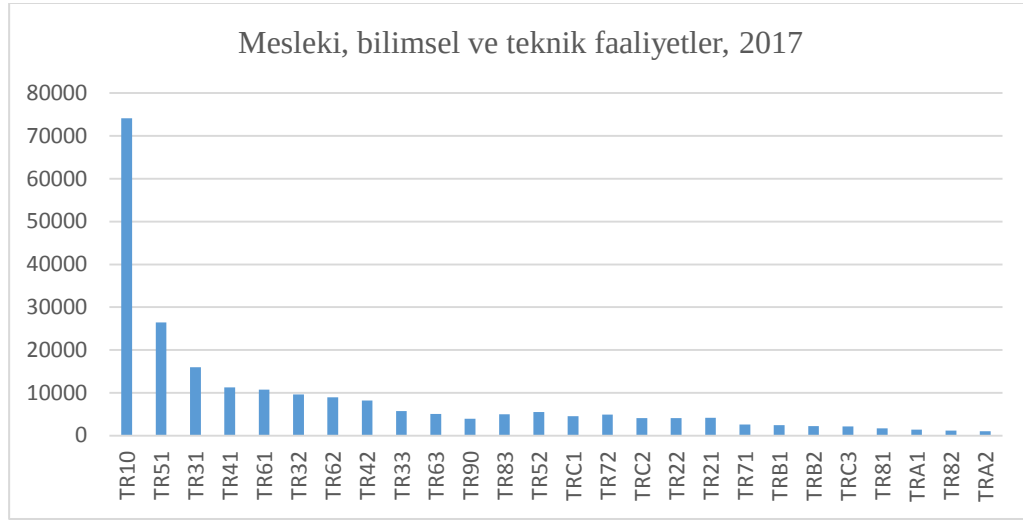
Grafik.3. Düzey 2 Bölgeleri İş Kayıtlarına Göre Girişim Sıralaması (2017)

Kaynak: Bölgesel İstatistikler, TÜİK.

Grafikteki 2017 yılında iş kayıtlarına göre toplam girişim verileri göz önüne alınarak bölgelerarası değerlendirme yapılacak olursa, ilk üç sıralamanın ilkinin TR10 Bölgesini oluşturan İstanbul 882489 girişim sayısı ile almaktadır. İkinci sırayı ise TR51 Bölgesini oluşturan Ankara 266214 sayısı ile almaktadır, üçüncü sırayı TR31 Bölgesini oluşturan İzmir 224510 sayısı ile almaktadır. TRC2 Bölgesini oluşturan Diyarbakır-Şanlıurfa ise düzey 2 bölgeleri arasında 91475 sayı ile 16. Sıraya girmektedir (TÜİK).

Aşağıda yer alan bir diğer grafikte de düzey 2 bölgelerinin 2017 yılına ait mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetlerinin durumu ele alınmaktadır.

Grafik.4. Düzey 2 Bölgeleri Mesleki Bilimsel ve Teknik Faaliyetleri Sıralaması (2017)

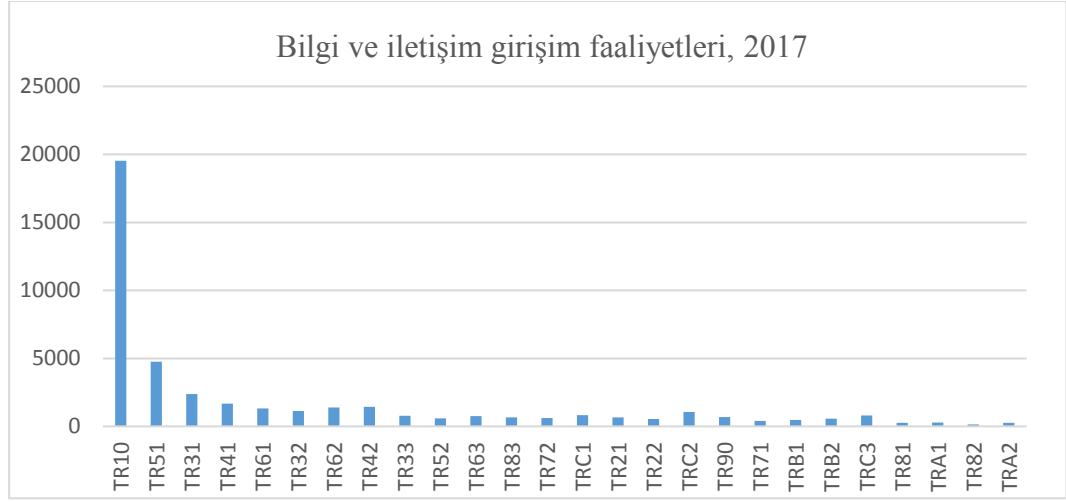

Kaynak: Bölgesel İstatistikler, TÜİK.

Yukarıdaki grafikte de görüldüğü üzere 2017 yılında mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetlerinin en yoğun olduğu bölgelerden ilk üç sıralamaya girenlerin ilki TR10 Düzey 2 Bölgesini oluşturan İstanbul olmaktadır. İkinci sıraya yerleşen düzey 2 bölgesi ise TR51 Bölgesini oluşturan Ankara olmaktadır, üçüncü sırada TR31 Bölgesini oluşturan İzmir yer almaktadır. TRC2 Bölgesini oluşturan Diyarbakır-Şanlıurfa ise mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetlerdeki girişim sıralamasında düzey 2 bölgeleri arasında 17. sırayı oluşturmaktadır.

Aşağıda yer alan bir diğer grafikte ise 2017 yılında düzey 2 bölgeleri bilgi ve iletişim girişimlerinin verileri yer almaktadır.

Grafik.5.Düzey 2 Bölgeleri Bilgi ve İletişim Girişim Faaliyetleri Sıralaması (2017)

Kaynak: Bölgesel İstatistikler, TÜİK.

Bilgi ve İletişim girişimleri faaliyetleri grafiğine bakıldığında bu alanda en çok girişim yaşanan üç bölgeden ilk sıraya yine TR10 Bölgesini oluşturan İstanbul girmektedir ve yine onu TR51 Bölgesini oluşturan Ankara ve TR31 Bölgesini oluşturan İzmir takip etmektedir. TRC2 Bölgesini oluşturan Diyarbakır-Şanlıurfa ise bilgi ve iletişim girişimleri açısından düzey 2 bölgeleri olan 26 bölge arasından 9. sırada yer almaktadır.

Aşağıdaki grafikte ise insan sağlığı ve sosyal hizmet kapsamında 2017 yılında yapılan düzey 2 bölgeleri girişim verileri yer almaktadır.

Grafik.6.Düzey 2 Bölgeleri İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri Sıralaması (2017)

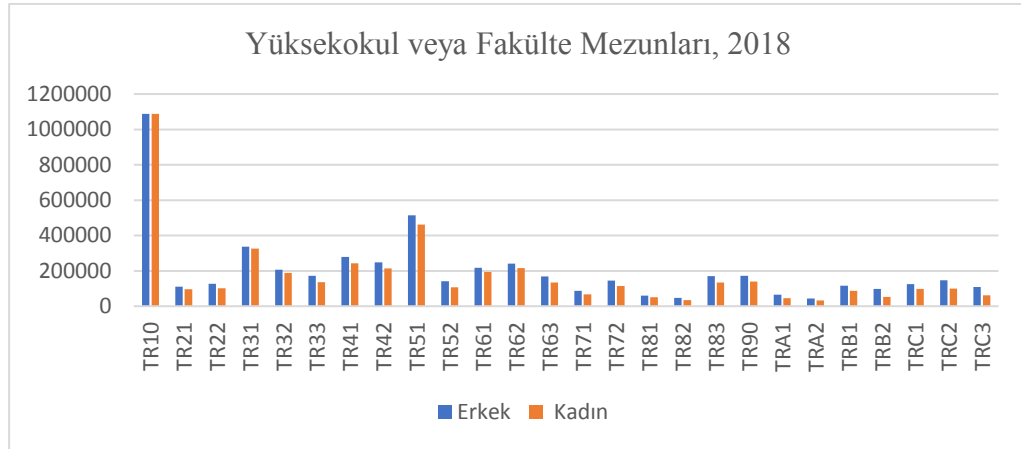

Kaynak: Bölgesel İstatistikler, TÜİK.

Yukarıdaki grafikte insan sağlığı ve sosyal faaliyetler adı altında düzey 2 bölgelerinde 2017 yılında yapılan girişim faaliyetleri değerlendirildiğinde ilk üçe giren sıralamada Türkiye'nin gelişmiş nitelikteki üç düzey 2 bölgesi yer almaktadır. TR10 bölgesini oluşturan İstanbul birinci sırayı, TR51 bölgesini oluşturan Ankara ikinci sırayı ve TR31 Bölgesini oluşturan İzmir üçüncü sırayı almaktadır. TRC2 Bölgesini oluşturan Diyarbakır-Şanlıurfa ise 26 düzey 2 bölgesi arasından 12. sırada yer almaktadır.

3.3.4. Düzey 2 Bölgeleri Yüksekokul ve Fakülte Mezunları Sıralaması ve TRC2 Bölgesinin Bu Sıralamadaki Yeri

Aşağıdaki grafikte düzey 2 bölgelerinde 2018 yılına ait yüksekokul veya fakülte mezunu toplam kadın ve erkek nüfusu verileri yer almaktadır.

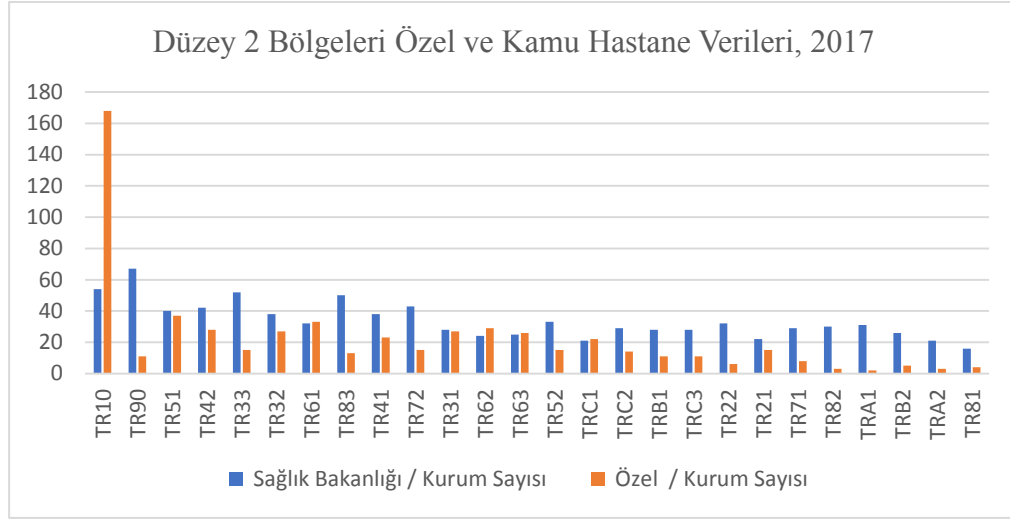
Grafik.7. Düzey 2 Bölgeleri Yüksekokul ve Fakülte Mezunları Sıralaması (2018)

Kaynak: Bölgesel İstatistikler, TÜİK.

Grafikteki genel duruma bakıldığında yüksekokul veya fakülte mezunlarının en fazla olduğu bölgeler yine Türkiye'nin en gelişmiş 3 bölgesi olarak nitelendirilen bölgeler olmaktadır. İlk sırayı yine TR10 bölgesini oluşturan İstanbul almaktadır. İkinci sırayı TR51 bölgesini oluşturan Ankara bölgesi almaktayken, üçüncü sırayı TR31 bölgesini oluşturan İzmir almaktadır. TRC2 bölgesi ise 26 düzey 2 bölgesi arasından 15. Sırada yer almaktadır. Yüksekokul veya fakülte mezunlarını oluşturan kadın ve erkek verileri arasında farkın en az olduğu bölgelere bakmak gerekirse de farkın en az olduğu düzey 2 bölgesi TR10 bölgesini oluşturan İstanbul olmaktadır. Hemen arkasından onu TR81 Bölgesini oluşturan Zonguldak, Karabük, Bartın ve TR31 bölgesi olan İzmir takip etmektedir. TRC2 Bölgesini oluşturan Diyarbakır-Şanlıurfa ise farkın en az olduğu bölge sıralamasında 26 düzey 2 bölgesi arasından 24. sırayı almaktadır.

3.3.5. Düzey 2 Bölgeleri Hastane Verileri Sıralaması ve TRC2 Bölgesinin Bu Sıralamadaki Yeri

Aşağıdaki grafikte düzey 2 bölgelerinin sahip olduğu özel ve kamu hastanelerinin 2017 verileri yer almaktadır.

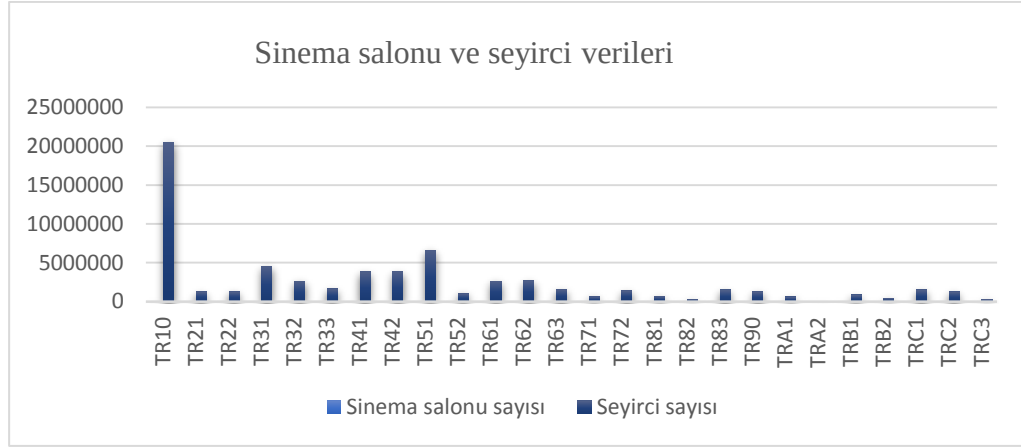
Grafik.8. Düzey 2 Bölgeleri Hastane Verileri Sıralaması (2017)

Kaynak: Bölgesel İstatistikler, TÜİK.

Grafiğe bakıldığında özel ve kamu hastanelerinin verileri düzey 2 bölgeleri açısından incelenebilmektedir. Özel ve kamu hastanelerinin verilerinin ayrı ayrı gösterildiği grafikte toplam hastane sayısı ile ilk üç sıranın ilkinin TR10 Bölgesini oluşturan İstanbul almaktadır. TR10 bölgesi bünyesinde 54 kamu hastanesi ve 168 özel hastane olmak üzere toplamda 222 hastane bulundurmaktadır. İkinci sırayı ise TR90 Düzey 2 Bölgesini oluşturan Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane bünyesinde 67 kamu ve 11 özel hastane olmak üzere toplamda 78 hastane bulundurarak almaktadır. Üçüncü sırayı ise TR51 Bölgesini oluşturan ve bünyesinde 40 kamu ve 37 özel hastane olmak üzere toplamda 77 hastane bulundurarak almaktadır. TRC2 Bölgesi ise bünyesinde 29 kamu hastanesi ve 14 özel hastane olmak üzere toplamda 43 hastane bulundurarak en fazla hastaneye sahip bölgeler arasında 26 Düzey 2 bölgesi içinde 16. sırada yer almaktadır (TÜİK).

3.3.6. Düzey 2 Bölgeleri Kültür Faaliyetleri Sıralaması ve TRC2 Bölgesinin Bu Sıralamadaki Yeri

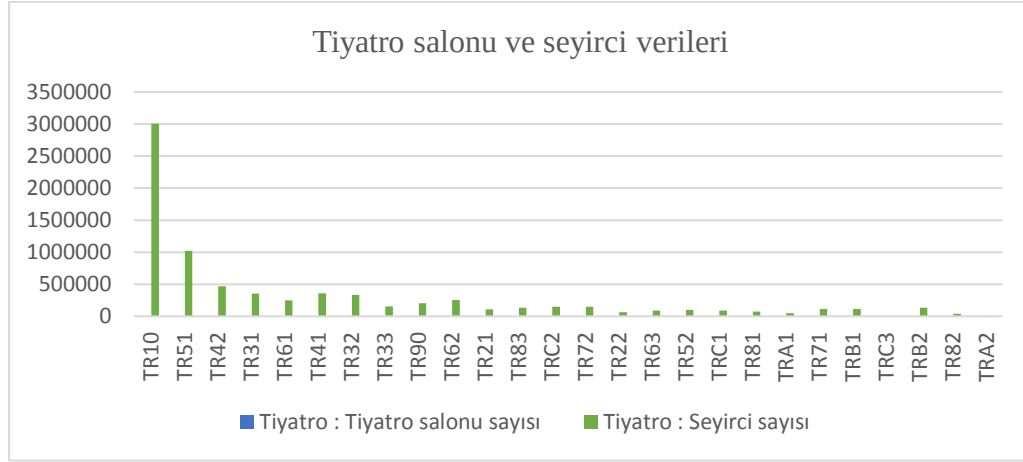
Aşağıda yer alan grafikte düzey 2 bölgelerinde 2018 yılında yer alan sinema salonları ve izleyici verileri ele alınmıştır.

Grafik.9.Düzey 2 Bölgeleri Sinema Salonu ve Seyirci Sayısı Sıralaması

Kaynak: Bölgesel İstatistikler, TÜİK.

Yukarıdaki grafikte düzey 2 olarak sınıflandırılan bölgelerdeki sinema salonları ve sinema izleyici verileri yer almaktadır. İlk sırayı TR10 bölgesini oluşturan İstanbul 901 sinema salonu ve 20509072 izleyici ile almaktadır. İkinci sırayı TR51 bölgesini oluşturan Ankara 227 sinema salonu ve 6587877 izleyici ile almaktayken, üçüncü sırayı TR42 bölgesini oluşturan Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova 168 sinema salonu ve 3834763 izleyici ile almaktadır. TRC2 Bölgesini oluşturan Diyarbakır-Şanlıurfa ise 77 sinema salonu ve 1245074 izleyici ile düzey 2 bölgeleri arasında 13. sırada yer almaktadır (TÜİK).

Aşağıda yer alan grafikte düzey 2 bölgelerinde 2018 yılında yer alan tiyatro salonları ve izleyici verileri ele alınmıştır.

Grafik.10.Düzy 2 Bölgeleri Tiyatro Salonu ve Seyirci Sayısı Sıralaması

Kaynak: Bölgesel İstatistikler, TÜİK.

Yukarıdaki grafikte düzey 2 olarak sınıflandırılan bölgelerdeki tiyatro salonları ve sinema izleyici verileri yer almaktadır. İlk sırayı, TR10 Bölgesini oluşturan İstanbul 211 tiyatro salonu ve 3003641 izleyici almaktadır. İkinci sırayı TR51 bölgesini oluşturan Ankara 61 tiyatro salonu ve 1023052 izleyici ile almaktayken, üçüncü sırayı, TR42 Bölgesini oluşturan Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova 35 tiyatro salonu ve 468623 izleyici ile almaktadır. TRC2 Bölgesi ise 12 tiyatro salonu ve 150835 izleyicisiyle 13. sırada yer almaktadır (TÜİK).

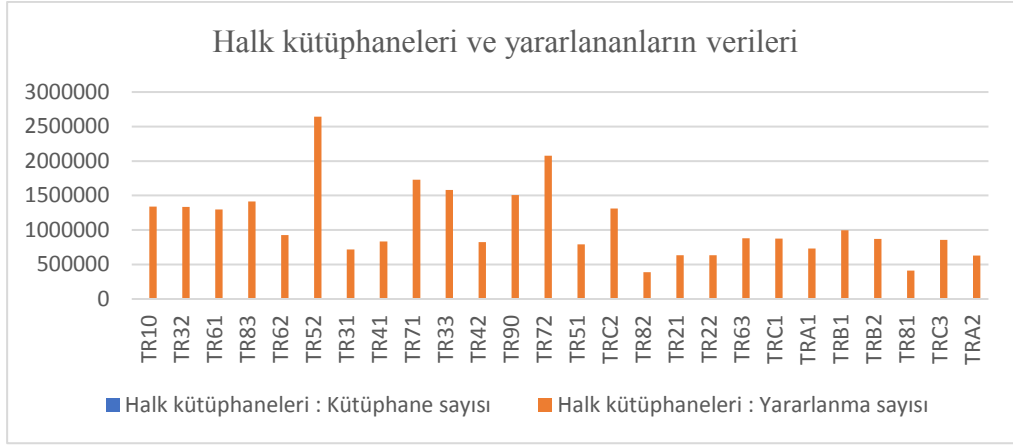
Aşağıda yer alan grafikte düzey 2 bölgelerinde bulunan 2018 yılı Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı müzeler, eser ve ziyaretçi sayıları yer almaktadır.

Grafik.11. Düzey 2 Bölgeleri Müze ve Ziyaretçi Sayısı Sıralaması

Kaynak: Bölgesel İstatistikler, TÜİK.

Yukarıdaki grafikte düzey 2 olarak sınıflandırılan bölgelerdeki Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı müzeler, eser ve ziyaretçi sayıları yer almaktadır. Buna göre ilk sıralamayı yine TR10 bölgesini oluşturan İstanbul 17 müze ve 7387680 ziyaretçi ile almıştır. İkinci sıralama için de en fazla müze sahibi bölge baz alınırsa TR32 bölgesini oluşturan Aydın, Denizli, Muğla 16 müze ve 3333476 ziyaretçi ile almaktadır. Üçüncü sırayı ise TR61 bölgesini oluşturan Antalya, Isparta, Burdur 15 müze ve 2844606 ziyaretçi ile almaktadır. Ayrıca TR71 bölgesini oluşturan Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir bölgesi de 9 müzeye sahip olmasına rağmen en fazla ziyaretçi sıralamasında 3602328 sayıyla ikinci sırada sayılabilmektedir. TRC2 bölgesini oluşturan Diyarbakır-Şanlıurfa ise 6 müze ile 475266 ziyaretçi ile 15. sırada yer almaktadır (TÜİK).

Aşağıda yer alan grafikte düzey 2 bölgelerinde bulunan 2018 yılı halk kütüphaneleri ve yararlananların sayıları yer almaktadır.

Grafik.12.Düzey 2 Bölgeleri Halk Kütüphaneleri ve Ziyaretçi Sayısı Sıralaması

Kaynak: Bölgesel İstatistikler, TÜİK.

Yukarıda yer alan grafikte düzey 2 bölgelerinde bulunan 2018 yılı halk kütüphaneleri ve onlardan yararlanan sayıları verilmektedir. Buna göre ilk sırayı, TR90 bölgesini oluşturan Trabzon, Ordu, Rize, Artvin, Giresun, Gümüşhane 91 halk kütüphanesi ve 1507578 yararlanan sayısı ile almaktadır. İkinci sırada ise, TR71 bölgesini oluşturan Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir 85 halk kütüphanesi ve 1728616 yararlanan sayısı ile almaktadır. Üçüncü sırayı da TR33 Bölgesini oluşturan Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak 68 halk kütüphanesi ve 1581842 yararlanan sayısı ile almaktadır. TRC2 Bölgesini oluşturan Diyarbakır-Şanlıurfa ise 28 halk kütüphanesi ve 1313333 yararlanan sayısı ile 22. sırada yer almaktadır (TÜİK).

3.4. TRC2 Bölgesi Kapsamında Diğer Etkenler ve Kadın

3.4.1. TRC2 Bölgesinde Nüfus ve Kadın

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde TRC2 Bölgesi olarak adlandırılan Diyarbakır-Şanlıurfa illerini kapsayan alan toplamda 34.540 km karelik yüzölçümü ile Türkiye'nin %4,4'ünü oluşturmaktadır. 3.354.242 kişiden oluşan nüfus ile ülke nüfusunun %4,44'ünü oluşturan bölgenin yıllık nüfus artış hızı binde 20.2 oranındadır. Bu verilerle bölge ülkenin Düzey 2'de yer alan 2. Bölgesidir (TÜİK).

Düzey 2 Bölgeleri arasında en fazla göç veren 7. Bölge olmasına rağmen aynı zamanda göç alan bir yapıya sahiptir. Göçlerin yönü İstanbul, Adana, Mersin, Gaziantep, Mardin, Antalya gibi illere doğrudur.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde süregelen nüfus hareketlerinin büyük seviyede aile içinden birine bağımlı olarak meydana geldiği, belli amaçlarla sınırlı olduğu görülmektedir. Bölgeden gerçekleşen hane halkından birine bağımlı olarak gerçekleşen göçün seviyesi tüm beşerî hareketlilik içinde %45 gibi yüksek bir oranla karşılık bulmaktadır. Terör olaylarından önce bölgedeki insanlar ekonomik sıkıntılar ve istihdam yetersizliğinden dolayı genellikle göç gerçekleştirirken günümüzdeki göçün nedenleri arasında otorite boşluğunun yol açtığı güvensizlik ortamının etkili olduğu söylenmektedir. Yaşanan terör olayları kapsamında çıkan çatışmalarda arada kalan insanların çoğu çözümü orayı terk etmekte bulmuştur (Çoban, 2015, s.331-333).

Aşağıdaki tabloda Diyarbakır, Şanlıurfa ve genel olarak TRC2 bölgesinin nüfusu 2012'den 2018 yılına kadar cinsiyet dağılımıyla birlikte verilmiştir.

Tablo.6. TRC2 Bölgesi İllere ve Cinsiyete Göre Nüfus Dağılımı (2012-2018)

Yıl	Diyarbakır İli Kadın Nüfusu	Diyarbakır İli Erkek Nüfusu	Diyarbakır İli Toplam Nüfus	Şanlıurfa İli Kadın Nüfusu	Şanlıurfa İli Erkek Nüfusu	Şanlıurfa İli Toplam Nüfus	TRC2 Bölgesi Kadın Nüfusu	TRC2 Bölgesi Erkek Nüfusu	TRC2 Bölgesi Toplam Nüfus
2018	856928	875468	1732396	1009090	1026719	2035809	1866018	1902187	3768205
2017	842831	857070	1699901	986454	999299	1985753	1829285	1856369	3685654
2016	829108	844011	1673119	963689	976938	1940627	1792797	1820949	3613746
2015	819842	834354	1654196	941827	950493	1892320	1761669	1784847	3546516
2014	810915	824133	1635048	919964	925703	1845667	1730879	1749836	3480715
2013	797646	809791	1607437	900112	901868	1801980	1697758	1711659	3409417
2012	787215	804952	1592167	880554	881521	1762075	1667769	1686473	3354242

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler.

Tabloya bakıldığında 2012'den 2018 yılına kadar hem Diyarbakır'da hem de Şanlıurfa'da nüfusta düzenli bir artış devam etmektedir. 2012'de toplam nüfusu 1592167 olan Diyarbakır'da kesintisiz bir şekilde nüfus artmaya devam etmiş ve 2018'de 1732396'ya ulaşmıştır. Diyarbakır'a nazaran Şanlıurfa'nın nüfusu daha fazladır. 2012'de 1762075 nüfusu olan Şanlıurfa'da bu sayı 2018'de 2035809'e ulaşmıştır. Her iki şehirde de kadın ve erkek nüfusu oranları arasında çok büyük

uçurumlar bulunmadığı söylenebilir, fakat her iki şehirde de her yıl kadın nüfusu erkek nüfusuna göre daha düşük sayıda kalmıştır. TRC2 bölgesi olarak toplam nüfusun sayısı ifade edilirse, 2012’de 3354242 olan nüfus 2018’de 3768205’e ulaşmıştır.

3.4.2. TRC2 Bölgesinde Eğitim ve Kadın

Eğitim durumu, ulusal ve uluslararası çaptaki gelişmişlik göstergelerinde başta gelen noktalardan birisidir. İktisadi gereksinimlerde olduğu gibi sosyal gereksinimlerin giderilmesinde de önemli bir role sahiptir. Zira ihtiyaç duyulan nitelikli işgücünün oluşmasına, kalkınma amaçlarına uygun şekillenen taleplerle uyumlu yeteneklerin ve bilgilerin kazandırılmasına, bireylerin istihdam için gerekli becerilerle donatılmasına, daha olgun siyasal seçimlerin oluşmasına büyük ölçüde katkıda bulunur. Aynı zamanda nüfusun eğitimle buluşması işsizlik sorununda bir iyileşmeye sebep olmaktadır. TRC2 bölgesinin eğitim düzeyi düşünüldüğünde Türkiye’nin genel ortalamasından oldukça aşağı kaldığı görülmektedir (Delil, 2010, s. 4)

Farklı ülkelerden edinilen pek çok tecrübe, eğitim seviyesi nispeten daha düşük olan bireylerin iş bulamama ya da işsiz kalma olasılığının daha eğitimli bireylerin işsiz kalma olasılığından daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Bireylerdeki eğitim durumu olumlu bir gelişme gösterdikçe işsizlik sorununda da olumlu bir gelişme yaşanmaktadır. Bu açıdan eğitim durumu işsizlik tehlikesi karşısında bir ehemmiyete sahiptir (Kavak, 1997, s. 24).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ile yakın zamanda yer alan ‘insani yoksulluk’ tanımı, yalnızca sağlık, beslenme gibi alanlardaki eksiklikleri değil, aynı zamanda eğitimdeki eksiklikleri de kapsamaktadır. Bu bağlamda eğitim eksikliği temel bir eksikliktir. Okuma yazma bilmeyen kesimlerin bu bakımdan insani yoksulluğu belli ölçüde yaşadıkları söylenebilir. TRC2 bölgesi de eğitim açısından önemli eksiklikler barındırmaktadır. İllerde eğitim için istenen düzeyde bir yatırım bulunmamaktadır. Eğitimde kadınlar ve erkekler arasında bir eşitlik bulunmamaktadır. Eğitim sürecinin daha uzun vadede var olması yerine okulun erkenden terk edilmesi olgusuna çokça rastlanmaktadır. Burada özellikle yoksul

kesim içerisindeki genç nüfus nispeten daha büyük bir tesir altındadır (Karacadağ Kalkınma Ajansı).

Aşağıdaki tablolarda TRC2 bölgesinin 2012-2018 yılları arasındaki okuma yazma düzeyi cinsiyet dağılımıyla birlikte sayısal ve oransal olarak verilmiştir.

Tablo.7. TRC2 Bölgesi Cinsiyete Göre Okuma Yazma Bilmeyen Oranları (2012-2018)

Yıl	TRC2 Bölgesi Okuma yazma Bilmeyen Oranı/Toplam (%)	TRC2 Bölgesi Okuma Yazma Bilmeyen Oranı / Erkek (%)	TRC2 Bölgesi Okuma Yazma Bilmeyen Oranı / Kadın (%)	TRC2 Bölgesi Okuma Yazma Bilen Oranı / Toplam (%)
2018	7,43	2,22	12,71	92,57
2017	8,06	2,53	13,65	91,94
2016	8,72	2,81	14,7	91,28
2015	9,33	3,17	15,54	90,67
2014	9,5	3,24	15,81	90,5
2013	9,2	3,14	15,35	90,8
2012	9,7	3,35	16,19	90,3

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler.

Yukarıdaki tabloda 2012-2018 yılları arasında TRC2 Bölgesinde okuma yazma bilmeyen sayıları oransal olarak verilmektedir. Tablonun geneline bakıldığında yıllar geçtikçe bu oran azalmaktadır. Ancak cinsiyet temelinde ayrım yapıldığında okuma yazma bilmeyen kadın oranı erkeklere göre yıllar geçse de farkını korumaktadır. Kadınlar için bu oran hala yüksek olmaktadır.

Tablo.8. TRC2 Bölgesi Cinsiyete Göre Okuma Yazma Bilmeyen Sayıları (2012-2018)

Yıl	TRC2 Bölgesi Okuma Yazma Bilmeyen / Toplam	TRC2 Bölgesi Okuma Yazma Bilmeyen / Erkek	TRC2 Bölgesi Okuma Yazma Bilmeyen / Kadın	TRC2 Bölgesi Okuma Yazma Bilen / Toplam
2018	232906	35022	197884	2903347
2017	246991	38884	208107	2816543
2016	262227	42542	219685	2743802
2015	275099	46991	228108	2673321
2014	272986	46694	226292	2600563
2013	252986	43573	209413	2497521
2012	262114	45666	216448	2439106

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler.

TRC2 bölgesinin TÜİK istatistikleriyle son yedi yıldaki okuma yazma bilenlerin ve bilmeyenlerin sayısına ve oranlarına bakıldığında; son yıllara doğru okuma yazma bilenler grubunda rakamsal bir artışla karşılaşılmaktadır. Okur-yazar olmayanların sayısı 2012’de 262114 iken 2018’de rakamlar 232906’ya ulaşmıştır.

Kadın ve erkek nüfusunda okur-yazarlık bakımından belirgin farklar bulunmaktadır. Bölgede 2012’de okuma yazma bilmeyen kadınların sayısı okur-yazar olmayan erkeklerin sayısından dört kattan fazladır. Okur-yazar olanların sayısının 2018’de 2903347 olduğu bölgede kadın ve erkek nüfus arasındaki fark açık bir biçimde devam etmektedir. Bu iki tabloda dikkat çeken en önemli noktalardan biri, cinsiyetler arasındaki eşitsizliğin derinleştiğidir. Kadın ve erkek nüfusu arasındaki 2012’deki eğitim düzeyi uçurumu, 2018’de daha çok derinleşmiştir. Okur-yazar olmayan kadınların sayısı 2018 yılında okur-yazar olmayan erkeklerden beş kat daha fazla olmuştur. Kısacası söz konusu tablolarda karşılaşılan başat noktalardan biri, kadınların erkekler karşısındaki dezavantajlarıdır. Çeşitli nedenlerle (toplumsal, kültürel vs.) cinsiyetler arasında oluşan eşitsizlik, eğitim göstergelerinde de varlığını göstermektedir. Tablolardan çıkarılan bir diğer en önemli sorun, Şanlıurfa ve Diyarbakır’ın okur-yazarlık oranlarının, TÜİK’in 2018’de Türkiye geneli için açıklanan okuma yazma bilenlerin istatistiklerine dayanarak, Türkiye’nin genel okur-yazarlık ortalamasının fark edilir ölçüde altında olmasıdır.

Aşağıdaki tablo 2014’ten 2018’e kadarki Türkiye genelindeki ve Şanlıurfa ve Diyarbakır’daki okuma yazma oranlarını sıralamaktadır.

Tablo.9.Türkiye-Diyarbakır-Şanlıurfa Okuma-Yazma Bilen Oranları (2014-2018)

Yıl	Türkiye Okuma Yazma Bilen Oranı (%)	Diyarbakır Okuma Yazma Bilen Oranı (%)	Şanlıurfa Okuma Yazma Bilen Oranı (%)
2014	96,13	91,26	89,79
2015	96,22	91,35	90,05
2016	96,5	91,91	90,7
2017	96,74	92,58	91,37
2018	96,97	93,21	92,01

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler.

Diyarbakır ve Şanlıurfa’daki okuma yazma bilenlerin oranlarının birbirlerine Türkiye geneline nazaran daha yakın olduğu görülmektedir. Bu durumda TRC2 bölgesi olarak iki şehrin okuma yazma bilen oranlarının Türkiye geneli okuma yazma bilenlerin oranının görünür biçimde altında olduğu sonucu çıkarılabilir.

TRC2 Bölgesinin yine eğitim alanındaki düzeyini göstermek amacıyla lise mezunlarının verileri aşağıdaki tablolarda verilmektedir.

Tablo.10. TRC2 Bölgesi İllere ve Cinsiyete Göre Lise Mezunları Sayıları (2012-2018)

Yıl	Diyarbakır İli Lise Mezunu Kadın Sayısı	Diyarbakır İli Lise Mezunu Erkek Sayısı	Diyarbakır İli Lise Mezunu Toplam Sayı	Şanlıurfa İli Lise Mezunu Kadın Sayısı	Şanlıurfa İli Lise Mezunu Erkek Sayısı	Şanlıurfa İli Lise Mezunu Toplam Sayı	TRC2 Bölgesi Lise Mezunu Kadın Sayısı	TRC2 Bölgesi Lise Mezunu Erkek Sayısı	TRC2 Bölgesi Lise Mezunu Toplam Sayı
2018	85040	129586	214626	63362	109334	172696	148402	238920	387322
2017	76546	119888	196434	55895	98874	154769	132441	218762	351203
2016	74461	117345	191806	52576	96503	149079	127037	213848	340885
2015	66704	110971	177675	45843	88575	134418	112547	199546	312093
2014	62705	110769	173474	40970	83973	124943	103675	194742	298417
2013	60100	108208	168308	37374	79608	116982	97474	187816	285290
2012	59544	109604	169148	36169	78531	114700	95713	188135	283848

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler.

Yukarıda TRC2 bölgesini oluşturan iki şehir olan Şanlıurfa ve Diyarbakır'da ortaöğretimden mezun olan kişilerin sayısı cinsiyet gruplandırılmasıyla birlikte verilmiştir. Yıllara göre dağılımında 2012'den 2018'e kadar, 2013'teki bölge genelindeki lise mezunu erkek sayısı ve aynı yılda Diyarbakır'daki toplam lise mezunu sayısı haricinde düzenli bir şekilde ortaöğretim mezunu sayısında bir artış görülmektedir. Şanlıurfa'da 2012'deki toplam lise mezunu kişi sayısı 114700, 2018'de ise bu 172696'dır. Cinsiyete göre gruplandırmayla lise mezunu kadınların sayısının lise mezunu erkeklerin sayısından az olduğu görülmektedir. Kadınlar için bu sayı 2018'de 633362 iken erkeklerin lise mezunu sayısı 109334'tür. Diyarbakır'daki toplam lise mezunu sayısı 2012'de 169148, 2018'de 214626'dır. Kadınlarda bu sayı tıpkı Şanlıurfa'da olduğu gibi erkeklere göre önemli ölçüde düşüktür.

Tablo.11. TRC2 Bölgesi İllere ve Cinsiyete Göre Lise Mezunları Oranları (2012-2018)

Yıl	Diyarbakır İli Lise Mezunu Kadın %	Diyarbakır İli Lise Mezunu Erkek %	Diyarbakır İli Lise Mezunu Toplam %	Şanlıurfa İli Lise Mezunu Kadın %	Şanlıurfa İli Lise Mezunu Erkek %	Şanlıurfa İli Lise Mezunu Toplam %	TRC2 Bölgesi Lise Mezunu Kadın %	TRC2 Bölgesi Lise Mezunu Erkek %	TRC2 Bölgesi Lise Mezunu Toplam %
2018	14,86	22,46	18,68	10,48	18,12	14,29	12,61	20,24	16,43
2017	13,66	21,36	17,51	9,46	16,88	13,15	11,51	19,07	15,28
2016	13,57	21,3	17,44	9,13	16,88	12,99	11,3	19,05	15,17
2015	12,37	20,52	16,45	8,18	16,02	12,07	10,23	18,24	14,23
2014	11,95	21,04	16,5	7,62	15,88	11,72	9,76	18,45	14,09
2013	12,01	21,46	16,75	7,53	16,07	11,8	9,78	18,79	14,29
2012	12,17	21,99	17,13	7,5	16,36	11,92	9,86	19,23	14,56

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler.

Oranlara bakıldığında; Diyarbakır’da 2018’de toplam lise mezunu oranı olan %18,68 içerisinde kadın nüfusunun ancak %14,86’sı ortaöğretimden mezun olabilmektedir. Erkek nüfusunda bu %22,46’dır. Şanlıurfa’nın 2018 eğitim göstergelerinde de diğer yıllarda da olduğu gibi aynı eşitsizlik görülmektedir. Ortaöğretim mezunu toplam %14,29’luk bir oran içerisinde kadın nüfusunun %10,48’i lise mezunuyken erkeklerde bu oran %18,12 olarak neredeyse kadınların oranının iki katına yakın olmaktadır. Sonuç olarak TRC2 bölgesinde toplam ortaöğretim mezunu sayısı %16,43’lük bir orana denk gelmektedir. Bu oran içerisinde kadın nüfusunun %12,61’i lise mezunuyken erkek nüfusunun %20,24’ü lise mezunudur. Dolayısıyla bu tablo, TRC2 bölgesinde kadın ve erkekler arasındaki eğitim durumu farkını gözler önüne sermektedir. Erkekler bir liseden mezun olabilmek için kadınlara nazaran göze çarpan bir farkla daha imtiyazlı görünmektedir.

TRC2 bölgesindeki yükseköğretim mezunu sayıları ve oranları aşağıdaki tabloda cinsiyet dağılımlarıyla birlikte verilmiştir.

Tablo.12. Şanlıurfa ve Diyarbakır İlleri Cinsiyete Göre Yükseköğretim Mezunları Sayıları (2012-2018)

Yıl	Diyarbakır İli Yükseköğretim Mezunu Kadın Sayısı	Diyarbakır İli Yükseköğretim Mezunu Erkek Sayısı	Diyarbakır İli Yükseköğretim Mezunu Toplam Sayı	Şanlıurfa İli Yükseköğretim Mezunu Kadın Sayısı	Şanlıurfa İli Yükseköğretim Mezunu Erkek Sayısı	Şanlıurfa İli Yükseköğretim Mezunu Toplam Sayı
2018	58632	82048	140680	40576	64451	105027
2017	53651	76439	130090	37786	60334	98120
2016	49855	74626	124481	34502	57941	92443
2015	44846	69398	114244	30617	52267	82884
2014	38547	59797	98344	25744	44771	70515
2013	32840	52292	85132	21907	39223	61130
2012	24943	45217	70160	17262	33339	50601

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler.

Tablo.13. TRC2 Bölgesi Toplam Cinsiyete Göre Yükseköğretim Mezunları Sayıları (2012-2018)

Yıl	TRC2 Bölgesi Yükseköğretim Mezunu Kadın Sayısı	TRC2 Bölgesi Yükseköğretim Mezunu Erkek Sayısı	TRC2 Bölgesi Yükseköğretim Mezunu Toplam Sayı
2018	99208	146499	245707
2017	91437	136773	228210
2016	84357	132567	216924
2015	75463	121665	197128
2014	64291	104568	168859
2013	54747	91515	146262
2012	42205	78556	120761

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler.

Yukarıdaki tabloda 2012-2018 yılları arasında TRC2 Bölgesini kapsayan iller ve bölgenin toplam yükseköğretim mezunu sayıları verilmektedir. Sayı yıllar geçtikçe artmış olmaktadır. Ancak buna rağmen kadın mezun sayısı erkek mezun sayısına göre düşüktür. Kadının yaşı ilerledikçe aile kurması eve veya çocuğa bağlı hale gelmesi eğitim alanında da ilerlemesinin önünde engel teşkil edebilmektedir. İllere bakıldığında; Diyarbakır'daki mezun sayısı Şanlıurfa mezun sayısına göre yüksektir.

Tablo.14. Şanlıurfa ve Diyarbakır İlleri Cinsiyete Göre Yükseköğretim Mezunları Oranları (2012-2018)

Yıl	Diyarbakır İli Yükseköğrenim Mezunları Kadın %	Diyarbakır İli Yükseköğrenim Mezunları Erkek %	Diyarbakır İli Yükseköğrenim Mezunları Toplam %	Şanlıurfa İli Yükseköğrenim Mezunları Kadın %	Şanlıurfa İli Yükseköğrenim Mezunları Erkek %	Şanlıurfa İli Yükseköğrenim Mezunları Toplam %
2018	10,25	14,22	12,24	6,71	10,68	8,69
2017	9,58	13,62	11,6	6,4	10,3	8,34
2016	9,08	13,55	11,32	5,99	10,13	8,06
2015	8,32	12,83	10,58	5,46	9,45	7,44
2014	7,34	11,36	9,35	4,79	8,47	6,61
2013	6,56	10,37	8,47	4,41	7,92	6,16
2012	5,1	9,07	7,1	3,58	6,95	5,26

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler.

Tablo.15. TRC2 Bölgesi Toplam Cinsiyete Göre Yükseköğretim Mezunları Oranları (2012-2018)

Yıl	TRC2 Bölgesi Yükseköğrenim Mezunları Kadın %	TRC2 Bölgesi Yükseköğrenim Mezunları Erkek %	TRC2 Bölgesi Yükseköğrenim Mezunları Toplam %
2018	8,43	12,41	10,42
2017	7,94	11,92	9,93
2016	7,5	11,81	9,65
2015	6,86	11,12	8,99
2014	6,05	9,91	7,97
2013	5,49	9,15	7,33
2012	4,35	8,03	6,19

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler.

TRC2 bölgesinde 2012'de toplam yükseköğrenim mezunlarının oranı %6,19, 2018'de %10,42'dir. Bu oran içerisinde 2018'de kadın nüfusunun %8,43'ü, erkek nüfusunun ise %12,41'dir. Oranlar, kadınların yükseköğrenim için daha arka planda kaldığı ya da tutulduğunu göstermektedir.

TRC2 bölgesinde yüksek lisans mezunlarının sayısı cinsiyete göre dağılım ile aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo.16. Şanlıurfa ve Diyarbakır İlleri Cinsiyete Göre Yüksek Lisans Mezunları Sayısı (2012-2018)

Yıl	Diyarbakır İli Yüksek Lisans Mezunu Kadın Sayısı	Diyarbakır İli Yüksek Lisans Mezunu Erkek Sayısı	Diyarbakır İli Yüksek Lisans Mezunu Toplam Sayı	Şanlıurfa İli Yüksek Lisans Mezunu Kadın Sayısı	Şanlıurfa İli Yüksek Lisans Mezunu Erkek Sayısı	Şanlıurfa İli Yüksek Lisans Mezunu Toplam Sayı
2018	3642	7800	11442	2348	5621	7969
2017	3171	6908	10079	2148	5149	7297
2016	1682	3693	5375	1178	2943	4121
2015	1650	3596	5246	1172	2717	3889
2014	1463	3263	4726	1049	2517	3566
2013	1315	2903	4218	965	2305	3270
2012	1049	2245	3294	723	1607	2330

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler.

Tablo.17. TRC2 Bölgesi Toplam Cinsiyete Göre Yüksek Lisans Mezunları Sayısı (2012-2018)

Yıl	TRC2 Bölgesi Yüksek Lisans Mezunu Kadın Sayısı	TRC2 Bölgesi Yüksek Lisans Mezunu Erkek Sayısı	TRC2 Bölgesi Yüksek Lisans Mezunu Toplam Sayı
2018	5990	13421	19411
2017	5319	12057	17376
2016	2860	6636	9496
2015	2822	6313	9135
2014	2512	5780	8292
2013	2280	5208	7488
2012	1772	3852	5624

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler.

TRC2 bölgesinde 2012’de yüksek lisanstan mezun olan kişi sayısı toplamda 5624’tür. Bu sayı 2018’de 19411’e ulaşmıştır. Bölgede 2012’den 2018’e kadar istikrarlı rakamlarla olmasa da erkek yüksek lisans mezunu sayısı kadın yüksek lisans mezunu sayısını giderek geride bırakmaktadır. Bunu 2012’deki ve 2018’deki kadın ve erkek yüksek lisans mezunu sayılarına bakarak görebiliriz. İki grup arasındaki fark 2012’de 2080’dir. 2018’e gelindiğinde ise aradaki fark 7431’i bulmuştur. Başka deyişle iki grup arasındaki fark iki katı bulmaktadır. Diyarbakır’da 2018’de yüksek lisans mezunu toplam 11442 kişi arasında kadın yüksek lisans mezunu sayısı 3642, erkeklerde bu sayı 7800’dir. Yüksek lisans mezunu kadınların sayısı erkeklerin sayısına göre iki kat daha azdır. Şanlıurfa’da 2018’de yüksek lisanstan mezun 2348 kişi kadındır, 5621 kişi ise erkektir. İki grup arasındaki farkın üç kata yaklaştığı söylenebilir. Yüksek lisans mezunu sayılarında kadınlar ve erkekler arasında kolayca tespit edilebilecek bir eşitsizlik bulunmaktadır.

TRC2 bölgesinde doktora mezunu kişi sayısı cinsiyet dağılımına göre aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo.18. Şanlıurfa ve Diyarbakır İlleri Cinsiyete Göre Doktora Mezunları Sayısı (2012-2018)

Yıl	Diyarbakır İli Doktora Mezunu Kadın Sayısı	Diyarbakır İli Doktora Mezunu Erkek Sayısı	Diyarbakır İli Doktora Mezunu Toplam Sayı	Şanlıurfa İli Doktora Mezunu Kadın Sayısı	Şanlıurfa İli Doktora Mezunu Erkek Sayısı	Şanlıurfa İli Doktora Mezunu Toplam Sayı
2018	515	1299	1814	405	942	1347
2017	492	1302	1794	405	983	1388
2016	400	1083	1483	338	764	1102
2015	405	1094	1499	343	776	1119
2014	373	1056	1429	344	759	1103
2013	365	1047	1412	342	752	1094
2012	345	972	1317	309	744	1053

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler.

Tablo.19. TRC2 Bölgesi Toplam Cinsiyete Göre Doktora Mezunları Sayısı (2012-2018)

Yıl	TRC2 Bölgesi Doktora Mezunu Kadın Sayısı	TRC2 Bölgesi Doktora Mezunu Erkek Sayısı	TRC2 Bölgesi Doktora Mezunu Toplam Sayı
2018	920	2241	3161
2017	897	2285	3182
2016	738	1847	2585
2015	748	1870	2618
2014	717	1815	2532
2013	707	1799	2506
2012	654	1716	2370

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler.

TRC2 bölgesindeki doktora mezunu kişi sayısı 2012’de 2370 iken bu sayı 2018’de 3161 olmuştur. Sayılarda yıllara göre zaman zaman düşüşler yaşanmıştır. Bölgede 2018’de doktora mezunu 3161 kişi arasında 920 mezun kadın, 2241 mezun ise erkektir. Bölgede doktora mezunu erkek sayısı belirgin şekilde doktora mezunu kadın sayısından fazladır. Diyarbakır’da yıllara göre hiçbir zaman doktora mezunu erkek sayısı kadın sayısına göre iki kattan aşağı düşmemiştir. Aynı durum Şanlıurfa için de geçerli olmuştur. Diyarbakır’da 2018’de iki grup arasındaki doktora mezunu sayısı farkı 784’ü bulmakta, Şanlıurfa’da ise bu fark 537’dir. Dolayısıyla TRC2 bölgesinde doktora mezunu olmak bakımından kadınlar her yıl en az iki kat erkeklerden daha aşağı bir konumdadır.

TRC2 Bölgesindeki eğitim oranının yükseltilmesine, özellikle kız çocuklarının okullaşmasına yönelik tedbirlerin aceleyle alınması gerekmektedir ve üniversite eğitimleri için teşvikleri sağlamak olumlu etkiler yaratmaktadır. Sonuç olarak öğrenim düzeyinin artırılması bir yandan doğurganlık oranını önemli seviyede azaltacak, bir yandan da doğal nüfus yükselişinin hızla izlenmesinden kaynaklanan sorunlar zaman içerisinde azalacaktır (Çoban, 2015, s.331-333).

3.4.3. TRC2 Bölgesinde İşgücü, İşsizlik, İstihdam ve Kadın

Türkiye’de işsizliğin en yoğun şekilde yaşandığı bölgelerden biri TRC2 bölgesidir. Aynı zamanda bu bölgede kadınların işgücüne katılımında oldukça büyük eksiklikler bulunmaktadır. Erkek ve kadınlar arasındaki işgücüne katılım oranları göz önüne alındığında erkeklerin çok daha baskın olduğu belirgin bir şekilde görülebilmektedir. Nitekim kadınların işgücünün önemli ölçüde dışında kalması, istatistiklerde de yansımaları bulmaktadır.

Aşağıdaki tabloda TRC2 bölgesinde 2012’den 2018 yılına kadar işgücüne katılım sağlayan kişi sayısı cinsiyet dağılımına göre verilmektedir.

Tablo.20. TRC2 Bölgesinde Cinsiyete Göre İşgücü Dağılımı (2012-2018)

Yıl	TRC2 Bölgesi Toplam İşgücü (Bin)	TRC2 Bölgesi Erkek İşgücü (Bin)	TRC2 Bölgesi Kadın İşgücü (Bin)
2018	1106	808	298
2017	1113	811	302
2016	1021	762	260
2015	951	725	226
2014	884	695	189
2013	805	659	146
2012	610	540	70

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler.

TRC2 bölgesinde 2018 yılı haricinde 2012 ve sonraki yıllarda işgücüne katılım sayısında sürekli artışlara rastlanmaktadır. 2012’de 610 bin kişi toplam işgücünü oluştururken 2017’de en yüksek katılıma, 1113 kişilik işgücüne ulaşılmaktadır. Fakat 2018’de bir düşüş yaşanmakta ve 1106 kişi işgücünü oluşturmaktadır. Erkeklerin işgücüne katılımı, kadınların katılımına göre oldukça yüksektir. 2012’de erkekler kadınlara göre 7 kattan daha fazla işgücüne katılım

sergilemektedir. İki grubun işgücüne katılım farkı 2018’e gelindiğinde de sona ermemekte ve işgücüne katılan erkek sayısı ile kadın sayısı arasında göze çarpan bir fark görülmektedir. 2018’de 298 bin kişi olarak işgücünde yer alan kadınlar, cinsiyet rolleri, toplumsal iş bölümü, ev, bakım gibi yükümlülüklerden ötürü işgücüne dahil olmamakta ya da edilmemektedir.

Aşağıdaki tabloda TRC2 bölgesinde 2012’den 2018 yılına kadar istihdam edilen toplam kişi sayısı yıllara göre cinsiyet dağılımıyla birlikte verilmiştir.

Tablo.21. TRC2 Bölgesinde Cinsiyete Göre İstihdam Edilenlerin Dağılımı (2012-2018)

Yıl	TRC2 Bölgesi Toplam İstihdam Edilen Sayı (Bin)	TRC2 Bölgesi Toplam İstihdam Edilen Erkek Sayısı (Bin)	TRC2 Bölgesi Toplam İstihdam Edilen Kadın Sayısı (Bin)
2018	900	657	243
2017	959	691	268
2016	846	618	228
2015	784	585	199
2014	730	561	169
2013	664	536	128
2012	568	499	69

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler.

TRC2 bölgesinde istihdam sağlanan kişi sayısı 2018 yılı haricinde 2012’den başlayarak her yıl artmaktadır. Bölgede toplam çalışan kişi sayısı 2012’de 569 bindir. Bu sayının en yüksek olduğu yıl 2017’dir. 2017’de 959 bin kişi çalışmaktayken 2018’de rakamlar 900 bine düşmektedir. İstatistiklerdeki benzer eğilim kadın ve erkeklerdeki istihdam durumunda da kendini göstermektedir. Çalışan erkek sayısı 2012’de toplamda 499 bindir ve bu sayı sağlanan istihdamın büyük bölümünü oluşturmaktadır. 2017 ise yine rakamlar en üst seviyeye çıkarak 691 bine ulaşmakta ve 2018’de bu rakamlar 657 bine düşmektedir. İşgücüne katılımın oldukça düşük olduğu kadınlarda ise 2012’de yalnızca 69 bin kişi istihdam edilmekte ve bu rakamlar 2018’de 243 bine ulaşmaktadır. Bu açıdan bu tablo, işgücüne katılımın cinsiyetler arasındaki eşitsizlik boyutunu yansıtmaktadır. Öte yandan bu tablodaki artış görüntüsü, Türkiye’deki istihdam probleminin kayda değer bir şekilde çözülmediğini göstermektedir. İstihdam sorunu, günümüzde hala Türkiye ekonomisindeki en önemli sorunlardan biri olmaya devam etmektedir.

TRC2 bölgesinin 15 yaş ve üzeri istihdam edilen kişi sayısı aşağıdaki tabloda sanayi, tarım ve hizmet alanlarına göre gruplandırılarak verilmektedir.

Tablo.22.TR2 Bölgesinde İktisadi Faaliyet Kollarında İstihdam Edilenlerin Sayıları-15 Yaş ve Üzeri (2012-2018)

Yıl	TRC2 Bölgesi Toplam İstihdam (Bin)	TRC2 Bölgesi Tarımda İstihdam (Bin)	TRC2 Bölgesi Sanayide İstihdam (Bin)	TRC2 Bölgesi Hizmette İstihdam (Bin)
2018	900	324	157	419
2017	959	358	165	436
2016	846	299	159	387
2015	784	283	156	346
2014	730	285	145	300
2013	664	213	144	308
2012	569	171	135	263

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler.

Tablo.23.TR2 Bölgesinde İktisadi Faaliyet Kollarında İstihdam Edilenlerin Oranları-15 Yaş ve Üzeri (2012-2018)

Yıl	TRC2 Bölgesi Tarım (%)	TRC2 Bölgesi Sanayi (%)	TRC2 Bölgesi Hizmet (%)
2018	36	17,4	46,6
2017	37,3	17,2	45,5
2016	35,3	18,8	45,7
2015	36,1	19,9	44,1
2014	39	19,9	41,1
2013	32,1	21,7	46,4
2012	30,1	23,7	46,2

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler.

Sektörlere göre istihdamdaki dağılıma bakıldığında; tabloda TRC2 bölgesi için en fazla istihdamın olduğu sektörün hizmet sektörü olduğu görülmektedir. 2012'den 2018 yılına kadar her yılda hizmet sektörü istihdamın en çok olduğu alan olmaktadır. Hizmet sektörünün arkasından ise tarım sektörü takip etmektedir. 2012'de 263 bin kişi hizmet sektöründe çalışmakta ve bunun oranı %46,2'ye denk gelmektedir. Tarım sektöründeki istihdam oranı %30,1 iken sanayi sektöründe çalışan kişi oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir. 2012'de sanayi sektöründe %23,7 olan istihdam oranı, 2018'de anlamlı bir artış göstermemekte ve sanayi sektörü bölgede en düşük istihdam sağlayan sektör olarak kalmaktadır. 2018'de 419 bin kişinin çalıştığı hizmet sektöründe bu oran %46,2'ye ulaşmaktayken 324 bin kişinin çalıştığı tarım sektöründe ise %36 şeklindedir. Dolayısıyla TRC2 bölgesi için hizmet sektörü tarım ve sanayi sektörü karşısında en

çok istihdam edilen kişinin olduğu sektör olmaktadır ve bölgenin en düşük istihdam sağlayan sektörü sanayi sektörü olmaktadır. Bu bakımdan modernleşme ve ekonomik kalkınma için sıklıkla vurgulanan sanayileşme, TRC2 bölgesi için oldukça yetersiz görünmektedir.

Aşağıdaki tabloda TRC2 bölgesinde 15 yaş ve üzeri istihdam edilen, okuryazar olmayan kişilerin sayısı cinsiyet dağılımıyla birlikte verilmektedir.

Tablo.24. TRC2 Bölgesinde İstihdam edilen Okuryazar Olmayan Sayısı-15 Yaş ve Üzeri (2012-2018)

Yıl	TRC2 Bölgesi Okuryazar Olmayan Toplam İstihdam (Bin)	TRC2 Bölgesi Okuryazar Olmayan Erkek İstihdam (Bin)	TRC2 Bölgesi Okuryazar Olmayan Kadın İstihdam (Bin)
2018	115	31	85
2017	116	31	84
2016	96	25	70
2015	108	33	75
2014	114	38	76
2013	82	28	55
2012	56	34	23

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler.

TRC2 bölgesinde okuryazar olmayan çalışan kişi sayısı 2012’de 56 bin iken bu sayı 2018’de yükselmekte ve 115 bine varmaktadır. Tablonun geneline bakıldığında 2012 haricinde her yıl okuryazar olmayan çalışan kadın sayısı, okuryazar olmayan çalışan erkek sayısından oldukça fazladır. 2012’de iki grup içerisinde istihdam edilen okuryazar olmayan erkeklerin sayısı daha fazlayken bu durum 2012’den sonra tersine dönmektedir. Her yıl belirgin bir farkla istihdam edilen okuryazar olmayan kadın sayısı erkek sayısından oldukça yüksektir. 2018’de 85 bin okuryazar olmayan kadın çalışan söz konusuysa, okuryazar olmayan 31 bin erkek çalışan bulunmaktadır. Bu fark, kadınların eğitim düzeyi bakımından düşük konumda olduğunu göstermektedir.

TRC2 bölgesinde lise altı eğitilmiş istihdam edilen kişi sayısı aşağıda cinsiyet dağılımıyla birlikte verilmektedir.

Tablo.25. TRC2 Bölgesinde İstihdam Edilen Lise Altı Eğitimlilerin Cinsiyete Göre Dağılımı (2012-2018)

Yıl	TRC2 Bölgesi İstihdam Edilen Lise Altı Eğitimli Sayısı/ Toplam (Bin)	TRC2 Bölgesi İstihdam Edilen Lise Altı Eğitimli Sayısı/ Erkek (Bin)	TRC2 Bölgesi İstihdam Edilen Lise Altı Eğitimli Sayısı/Kadın (Bin)
2018	531	432	99
2017	584	460	124
2016	535	426	109
2015	503	411	92
2014	461	396	65
2013	423	377	46
2012	380	355	25

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler.

TRC2 bölgesinde lise altı eğitimli olup istihdam edilen kişi 2018 haricinde düzenli bir biçimde artış yaşamaktadır. Bu nitelikte 2012’de 380 bin olan kişi sayısı 2017’de 584 bin olarak en yüksek sayısına ulaşmakta ve 2018’de 531 bin olmaktadır. Lise altı eğitimli istihdam edilmiş kişi sayısı, eğitim kategorisine göre ele alınacak diğer tablolara bakıldığında, istihdam edilen kişi sayısının büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Bölgede istihdam edilen kişilerin çoğunluğu lise altı eğitimli kategorisinde yer almaktadır. Aynı zamanda diğer tablolarla da paralel bir şekilde, eğitim kategorisine geçildikçe kadınların konumu giderek düşmektedir. Her yıl belirgin bir biçimde lise altı eğitimli istihdam edilen kadın sayısı bu nitelikteki erkek sayısına oranla önemli bir farkla düşüktür. 2018’de erkeklerde söz konusu nitelikteki çalışan kişi sayısı 432 binken kadınlarda bu sayı 99 bindir. Kadınlar lise altı eğitim düzeyinde arka planda kalmaktadır.

TRC2 bölgesinde lise ve dengi okullardan mezun olan ve istihdam edilen kişi sayısı aşağıdaki tabloda cinsiyet dağılımıyla birlikte verilmektedir.

Tablo.26. TRC2 Bölgesinde İstihdam Edilen Lise ve Dengi Mezunların Cinsiyete Göre Dağılımı (2012-2018)

Yıl	TRC2 Bölgesi Lise ve Dengi Meslek Mezunu Toplam İstihdam (Bin)	TRC2 Bölgesi Lise ve Dengi Meslek Mezunu Erkek İstihdam (Bin)	TRC2 Bölgesi Lise ve Dengi Meslek Mezunu Kadın İstihdam (Bin)
2018	129	110	19
2017	120	101	19
2016	100	84	16
2015	90	78	12
2014	82	69	13
2013	86	75	11
2012	72	66	6

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler.

TRC2 bölgesinde lise ve dengi okullardan mezun olup istihdam edilmiş kişi sayısı 2014 yılındaki istisna haricinde sürekli artış göstermektedir. 2012’de 72 bin kişi lise ve dengi okullardan mezun olarak istihdam edilmektedir. 2018’e kadar sayılarda artış sürmekte ve 2018’de 129 bin kişi lise ve dengi okullardan mezun kategorisinde istihdam edilmektedir. Bu kategoride istihdam edilen erkek sayısı, çalışan kadın sayısında görünür bir biçimde daha fazladır. 2012’de 6 bin lise ve dengi mezunu çalışan kadın bulunmaktayken 66 bin aynı nitelikte çalışan erkek söz konusudur. 2018’deki rakamlara bakıldığında; farkın arzu edilen oranda düşmediği, cinsiyet eşitsizliğinin sürdüğü gözlemlenmektedir.

TRC2 bölgesinde yükseköğretimden mezun ve istihdam edilmiş kişi sayısı aşağıdaki tabloda cinsiyet dağılımıyla birlikte verilmektedir.

Tablo.27. TRC2 Bölgesi İstihdam Edilen Yükseköğretim Mezunlarının Cinsiyete Göre Dağılımı (2012-2018)

Yıl	TRC2 Bölgesi Yükseköğrenim Mezunu Toplam İstihdam (Bin)	TRC2 Bölgesi Yükseköğrenim Mezunu Erkek İstihdam (Bin)	TRC2 Bölgesi Yükseköğrenim Mezunu Kadın İstihdam (Bin)
2018	125	85	40
2017	140	99	40
2016	115	82	33
2015	83	63	20
2014	74	59	15
2013	72	56	16
2012	61	45	16

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler.

Görüldüğü üzere TRC2 bölgesinde yükseköğretim mezunu kategorisinde istihdam edilen kişi sayısı, 2012’den 2017’ye kadar sürekli artış göstermektedir.

2012’de 61 bin yükseköğretim mezunu kişi istihdam edilmekteyken 2018’de bu sayı 125 bin şeklindedir. Bu nitelikteki çalışan kişi sayısının en yüksek olduğu yıl ise 140 bin ile 2017’dir. 2012 yılında 45 bin yükseköğretim mezunu kategorisinde çalışan kişi erkektir, aynı nitelikte kadınların sayısı ise 16 binde kalmaktadır. 2018’de ise erkeklerde bu sayı 85 bine, kadınlarda ise 40 bine varmaktadır.

Eğitim düzeyinin dahil edildiği istatistikler göz önünde bulundurulduğunda kadınların sonuç itibarıyla eğitimden erkekler kadar yararlanamadığı görülmektedir. Diğer pek çok alanda olduğu gibi, kadınların ekonomik yaşama ve genel olarak toplumsal yaşama daha çok katılım sağlamasını mümkün kılacak eğitim alanında da cinsiyet eşitsizliğinin yansımaları sürmektedir.

Aşağıdaki tabloda TRC2 bölgesinde 2012’den 2018 yılına kadar toplam işsizlik rakamları cinsiyet dağılımına göre verilmiştir.

Tablo.28.TR C2 Bölgesindeki İşsizliğin Cinsiyete Göre Dağılımı (2012-2018)

Yıl	TRC2 Bölgesi Toplam İşsizlik (Bin)	TRC2 Bölgesi Erkek İşsizlik (Bin)	TRC2 Bölgesi Kadın İşsizlik (Bin)
2018	206	151	55
2017	154	120	34
2016	175	144	31
2015	166	140	26
2014	153	133	20
2013	141	123	18
2012	42	41	1

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler.

TRC2 bölgesinde toplam işsizlik rakamlarında, 2017 yılı haricinde, 2012’den 2018 yılına kadar düzenli bir şekilde artışlar yaşanmaktadır. Bölgede 2012’de işsiz sayısı 42 binken artışın sürmesiyle 2018’de 206 bin olmaktadır. İşgücüne katılımda baskın olan erkeklerde işsiz sayısı 2017 haricinde sürekli artış göstererek 41 binden 2018’de 151 bine ulaşmaktadır. 2012’de yalnızca bin işsiz kadın bulunmaktadır. Bu sayı, kadınların konumunu gözler önüne sermektedir. İşsiz kadın sayısı 2018’de ise 55 bine varmakta ve artışını sürdürmektedir.

SONUÇ

Ekonomik kalkınma az gelişmiş ülkelerin üzerinde durduğu en önemli konulardan biri olmaktadır. Ekonomik kalkınma GSMH'nin artmasının yanında sosyal ve kültürel birçok konuyu ele almaktadır. Bu konularda gelişmelerin sağlanması kalkınmayı da hızlandırması beklenmektedir. Ekonomik kalkınmışlıklarını belirli ölçülerde tamamlayan ülkeler daha çok küreselleşme ve ekonomik büyüme ile ilgilenirken, bu ülkelere göre geri kalmış ülkeler, kalkınmaya hız vermeye yönelmektedir. Ancak kalkınmanın gerçekleşmesi geçmişte olduğu gibi Sanayi Devrimi gibi büyük bir hamleye bağlıdır. Sanayi Devrimi'ni yaşamamış olan ülkelerin bu devrimi yaşayan ülkelerin gelişmişlik seviyelerine ulaşmaları oldukça zor olmaktadır. Bu kapsamda bu ülkelerin yeniliğe açık ve değişimden korkmamaları gerekmektedir.

Ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesinde kalkınmanın belirleyici unsurları olan; doğal kaynaklar, altyapı, teknoloji, yatırımlar, sermaye, dış ticaret ve gelir dağılımı gibi faktörler oldukça önem taşımaktadır. Bu belirleyici faktörlerin gelişmesini sağlamak refah seviyesinin yükselmesini de beraberinde getirmektedir.

Ekonomik kalkınmanın nüfus, eğitim, işgücü, işsizlik, istihdam ile doğrudan siyasi istikrar ile dolaylı bir ilişkisi bulunmaktadır. Kontrollü bir nüfus ve bu nüfusun nitelikli hale gelebilmesi için doğru eğitimlerden geçmesi ve bu eğitimler sonucunda bireylere nitelikli alanlarda istihdam sağlanması devletlerin politikalarıyla hayata geçirmeleri gereken görev ve sorumluluklarından biri olmaktadır. Bu adımların doğru planlama ve uygulamalarla hayata geçirilmesi kalkınmayı hızlandırmaktadır.

Tıpkı dünya ülkeleri gibi ülkeleri oluşturan bölgelerarasında da ciddi bir dengesizlik mevcuttur. Türkiye'de de bu durum oldukça önemli bir sorundur. Türkiye Bölgeleri arasındaki dengesizliklerle mücadele etmek öncelikli olarak devlet politikalarıyla mümkün olabilmektedir. Âtıl durumda olan ve gelişmemiş bölgelere gerekli kamu yatırımları ile güçlü bir altyapı sağlandığında; bölge kaynakları aktifleşmiş olacak, bölge özel yatırımları da kendine çekecek, yeni istihdam alanları oluşturulacak, bölgedeki işsizliği azaltılarak bölge ekonomisi

canlandırılmaya çalışılmış olacaktır. Bu anlamda bölgesel kalkınmadaki ilk adımın devlet eliyle gerçekleşmesi söz konusu olmaktadır.

Kalkınmanın önündeki en büyük engellerden biri de toplumsal cinsiyet adı altında kadınların iş hayatından dışlanarak eve kapatılması ya da çalışsalar bile belli mesleklere yönlendirilmeleri konusunda baskı yapılması olmaktadır. Kadınlar geçmişten günümüze kadar iş hayatına dahil olmaya çalışırken aşılması zor koşullara tabi tutulmuş olmaktadır. Kadınların öncelikli haklarını bile almaları için çaba göstermeleri onların toplum içerisinde ikinci plana atıldıklarını göstermektedir. En temel gereksinimlerden biri olan eğitimde bile öncelik erkeklere verilmektedir. Bu nedenle erkekler eğitim alıp nitelikli mesleklerde boy gösterirken, erkeğe göre eğitimi sınırlı olan kadınlar daha az nitelikli mesleklerde düşük ücretler ve ağır koşullarda çalışmaktadırlar. Bu nedenle çoğu kadın çalışmaktan vazgeçip ev işleri yaparak erkeğe bağımlı hale gelmektedir. Dolayısıyla kadınlar için öncelikli olarak eğitim şartlarının düzeltilmesi veya eğitim konusunda aradaki farkın azaltılmasına yönelik çalışmalar yapılması, kadınları bir ölçüde daha bağımsız ve özgür kılarak ekonomik kalkınmanın hızlanmasını da beraberinde getirecektir.

Kadınların gelecek nesiller üzerinde etkisi sanıldığından fazla olmaktadır. Bu anlamda bir kadını eğitmiş olmak bir toplumu eğitmiş olmakla aynı anlama gelmektedir. Eğitimli kadınların yetiştirdikleri çocuklar üzerinde olumlu etkileri olmakta ve çocuk yetiştirirken daha bilinçli olmalarından kaynaklı topluma da sağlıklı bireyler kazandırmaktadırlar. Bu açıdan kadınların eğitimleri ülkelerin kalkınmaları için üzerinde durulması gereken çok önemli bir konu olmaktadır.

İş hayatında kadınların önüne çeşitli sorunlar çıkmaktadır. Bu sorunlardan bir tanesi ücret eşitsizliği olmaktadır. Kadınlar erkeklerle aynı işi yapmalarına rağmen çoğu zaman daha düşük ücretlerle çalışmaya maruz kalmaktadırlar. Bu da onların çalışma konusundaki isteklerini azaltmaktadır. Bir diğer engel teşkil eden konu ise işe alım ve terfilerde karşılaştıkları adaletsiz tutumlardır. Biyolojik kimliklerinden dolayı “anne” olan/olabilen kadın bireylere girdikleri çoğu mülakatlarda çocuk düşünüp düşünmedikleri sorulmaktadır. Çalışan bir kadının çocuğuna zaman

ayırması, öncelik olarak çocuğunu, evini ve ailesini görmesi çoğu işverenin kadınlar aleyhine karar vermesini beraberinde getirmektedir.

Bu çalışma, TRC2 bölgesindeki kadınların erkeklere nazaran oldukça geri planda kaldığını istatistiksel verilerle açıklamış olup, bu geri planda kalmışlığın ortadan kaldırılması için kadın işgücünün iş hayatına dahil edilmesi, kadın ve erkek eşitliğini sağlayan ve eşit çalışma koşullarının oluşturulmasına yönelik politikaların gerekliliğini ortaya koymaktadır. Kadınlara yönelik ayrımcı uygulamaların sona ermesi ülke kalkınmasına da olumlu katkılar sağlayacaktır.

Sonuç olarak kadın işgücünün pasif kaldığı ve kadınların üretimden dışlanarak bağımlı hale getirildiği ekonomilerde kalkınmaktan söz edilememektedir. Kalkınmanın, özellikle bölgesel kalkınmanın sağlanması için bölge içindeki kadına nitelik kazandırıcı faaliyetlerin yapılması ve onu dışlayan tüm ayrımcı faaliyetlerin önüne geçilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akbaba, Y. (2019). “*Çalışma Hayatında Cinsiyet Ayrımcılığına Yönelik Algılar*” T.C. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İşletme Ana Bilim Dalı. İnsan Kaynakları ve Örgütsel Değişim Bilim Dalı. (Yüksek Lisans Tezi).

Akgün, M. (2019). “*Türkiye’de Genç İşsizlik Sorunu ve Bu Sorunun Çözümüne Yönelik İstihdam Politikaları*” (Yüksek Lisans Tezi). T.C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı.

Akın, Naci. “*Bölgesel Kalkınma Araçları ile Kalkınma Ajanslarının Uyum, İş birliği ve Koordinasyonu*”.
https://www.tepav.org.tr/sempozyum/2006/bildiri/bolum4/4_3_naciakin.pdf.

Akıncı, A. (2015). “*Demokrasi ile Siyasal İstikrar ve Kalkınma Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği*” International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. ISSN: 1308-2140. Vol:10/10 pp.41-60.

Alataş, S. (2014). *Ekonomik Kalkınmayı Belirleyen Faktörler: Ampirik Bir Analiz*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı.

Alisbah Tuskan, A. (2012). “*Toplumsal Cinsiyet Toplumda Kadına Bıçılan Roller ve Çözümler*”. <http://tbdergisi.barobirlik.org.tr/m2012-99-1179> Erişim Tarihi: 26.01.2020

Alphan, R. (2018). *Bölgesel ve Ekonomik Kalkınma Bağlamında İstanbul Kalkınma Ajansı Örneği*. İstanbul Arel üniversitesi Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Yüksek Lisans Programı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul.

Alptekin, D. (2014). Çelişik Duygularda Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı Sorgusu: Üniversite Gençliğinin Cinsiyet Algısına Dair Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:32 ss.203-211.

Arı, A. (2018). Beşerî Sermayenin Kalkınma Üzerine Etkisi. *International Journal of Economics Politics Humanities and Social Sciences*, Vol:1, Issue:1, pp. 28-34.

Arslan, K. (2005). Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:4 Sayı: 7 ss.275-294.

Aslanbumin, D. (2011). “*Çalışma Hayatında Cinsiyete Dayalı Ayrımcılığın Türk Hukuku ve Uluslararası Hukuk Açısından İncelenmesi: Kavram, Köken, Tarihsel Süreç ve Bugünü*”. T.C. Gazi Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı. (Yüksek Lisans Tezi).

Atik, H. ve Polat. M. A. (2017). “*Ekonomik Kalkınma ve Kadınların Elde Ettikleri Kazanımlar: Türkiye’deki İstatistikî Bölge Birimleri Üzerine Bir Analiz*” 1. Baskı. Detay Yayıncılık. Ankara.

Ay, S. (2012). Türkiye’de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yönetim ve Ekonomi Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 19 Sayı: 2 ss.321-341.

Aydın, H. İ. (2016). “*Sosyal Sermaye ve Kalkınma*”. Efil Yayınevi, 1. Baskı.

Bal, H. (2011). “İktisadi Gelişme ve Doğal Kaynaklar: Geçiş Ekonomileri Çerçevesinde Bir İnceleme”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt:20 Sayı:1 ss.87-104.

Başol, K. vd. (2005). “Kalkınma Sürecinin Lokomotif: Doğal Kaynaklar”. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Bahar 2005 sayı: 14

Bilgili, Y. M. (2017). Ekonomik, Ekolojik ve Sosyal Boyutlarıyla Sürdürülebilir Kalkınma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:10, Sayı: 49.

Bölgesel İstatistikler, TÜİK.
<https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloyilSutunGetir.do?durum=yillariGetir&menuNo=359&altMenuGoster=0&tabloNo=231>.

“*Bölgesel Planı ve Kapsamı Nedir?*”. <https://www.gmka.gov.tr/bolge-plani-ve-kapsami-nedir>

“*Dış Ticaret ve Kalkınma*”.
https://www.ekodialog.com/kalkinma_ekonomisi/kalkinma_dis_ticaret.html (05.10.2019).

Can, Y. ve Karataş, A. (2007). “Yerel Ekonomilerde Kalkınmanın İtici Gücü Olarak Kadın Girişimcilerin Rolü ve Mikro Finansman: Muğla İli Örneği”. *Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Yerel Ekonomiler Özel Sayısı.

Çalışkan, S. vd. (2013). “Türkiye’de Eğitim-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1923-2011 (Kantitatif Bir Yaklaşım)”. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 11. Sayı: 21. ss. 29-48.

Çayın, M. ve Silinir, M. (2017). Küreselleşme Olgusunun Bölgesel Kalkınmaya Etkileri: MENA ve Kuzey Amerika Karşılaştırmaları Bağlamında Panoromik Bir Analiz. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*. Vol:4 Issue:14 pp. 1687-1695.

Çekiç, T. ve Ökten, A., “*Sosyal Sermaye Perspektifinden Kırsal Kalkınma Sorunsalına Yeniden Bakış*”.

https://www.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON_4_3_203_213.pdf (27.09.2019).

Çoban, A. “*Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Nüfus ve Nüfus Hareketleri*”

tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/sem8_33.pdf [Erişim Tarihi: 26.02.2020].

Çolak, D.M. (2015). “*Türkiye’de Teknoloji ve Kalkınma*”. T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul.

Dağ, M. vd. (2012). “Türkiye’de Bölgesel Teşvik Uygulamalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi”. *Social Sciences Studies Journal*, Vol:3 Issue:6 pp.767-778. ISSN:2587-1587.

Danışoğlu, F. (2015). “*Ekonomik Kalkınmada Beşerî Sermayenin Rolü, Türkiye’de Beşerî Sermayenin Profili ve Türkiye Üzerine Ampirik Bir Analiz: (1983-2013)*”. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı.

Dedeoğlu, S. (2009). “Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Türkiye’de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı”. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Yıl:2009. Sayı: 2.

Delil, S. (2010), “*TRC2 Bölgesi Eğitim Sektörü Mevcut Durum Analizi*”
“<https://eski.karacadag.gov.tr> ss.4.

Demir, N. (2014). “*İş Hayatında Kadın*”. <https://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/is-hayatinda-kadin/1854> Erişim Tarihi: 03.01.2020

Denli, İ. (2013). “*Bölgesel Kalkınmada Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü Açısından Dika ve Geka örneklerinin Karşılaştırılması*”. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. Ss. 49.

Doğan B. B., (2011). “Kalkınma İktisadının XX. Yüzyıldaki Gelişim Süreci, İktisat Politikalarına Etkisi ve Son An Yıllık Konjonktürün Disiplinin Geleceğine Olası Etkileri”. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 22, ss.41-83.

Doğan, B. B. vd. (2011). “Diyarbakır İlinde Özel Sektör Bünyesindeki Kadın İstihdamının Analizi”. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13/2 (2011).

Doğan, B. B. ve Kaya, M. (2014). “TRC2 Bölgesinde Kadın İstihdamı, Sorunları ve Çözüm Önerileri”. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, Cilt: 4 Sayı: 1307-1149 2.

Doğan, S. ve Yıldız, Z. (2007). “Bölgesel Kalkınma, Turizmin İlişkisi ve Göller Bölgesi Kalkınmasında Alternatif Turizm Potansiyelinin Kullanılabilirliğine Yönelik Bir Araştırma”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:2, Sayı: 6, s. 148-181.

“*Ekonomik Kalkınma Kavramı ve Ekonomik Kalkınmanın Belirleyicileri*” <https://www.ekodialog.com/Konular/ekonomik-kalkinma-fiziksel-yasam-kalite-indeksi.html> (28.09.2019)

Erbay, E. R. ve Özden, M. (2013). “İktisadi Kalkınma Kuramlarına Eleştirel Yaklaşım”. *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Metinleri*, No: 3. Tekirdağ.

Erdem, B. (2019). “*Türkiye’de Kadın Kimliği*” hacettepe.academia.edu/BerkerDem0331 Erişim tarihi: 01.02.2020).

Eren, M. V. (2015). “*Sağlıkta Dönüşüm Politikalarının Kalkınmaya Etkisi*”. T.C. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

Erol, A. (2011). “*Çalışma Hayatında Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Avrupa Birliği Politikaları ve Türkiye*”. T.C. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çalışma İlişkileri ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

- Erol, Ç. (2006). “*Yerel Ekonomi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları*”. Birinci Baskı. İmaj Yayınevi. Ankara.
- Ersoy, E. (2009). “Cinsiyet Kültürü İçinde Kadın ve Erkek Kimliği: Malatya Örneği”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:19. Sayı:2 ss.209-230.
- Ersungur, Ş. M. (1994). “İktisadi Kalkınma ve Teknoloji”. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* Cilt:10 Sayı: 3-4 ss. 41-56.
- Ersungur, Ş. M. ve Doru, Ö. (2014). Türkiye’de Dış Ticaret ve Ekonomik Kalkınma İlişkisinin Ekonometrik Analizi: 1980-2010. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Cilt: 28 Sayı:3 ss.225-239.
- Eşiyok, B. A. (2012). “Bölgesel Kalkınma, Yeni Bölgecilik ve Bölgesel Kalkınma Araçları”. *MEMLEKET Siyaset Yönetim*, Cilt:7 Sayı:17 ss.200-248.
- Gökçe, A. (2017), “Öğretmenlerin Demokrasi Anlayışı Bağlamında Gelişmişlik Seviyesinin Demokratik Siyasi Kültürün Oluşması Üzerindeki Etkisi”. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:9 Sayı:20 ss:448-549.
- Gökkaya, V. B. (2011). “Türkiye’de Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet”. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:2 Sayı:2
- Gökkaya, V.B. ve Kocacık, F. (2005). “Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları”. *Cumhuriyet Üniversitesi İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 6 Sayı: 1.
- Göküş, M. vd (2013). “Bölgesel Kalkınmada Kadın Girişimciliğinin Önemi”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29/2013.
- Gültekin, N. ve Sönmez, M. (2017). “Girişimciliğin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi: Şanlıurfa Örneği”. *Journal of Research in Entrepreneurship Innovation and Marketing*, 1(1):87-102.
- Gürak, H. (2016). “*Ekonomik Büyüme ve Kalkınma*”. Nobel Yayınevi, 1. Baskı. Ankara.
- Harris, C. M. ve Özmete, E. (2000). “Sürdürülebilir Kalkınmanın Temel Prensipleri”. *Global Development and Environment Institute Working Paper*, 00-04, Tufts Universty, USA.

Bayraktutan, Y. (1992). “Kalkınma ve Altyapı”.
<https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/52212/5186.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Erişim Tarihi: 17.03.2020].

<https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups> (Erişim Tarihi: 21.09.2019).

<https://www.karacadag.gov.tr>. “*Şanlıurfa-Diyarbakır Kentsel Alt bölge Kalkınma Yaklaşımları*” ss.147.

“*İnsani Gelişme İndeksi ve İndikatörleri: 2018 İstatistik Güncellemesi*”
http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/_nsani-geli-me-endeksleri-ve-goestergeleri--2018-statistiksel-gue.html(Erişim Tarihi: 22.09.2019).

Kar, M. ve Tatlısöz, F. (2008). “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi”. *KMU İİBF Dergisi* Cilt:10 Sayı: 14.

Karabıyık, İ. (2012). “Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı”. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 32 Sayı: 1 ss.231-260.

Karabıyık, İ. (2012). “Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı”. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Yıl:2012 Cilt: XXXII Sayı:I s. 231-260.

Karaca, M. (2018). “*Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Kurumsal Analizi: Kalkınma Ajansları Örneği*”. (Yayınlanmamış doktora tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı. s. 54-55.

Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2013). “*2014-2023 TRC2 Bölgesi (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölge Planı Mevcut Durum Raporu*”.
https://english.karacadag.gov.tr/Planlama/Dosya/www.karacadag.org.tr_4_TE3R95NX_trc2_2014_2023_bolge_plani.pdf.

Karaçay Çakmak, H. (2003). “Kalkınma İktisadi Literatüründe Gelişme Kavramının Evrimi”. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 2, ss. 49-68.

Karakaya, H. (2018). “Görünmez Emek ve Ev Kadınları”. *Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Cilt:2 Sayı:1.

Kasapoğlu, M. ve Murat, S. (2018). “Türkiye’de İstihdam, İşsizlik ve İstihdam Politikalarında Yerelleşme: İİMEK’e Dair Kısa Bir Değerlendirme”. *Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, ISSN:2147-3668, E-SSN: 2587-103X Cilt:7 Sayı:18.

Kavak, Y. (1997), “Eğitim, İstihdam ve İşsizlik İlişkileri”. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23:21-26.

Kayadibi, F. (2011) “Kadın Eğitiminin Önemi ve Kalkınmadaki Rolü”. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 0 / 28 (Eylül 2011): 19-31.

Kaynak, M. (2014). “*Kalkınma İktisadı*”. Ankara: Gazi Kitabevi, 5. Baskı. Ankara.

Kaypak, Ş. (2016). “*Cumhuriyet Dönemi Modernleşme Sürecinde Değişen Kadın Kimliği*”. *Uluslararası Medeniyet ve Kadın Kongresi*. (13-16 Ekim 2014). Halide Edip Adıvar’ın Ölümünün 50. Yıl Dönümü Anısına. Cilt: 1 ss.33-66. Atatürk Araştırma Merkezi Yayını. Ankara.

Keskin Benli, Y. ve Yenisu, E. (2017). “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye için Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi”. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi* Cilt:3 Sayı:2 ss. 49-71.

Kılınç, N. Ş. (2015). “Küresel Eğilimler Çerçevesinde Kadın İstihdamı”. *Hak-İş Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt:4 Yıl:4 Sayı:9. ISSN: 2147-3668.

Kıratoğlu, E. (2015). “*Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Kalkınma Ajanslarının Önemi: Karacadağ Kalkınma Ajansı*”. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı. Ss. 13-14.

Kızıloluk, H. (2007). “Ekonominin Eğitimin Amaçları ve İçeriği Üzerindeki Etkileri”. *Cumhuriyet üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:8 sayı: 1 s.30.

Koray, M. vd. (2000). “Gıda İşkolunda Çalışan Kadınların Koşulları ve Geleceği”. T.C. KSSMG.

Küçükşen, O. (2013). “Kadınların İşgücüne Katılımı ve İktisadi Kalkınma U Şekli Kadın İşgücüne Katılımı Hipotezinin Heterojen Ülke Grupları İçin İncelenmesi”. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. (Yüksek Lisans Tezi).

Memiş, H. vd. (2007). “Bölgesel Kalkınmada Kadın Girişimciliğinin Önemi: GAP Bölgesinde Bir Araştırma”.
<http://acikerisim.lib.comu.edu.tr:8080/xmlui/handle/COMU/969>.

Mert, M. (2017). “Kalkınma ve Büyüme İktisadi”. Nobel Yayınevi, 1. Baskı. Ankara.

Mesci, Z. (2018). “Kadın Girişimcilerin Bölgesel Kalkınmada Rolü: Akçakoca İlçesi Örneği”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:21 Sayı: 39. Haziran 2018.

Ökten, Ş. (2007). “Gelişme ve Demokrasi: Kalkınmayla Demokratikleşme ya da Kalkınmanın Demokratikleştirilmesi”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:8 Sayı:2 ss: 91-106.

Özalp, Sevinç (2017). “Kalkınma ve Devlet Algısı: Çorum Örneği”. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 10, Sayı 2, Aralık 2017, ss.1207-1234.

Özaydınlık, K. (2014). “Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim” *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, yıl:14 Sayı: 33 s. 95-96.

Özcan, B. (2011). “*Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma*”. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı.

Özden, M. ve Erbay, R. (2017). “Demokrasi Ekonomik Kalkınmanın Ön Koşulu Mudur?”. *Social Sciences Research Journal*, ISSN: 2147-5237 Vol:6 Issue:4 pp. 347-358.

Özkan, G. S. ve Özkan, B. (2010). “Kadın Çalışanlara Yönelik Ücret Ayrımcılığı ve Kadın Ücretlerinin Belirleyicilerine Yönelik Bir Araştırma”. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Cilt:1.

Özmete, E. (2010). “Sosyal Hizmette Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışı: Kavramsal Analiz”. *Aile ve Toplum Dergisi*, Cilt:6, Sayı: 22.

Öztürk, N. (2005), “İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü” Sosyo-ekonomi- Ocak-Haziran Yıl:2005-1

- Özyakışır, D. (2011). “Beşerî Sermayenin Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü: Teorik Bir Değerlendirme”. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, Cilt:1, Sayı:6, ss. 46-71.
- Palaz S. (2002). “Türkiye’de Cinsiyet Ayrımcılığı Analizinde Neo Klasik Yaklaşım Karşı Kurumcu Yaklaşım: Eşitliği Sağlayıcı Politika Önerileri”. *IV. ODTÜ Uluslararası Ekonomi Kongresi*.
- Polat, E. ve Özdemir, L. (2014). “Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları”. Savaş Yayınevi. Ankara
- Sağlık, B. ve Çelik, H. Y., (2018). “Küreselleşen Çalışma Hayatında Kadının Rolü”. *Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İBB Dergisi*, Cilt: 2 Sayı: 2.
- Saki, İ. ve Arslan, M. (2018). “TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölgesi Kümelenme Potansiyeli Analizi”. *Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 1 Sayı: 1 ss. 32-53.
- Serel, H. ve Özdemir, S. (2017). “Türkiye’de Kadın İstihdamı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 15 Sayı: 3 ss: 132-148.
- Sevinç, A. ve Eren, T. (2016). “Bölgesel Kalkınma ve Girişimcilik: Ahiler Kalkınma Ajansı Örneği”. *Journal of Economics, Business, Politics and International Relations*. Cilt:2, Sayı: 1, ss. 1-22. Kırıkkale.
- Sevinç, H. (2011). “Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye’de Uygulanan Kalkınma Politikaları”. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, Cilt:2, Sayı:6.
- Sinemillioğlu, O. (2009). “Sürdürülebilir Bölgesel Kalkınma ve Türkiye Süreci”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 27, ss. 245-268.
- Şahbaz, A. (2014). “Sabit Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Nedensellik Analizi”. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* Cilt:7 Sayı:1 ss.1-12.
- Şahin, H. (1987). “Türkiye’de İstihdam Sorununun Nedenleri ve Çözüm Yolları”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 43.

Şaşmaz, M.Ü. ve Yayla, Y.E. (2018). “Ekonomik Kalkınmanın Belirleyicilerinin Değerlendirilmesi: Ekonomik Faktörler”. *International Journal of Public Finance*, Vol:3, No:2, pp. 249-268.

Şaşmaz,M., ve Yayla, Y. (2018). “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Örneği”. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:11. Sayı:1.

Şengül, Ü. vd. (2013). “Türkiye’de İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasına Göre Düzey 2 Bölgelerinin Ekonomik Etkinliklerinin VZA Yöntemi ile Belirlenmesi ve Tobit Modelinin Uygulanması”. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt:11 Sayı: 21 ss. 75-99.

Şentürk C. ve İşler, R. (2017). Tarihsel Açıdan Uluslararası Kurum/Kuruluşlarda ‘Ekonomik Kalkınma’ ve ‘Kadın’ İlişkisi Üzerine Bir Analiz. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt:9 Sayı:22.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2018). “*Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023*”.
<https://ailevecalisma.gov.tr/media/6315/kad%C4%B1n%C4%B1n-gue%C3%A7lenmesi-strajesi-belgesi-ve-eylem-plan%C4%B1-2018-2023.pdf>

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (2009). “*Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı: Eğilimler, Belirleyici Faktörler ve Politika Çerçevesi*” Rapor No: 48508-TR. Beşerî Kalkınma Sektörü Avrupa ve Orta Asya Bölgesi.

T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü. (2008). “*Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013*”.<https://ailevecalisma.gov.tr/media/6314/toplumsal-cinsiyet-e%C5%9Fitli%C4%9Fi-ulusal-eylem-plan%C4%B1-2008-2013.pdf>

T.C. Kalkınma Bakanlığı-Dünya Bankası. “*Yüksek Büyümenin Sürdürülebilirliği: Yurtiçi Tasarrufların Rolü- Türkiye Ülke Ekonomik Raporu*”. Konferans Baskısı.
http://siteresources.worldbank.org/TURKEYINTURKISHEXTN/Resources/455687-1331626580764/CEM_YurticiTasarruflar_tammetin.pdf

Taş, B. (2006). AB Uyum Sürecinde Türkiye İçin Yeni Bir Bölge Kavramı: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması (İBBS). *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:8 Sayı:2 ss.185-198.

Taş, U. ve Yenilmez, F. (2007) “Türkiye’de Eğitimin Kalkınma Üzerindeki Rolü ve Eğitim Yatırımlarının Geri Dönüş Oranı”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:9, Sayı:1.

Tekin, A. (2011). “Küreselleşen Dünyada Bölgesel Kalkınma Dinamikleri, Kamu Politikaları ve Bölgesel kalkınma Ajansları”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 29.

Telatar, O. M. ve Terzi, H. (2010), “Nüfus ve Eğitimin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme”. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 24 Sayı: 2 ss. 197-214.

Telli, Resul. (2020). “Türkiye’de Ulaşım Altyapısının Bölgesel Kalkınmaya Etkileri”. *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* Cilt:5 Sayı: 1.

TMMOB Sanayi Kongresi 2007 Oda Raporu

Todaro, M. P. (1994). “*Economic Development*” (5th ed.). Longman Publisher. New York.

Toksöz, G. vd. (2001). “*Kadınlar, Kalkınma ve Sosyal Adalet*”. Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Tolunay, A. ve Akyol, A. (2006). “*Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar*”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri: A, Sayı: 2, ss. 116-127. Isparta.

Tunç, M. (2018), “*Kalkınmada Kadın Ayrımcılığı ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Rolü: Ülkelerarası Farklı Gelir Gruplarına Göre Yatay Kesit Analiz*”, *Sosyoekonomi*, Vol. 26(38), 221-25.

Tutar, F., Yetişen, H. (2009). “*Türkiye’de Kadının Ekonomik Kalkınmadaki Rolü*”. Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi. Cilt:2 Sayı:2 ss. 116-131

Uğur, M. S. (2017). Türkiye için Alternatif Bir Kalkınma Politikası Olarak İnsani Gelişme Yaklaşımı. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt: 26 Sayı:1 ss.71-84.

- Ulusoy, A. vd. (2015). “Eğitim Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi: Türkiye’de Yükseköğretimin Gelir Eşitsizliğini Giderici İşlevi”. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 1, Sayı:1, ss. 45-75.
- Urhan, C. ve Yücel, G. (2019). “Sürdürülebilir Kalkınma Yolunda “Kadın İşgücü””. Türkiye Sanayi ve Kalkınma Bakanlığı- Tematik Bakış. Ekonomik Araştırmalar. Mart 2019.
- Vatandaş, C. (2007). “*Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Algılanışı*”. Sosyoloji Konferansları. Cilt:10 Sayı: 35 ss.29-56.
- Yalman, İ. N. ve Gündoğdu, Ö. (2014). “Kadın Girişimciliği ve Bölgesel Kalkınma: TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat) Bölgesinde Uygulama”. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, (9:1).
- Yaşar, M. (2014), “*Sosyoekonomik açıdan Eğitimde Fırsat Eşitliği: Giresun Örneği*”. Giresun Üniversitesi Lisansüstü Eğitim (yayınlanmamış yüksek lisans tezi).
- Yaylı, H. (2012). “Çevre Etiği Bağlamında Kalkınma, Çevre ve Nüfus”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 1 Sayı: 15 ss. 151-169.
- Yeldan, E. (2002). ”Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler”. *Praksis Dergisi*. <http://yeldane.bilkent.edu.tr/Praksis-2002.pdf>.
- Yeşilbaş, M. (2011). “Kırsal Kalkınma Politikalarının Gelişim Çizgisi ve Planlı Dönemde Kırsal Kalkınma Yaklaşımları”. *Türk İdare Dergisi*, Mart, Sayı: 470, ss. 153-175.
- Yıldız, O. (2019). “*Sürdürülebilir Kalkınma Kapsamında Ekoturizmin Muğla İlinin Ekonomik Kalkınmasına Etkileri*”. Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Muğla.
- Yılmaz, A. (2008). “Kamu Örgütlerinde Çalışan Kadın İş görenlerin Çalışma Yaşamlarında Karşılaştıkları Sorunlar Üzerine Bir Araştırma”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:9 Sayı:2.
- Yılmaz, A. (2010). “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Kadın Girişimciliğinin Biçimlendirilmesi”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, IX/20-21. Ss. 191-212.

Yılmaz, B. ve Okutan, E. (2017). “Cam Tavan Sendromu ve Kadınların Kariyer Engelleri: Mersin Büyükşehir Belediyesi Örneği” *International Congress on Political, Economic and Social Studies*, (ICPESS). Pp.19-22.

Yörük, S. (2016). “*Bir Sosyal Kalkınma Örneği: ÇATOM*”. T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Yumuş, A. (2011). “*Kalkınma Planları Çerçevesinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Anlayışının Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Boyutları*”. T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü (Uzmanlık Tezi). Ankara.

Yücel, V. ve Öğrekçi, S. (2016). “*Ekonomi, Sosyoloji ve Kadın*”. Birinci Baskı. Kriter Yayınevi. İstanbul.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Nesrin FİDANTEN
Uyruğu : T.C.
Doğum Yeri ve Tarihi : Diyarbakır-11.03.1993
Telefon :
Faks :
e-mail : nesrinfidanten@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Adı, İlçe, İl	Bitirme Yılı
Lise	: N.Ö.Ş. Cizrelioğlu Lisesi	2012
Üniversite	: İnönü Üniversitesi	2016
Yüksek Lisans	: Batman Üniversitesi	2020
Doktora	: -	

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görevi
2012	Özel Sektör	Finans / Muhasebe
2018	Özel Sektör	SMMM Stajyerliği
2019	Callay Ltd. Şti.	SMMM Stajyerliği

UZMANLIK ALANI

Finans – Muhasebe